

Diputació
Barcelona
xarxa de municipis

Guia metodològica de l'Aprenentatge Servei

Col·lecció_ **Documents de Treball**

Guia metodològica de l'Aprenentatge Servei

Guia metodològica de l'Aprenentatge Servei

Guia metodològica de l'Aprenentatge Servei

Col·lecció_ **Documents de Treball**

Sèrie_Educació, 4

**Diputació
Barcelona**
xarxa de municipis

Carme Bosch i Matilde López
Secció de Participació i Promoció Educativa
de l'Àrea d'Educació de la Diputació de Barcelona

Amb aportacions de
Inés Doménech (GREM-UB) i
Yolanda Giménez de la Fundació Catalana de l'Esplai

Agraïm al Centre Promotor d'Aprenentatge Servei i a les entitats que el conformen la seva col·laboració. Sense aquest marc permanent de reflexió i recerca, i les valuoses aportacions dels seus membres, no hauria estat possible elaborar aquesta *Guia*.

Maig de 2007

© Diputació de Barcelona
Juny de 2008

Disseny i producció: Direcció de Comunicació
de la Diputació de Barcelona
Composició: Sintagma Edicions Corporatives
Impressió: RGM, S.A.
ISBN: 978-84-9803-284-0
Dipòsit legal: BI-2134-08

Índex

Presentació	9
Introducció	11
Identificació de l'Aprenentatge Servei	15
Concepte	16
Objectius	18
Característiques	19
Síntesi conceptual	23
L'Aprenentatge Servei en el marc de l'escola i la comunitat	25
Posicionament de l'Administració local	29
Iniciatives per incorporar l'Aprenentatge Servei en el context educatiu local . . .	35
Qui	35
Què	36
Des de l'estructura dels ajuntaments	36
Des de les entitats locals	37
Des dels serveis en el territori	38
L'educació en l'àmbit municipal	39
Metodologia	41
Com	41
Fase prèvia	41

Fases del projecte	44
Fase de preparació	45
Fase de disseny	46
Fase d'execució i avaluació	48
Fase de tancament	50
Exemples pràctics de l'Aprenentatge Servei en el territori	53
On	53
En els àmbits formals	53
En els àmbits no formals	55
En els àmbits informals	57
Potencialitats	62
Per saber-ne més	63

Presentació

Les administracions públiques, en el compromís de construir ciutadania en el territori de la seva incumbència, han de procurar la millora de la cohesió social, vetllant per a la inclusió de tota la població. La formació moral i cívica dels individus i el treball cooperatiu i solidari amb la comunitat permeten avançar en la cohesió, a través de la creació de lligams de col·laboració que fomenten la convivència.

L'educació, com a principal eix de construcció de ciutadania, ha de cercar noves metodologies que facilitin el coneixement i el contacte amb la realitat a través de l'experimentació, per tal de dotar de significació els aprenentatges amb la realització d'una pràctica útil i compartida. Com diu J. Bruner, «els aprenentatges no ens serveixen per a res si no aconseguim compartir-los amb els altres». En aquest sentit, una proposta metodològica que vinculi de manera molt estreta l'aprenentatge i el servei a la comunitat és una bona eina per ser considerada, reconeguda i impulsada per l'administració més propera al ciutadà, l'Administració local. Apostar per una ciutat educadora vol dir atorgar valor educatiu a les accions comunitàries que són una responsabilitat compartida entre tots els agents d'un mateix territori. La vinculació dels aprenentatges amb un servei a la pròpia comunitat possibilita la formació de la ciutadania, ja que posa èmfasi en la «conscienciació a través del diàleg entre la reflexió i la praxi».¹ Aquest exercici de ciutadania és vàlid en qualsevol àmbit educatiu i per a qualsevol edat.

Les accions educatives coherents i significatives han de proporcionar oportunitats per a la inclusió social de tothom. L'aprenentatge, basat en la recerca, l'acció i la reflexió, conjuntament amb la responsabilitat social del servei, contribueixen a considerar la ciutadania com un actiu en la millora de la cohesió i la qualitat de vida de la societat. Aquesta *Guia* pretén donar pautes per desenvolupar **projectes d'Aprenentatge Servei (ApS)** i donar a conèixer una metodologia que aprofundeix en els lligams entre l'aprenentatge experiencial i la prestació d'un servei a la comunitat, a fi d'atorgar significació als continguts i incidir alhora en la pràctica de valors. La innovació que aporta aquest tipus d'activitat consisteix en el fet que aquests dos elements formen una sola activitat educativa.

La pràctica de l'Aprenentatge Servei comporta participar en la transformació de l'entorn i, per tant, contribueix a alimentar el teixit comunitari tot augmentant el propi capital social. Aquesta proposta entén que el medi proper –com a espai vital de desenvolupament individual i social– no ha de ser únicament un recurs pedagògic o l'escenari de les accions educatives, sinó que esdevé un agent educatiu, protagonista i destinatari alhora. Per

1. Freire, P. *Política y educación*. Madrid: Ed. Siglo XXI, 1995.

aquestes raons, les pautes metodològiques que es proposen en aquesta *Guia* van adreçades al desenvolupament de polítiques locals i, en concret, al paper que hi pot jugar l'Administració local amb la possible implicació de cadascuna de les àrees que la conformen.

A la vegada, aquestes pautes poden ser útils per a qualsevol dels agents educatius –intencionals o potencials– que hi ha en un territori: escola, entitats de lleure, associacions socio-culturals, plataformes ciutadanes, etc. Les entitats educatives poden incorporar aquesta estratègia per aplicar l'aprenentatge dels continguts bé siguin curriculars, com en el cas de l'educació formal, o no curriculars, com en el cas de l'educació no formal i informal. Les entitats socials i els serveis municipals, cadascun des del seu àmbit, poden trobar en aquesta *Guia* un recurs efectiu per donar un sentit educatiu al servei que ofereixen i, així, passen a engruixir el conjunt d'agents intencionalment educatius que actuen en el territori.

En el plantejament d'aquesta publicació es va partir d'una voluntat propositiva i eminentment pràctica. Hi podem distingir dues parts diferenciades:

La primera part descriu una panoràmica general que es concreta en dos apartats:

- El primer apartat es dedica a la conceptualització del terme Aprenentatge Servei, per entendre de què parlem i des de quins fonaments teòrics partim. S'acaba amb una síntesi conceptual.
- El segon apartat fa referència a la ubicació dels projectes en l'escola i la comunitat, i acaba amb l'explicitació del rol que pot jugar l'Administració local en la promoció de projectes d'ApS i el possible paper de les diferents àrees municipals.

La segona part descriu les fases de la planificació i les etapes metodològiques per implementar-la, incorporant –a manera de possible inventari– un ventall d'activitats situades en el context educatiu local. Aquestes iniciatives s'apunten amb l'objectiu de facilitar la ubicació dels projectes dins el complex teixit educatiu local. A la vegada, aquesta pluja d'exemples concrets d'Aprenentatge Servei pot aportar suggeriments per a possibles noves iniciatives.

Amb la promoció de projectes d'Aprenentatge Servei des de l'Àrea d'Educació de la Diputació de Barcelona, pretenem afavorir nous enfocaments per al desenvolupament de les polítiques educatives locals. La formació per a la ciutadania és la pedra de toc per a la millora de la qualitat de vida dels ciutadans i ciutadanes i per a la seva convivència. Formar un ciutadà significa, tal com diu C. Freinet, «educar-lo en els seus drets, en les seves responsabilitats i en el seu paper com a membre actiu de la democràcia», entenent que no hi ha democràcia sense participació i cooperació. Els projectes d'ApS propicien aquests valors a través de l'aplicació dels coneixements apresos en un servei que millora l'entorn.

Aquesta proposta, tant per les seves finalitats com per la seva metodologia, és pertinent en el desenvolupament de les polítiques educatives i en la seva concreció en el món local a través dels projectes educatius de ciutat, ja que amb el seu impuls es promou la participació i el compromís –amb persones de diferents generacions i des de diferents instàncies– de transformar la ciutat i la ciutadania a través de l'educació, des d'uns principis coherents i consensuats.

Carme García Suárez

Presidenta delegada de l'Àrea d'Educació

Introducció²

L'educació planteja reptes que per si sols cap col·lectiu de la societat pot assumir de manera aïllada. Escola, família, entitats de lleure i administracions coincideixen a destacar la necessitat d'impulsar un treball conjunt que permeti superar les dificultats socials actuals: una societat rica en diversitats i en oportunitats, i alhora complexa i acceleradament canviant. Aquests fenòmens comporten incertesa, plantegen dificultats i aporten nous reptes a l'hora de poder donar resposta a les necessitats.

Les institucions educatives han entrat en un procés de transformació produït pels grans canvis socials, econòmics i tecnològics del món actual. Els continguts curriculars, els avenços tecnològics i la globalització, d'una banda, i la necessitat d'educació permanent i la importància dels aprenentatges significatius, de l'altra, fan indispensable un replantejament de l'educació en el context del territori que la faci motivadora i compti amb les aportacions, amb coherència educativa, dels diferents àmbits de l'entorn ciutadà. Un element cabdal per a la motivació en l'aprenentatge és veure'n l'aplicació en el món real. Per això, les pràctiques d'Aprenentatge Servei (ApS) són tan pertinents, ja que permeten aplicar el que s'aprèn en una acció comunitària i alhora millorar l'entorn i fer més significatius els aprenentatges.

La importància de la motivació davant l'aprenentatge és prou coneguda en el món educatiu. Si aquesta motivació s'emmarca en un context de pràctica de valors, l'acció educativa assoleix la categoria d'«educar per a la vida». L'escola, incorporant noves metodologies i activitats, pot recuperar la capacitat de seduir. Les propostes educatives que permeten experimentar la utilitat dels aprenentatges engresquen els infants i joves en el seu procés d'aprenentatge. L'acció per a la millora de l'entorn els proporciona una experiència d'inclusió en la comunitat, que té la intenció de conduir-los cap al compromís social. Alhora queda enfortit el capital social del territori, tant a través d'iniciatives aïllades com col·lectives.

2. El contingut d'aquesta *Guia* és fruit de la reflexió i el treball compartits amb el Centre Promotor d'Aprenentatge Servei, amb qui l'Àrea d'Educació de la Diputació de Barcelona ha col·laborat des del seu inici, conjuntament amb la Fundació Jaume Bofill, la Fundació Catalana de l'Esplai i la Universitat de Barcelona (ICE i GREM de la Facultat de Pedagogia). La participació des de la Diputació ha estat fonamentada des del convenciment que és un tipus d'activitat educativa molt pertinent per al desenvolupament de les polítiques educatives locals. Quan l'aspecte a tractar estigui inspirat en un producte concret, aquest es referenciarà.

Aquesta perspectiva fonamental que sempre ha d'acompanyar la intencionalitat educadora té una incidència diferent segons quina sigui la modalitat educativa.

En l'**educació formal** hi ha dificultats per despertar i mantenir l'interès de l'alumnat en el procés d'aprendre, per la rigidesa del sistema educatiu i pel fet d'haver d'ajustar-se a uns programes curriculars que no es poden eludir. Caldria que els currículums de l'etapa obligatòria fossin més suggeridors i significatius per als alumnes i que es fonamentessin en habilitats bàsiques, de manera que trobessin la màxima vinculació possible amb l'entorn i la pràctica de valors. Els continguts curriculars, tant en el vessant dels aprenentatges conceptuals i procedimentals com de les actituds, valors i normes, de vital importància per a la convivència ciutadana, es poden treballar de maneres diferents. Una de molt suggeridora és l'ApS, ja que consisteix en projectes que afavoreixen la connexió de l'escola amb la realitat del seu context, tot incidint en la motivació de l'alumnat i la pràctica de valors de solidaritat i ciutadania. L'ApS fa ús del rigor acadèmic i de la sistematització curricular dels aprenentatges, els fa experiencials i els allibera de la rellevància de l'èxit personal i l'individualisme en favor de l'interès comunitari. Alhora, a través del servei els educands entren en contacte amb el seu entorn, fet que incrementa el sentit de pertinença i possibilita la seva integració a la comunitat. El projecte parteix dels aprenentatges curriculars per tal de decidir en quin servei s'aplicarà i així planificar els dos vessants de manera conjunta. Aquesta pràctica comporta noves fórmules organitzatives del centre docent tant pel que fa al currículum com al professorat, i un nou posicionament de l'escola, lligat al seu context.

En l'**educació no formal**, els objectius s'orienten a fomentar valors de convivència i solidaritat; però, en canvi, generalment, no se solen sistematitzar suficientment els aprenentatges a assolir. Les entitats que treballen en aquest àmbit educatiu, tradicionalment amb escàs reconeixement social, actuen amb intencionalitat educativa explícita en el temps fora de l'horari escolar.³ Alliberades de l'obligatorietat curricular, poden educar en un marc menys institucionalitzat i més flexible, que afavoreix la implicació d'educadors i educands en l'elecció dels temes a treballar, cosa que fa que els aprenentatges generin més motivació i, per tant, siguin més significatius. En aquest sentit, atès que tant el context com els continguts són més engrescadors, els projectes d'ApS permeten reforçar els seus programes d'aprenentatge d'una manera més lliure, vivencial i lúdica, potencien la seva sistematització i estructuració, i alhora promouen el rigor de la planificació pedagògica, logística i de connexió i col·laboració amb altres entitats de la comunitat. En aquesta modalitat educativa, els projectes solen partir de la definició del servei que es vol prestar, i és aquest el que marca quins continguts d'aprenentatge són necessaris per tal d'exercir l'acció amb competència.⁴

L'altra modalitat educativa poc coneguda i reconeguda és l'**educació informal**, que té un gran pes educatiu sobre l'individu malgrat que habitualment es manté aliena a aquesta intenció. La seva acció incideix enormement en el procés socialitzador, tot i que sovint passa

3. Activitats complementàries en els equipaments escolars o en equipaments externs, durant la setmana, els caps de setmana o en temps de vacances.

4. Croze, A. de la Fundació SES (Sostenibilitat, Educació i Solidaritat), entitat argentina que treballa per a la inclusió d'adolescents i joves amb menys oportunitats.

inadvertida perquè no explicita la seva intencionalitat educadora. En els infants i joves ocupa un gran espai en tot el que fa referència a la vida quotidiana i, sobretot, al temps d'oci. Aquestes agències i els seus agents exerceixen una gran influència en la formació de la seva personalitat, però sovint parteixen de valors i actituds contraposats als que es treballen quan la intencionalitat educativa és expressa; per això, en el marc social, molts referents de la vida diària entren en contradicció amb allò que pretén l'educació. Els elements més influents en l'educació informal són els relacionats amb les tecnologies de la informació i la comunicació, que tenen un gran potencial educador. Per tant, és fonamental que s'estableixin lligams entre els agents educatius i els mitjans de comunicació per tal que, d'una banda, aquests incorporin la intencionalitat educativa en els seus productes i, de l'altra, es conreï l'esperit crític entre els infants i joves. En el marc de la ciutat, prenen una gran rellevància els mitjans de comunicació locals. En el context de l'educació informal, els projectes d'ApS tenen un gran camp de possibilitats per desenvolupar el potencial educatiu en fets quotidians.

Així com s'ha convingut que de modalitats educatives n'hi ha aquestes tres (formal, no formal i informal), els serveis es poden agrupar de maneres diferents en funció dels temes que poden tractar. El Centre Promotor⁵ els classifica en els cinc grans àmbits següents:

- Acompanyament a l'escolarització.
- Ajuda pròxima.
- Intercanvi generacional.
- Medi ambient.
- Participació ciutadana.

En el teixit local hi ha una quantitat d'entitats socials i serveis municipals que, sense explicitar la seva intencionalitat educativa, ofereixen serveis en aquest àmbit i, així, també actuen com a agents educadors. Com diu un proverbi africà: «per educar un nen cal la tribu sencera».⁶ Per tant, animar les entitats i el conjunt del consistori a compartir el fet educatiu des de les seves propostes de servei engruixeix els espais i els agents educadors del territori, n'assegura una coherència en l'estratègia i enforteix la cohesió social del territori.

Amb tot el que precedeix, la proposta metodològica que presenta aquesta *Guia* aporta grans possibilitats educadores en l'espai comunitari. Es tracta de promoure activitats educatives que treballin els aprenentatges conjuntament amb la seva aplicació en un servei. Per implantar aquestes accions és necessària la complicitat d'una o més entitats socials. És, per tant, una metodologia que aporta motivació, connectivitat i coherència.

L'activitat d'Aprenentatge Servei és útil per al desenvolupament individual, però la seva pràctica transcendeix l'individu amb l'acció envers la comunitat i aquesta acció enforteix les

5. Centre Promotor d'Aprenentatge Servei. La finalitat principal d'aquest Centre és promoure l'estudi, la difusió i el desenvolupament de projectes d'Aprenentatge Servei. Des de la seva creació, formen part del grup coordinador la Fundació Catalana de l'Esplai, l'Institut de Ciències de l'Educació (ICE) i el Grup de Recerca en Educació Moral (GREM) de la Universitat de Barcelona, l'Àrea d'Educació de la Diputació de Barcelona i la Fundació Jaume Bofill, que lidera el projecte. Trobareu més informació a l'adreça www.aprenentatgeservei.org.

6. Proverbi popularitzat en el nostre entorn a través de la crida per a la mobilització educativa de la societat civil impulsada per l'escriptor i catedràtic de filosofia José Antonio Marina. Consulteu: Marina, J.A. *Aprenent a viure*. Barcelona: Ed. Ariel, 2004.

aptituds socials. S'aprèn de manera activa i solidària, i alhora s'adquireix competència cívica. Es tracta d'una proposta que necessita la connexió i la cooperació entre els diferents agents i espais educatius del municipi per aconseguir complementar-se i dotar els continguts de significació i d'utilitat social. Aquest treball és avantatjós tant per a l'adquisició de coneixements, de comportaments morals i de competències cíviques, com per a la pràctica de la cooperació.

El repte més engrescador consisteix a establir acords entre l'educació formal i la no formal, per tal de difondre la cultura educativa en els espais informals o de vida quotidiana, treballant conjuntament amb altres entitats del tercer sector i/o dels serveis comunitaris. Aquesta connexió obre la possibilitat de consolidar els vincles dins d'una mateixa comunitat, a partir d'un treball en xarxa entre entitats educatives i socials. A través del consens en els principis que inspiren l'acció i la voluntat de treballar coordinadament en un mateix projecte beneficiós per a la comunitat, es reforça el teixit associatiu i s'enforteix el capital social i la coherència educativa del territori.

Aquests projectes tenen, per tant, efectes positius en l'articulació coherent del fet educatiu i en el desenvolupament del civisme. La incidència dels projectes d'ApS en la participació i el compromís de ciutadania té conseqüències positives per als actors i per al conjunt de la comunitat, que els fa pertinents per a la consecució dels objectius socials de les polítiques públiques. En aquest repte, els ajuntaments ocupen una posició estratègica privilegiada per incidir en el seu entorn, basada en la legitimitat democràtica, el coneixement de les necessitats i la proximitat amb les entitats. La posada en marxa d'aquestes accions en el territori genera complicitats entorn el coneixement, la participació i el compromís, que alhora creen els escenaris necessaris de coresponsabilitat entre els diferents agents educatius del territori en un acord consensuat d'un seguit de valors que contraresten les dinàmiques pròpies de la nostra societat com ara l'aïllament, les dinàmiques individualistes, el consumisme, el rebuig a l'esforç i l'exigència de la immediatesa.

L'enfortiment de valors compartits, comptant amb tots els agents educatius del territori, desenvolupa competències cíviques i és la base on s'han fonamentat i des d'on s'han inspirat els principis del moviment internacional de Ciutats Educadores⁷ i que s'executen i es concreten a través dels projectes educatius de ciutat (PEC). L'Aprenentatge Servei, doncs, pot ser un bon model propositiu per a l'impuls d'accions que es duguin a terme des de les polítiques locals que pretenguin transformar la ciutat a través de l'educació.

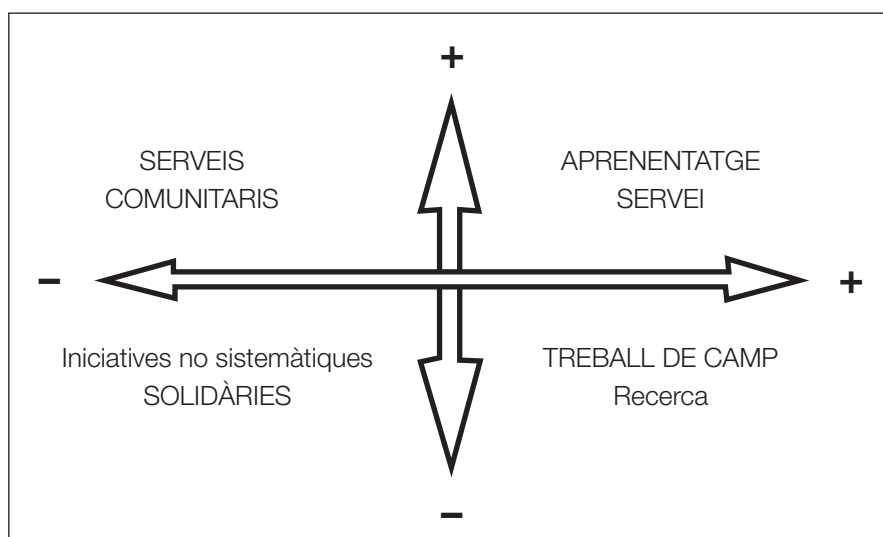
És per aquestes raons que la *Guia* incideix en el paper que les administracions poden jugar connectant i promocionant experiències d'Aprenentatge Servei que es concreten en una vivència de participació, que reforça la pràctica de l'educació en valors a través del servei que es realitza amb l'aplicació dels coneixements adquirits i, a la vegada, incideix en l'enfortiment de la cohesió, per mitjà del compromís de les entitats en la millora del seu entorn proper.

7. En el preàmbul s'especifica: «[...] les ciutats han d'actuar com a plataformes d'experimentació i consolidació d'una ciutadania democràtica plena, promotores de convivència mitjançant la formació en valors ètics i cívics [...] i l'estímul de mecanismes participatius»; i en l'article 20: «La ciutat educadora ha d'oferir als seus habitants, com a objectiu necessari per a la comunitat, formació en valors i pràctiques de ciutadania democràtica: respecte, tolerància, participació, responsabilitat i l'interès per la cosa pública». *Carta de ciutats educadores*. Barcelona, 1990. [Versió revisada: Gènova, 20 de novembre de 2004].

Identificació de l'Aprentatge Servei

L'Aprentatge Servei (ApS) s'identifica en els projectes educatius que plantegen l'adquisició de continguts conceptuals conjuntament amb la seva aplicació, i fan activar actituds i valors de ciutadania a través de la prestació de serveis pensats per cobrir alguna necessitat real.

En el procés d'ensenyament-aprenentatge interrelacionat amb l'entorn, podem apreciar quatre varietats de projectes.⁸ Si representem aquests dos conceptes en un vector d'intensitat i situem en el vector horitzontal l'**aprenentatge** i en el vertical el **servei**, hi distingim:

- Els projectes que comporten menys intensitat tant en aprenentatges com en servei (quadrant esquerre, a baix) són les **accions solidàries** que es porten a terme de manera puntual, com ara diades, campanyes, etc.
- Els projectes que tenen l'objectiu d'aprenentatge molt estructurat però no es plantegen el servei com a objectiu (quadrant dret, a baix) són les recerques amb **treball de camp**.
- Els que tenen el servei institucionalitzat però no es plantegen els aprenentatges com a objectiu (quadrant esquerre, a dalt) donen peu als **serveis comunitaris**.
- Els projectes que tenen com a objectiu tant els aprenentatges com el servei, planificats conjuntament (quadrant dret, a dalt) són els que anomenem **Aprentatge Servei**.

8. Furco, A.; Shelley H. Billig. *Service-Learning: The essence of the pedagogy*. Greenwich CT: Information Age Pub., 2002.

L'Aprenentatge Servei és, per tant, una forma d'aprenentatge experiencial portat a terme conjuntament entre institucions educatives i organitzacions comunitàries. Es caracteritza per una alta intensitat en els aprenentatges que es pretenen assolir i per una alta intensitat en el servei que es vol desenvolupar amb l'aplicació d'aquests aprenentatges. Es defineixen com un mètode que permet als educands aprendre i desenvolupar-se a través de la participació activa en un servei organitzat,⁹ que atén les necessitats reals de la població.

Els seus inicis es troben als EUA, però on s'han estès amb més força és a Mèxic i a països d'Amèrica Llatina com ara Argentina, Xile, etc. També hi ha experiències al Regne Unit, Bèlgica, Holanda i Alemanya, entre d'altres. Recentment s'han impulsat experiències en el nostre territori des del Centre Promotor. La posada en pràctica d'aquests projectes es fa des de diferents perspectives. Tot seguit indiquem les dues més comunes:

- Com a mètode d'educació eficaç a través d'un aprenentatge actiu, experimental i viscut. La visió des d'aquesta òptica és la millora de la qualitat educativa, ja que els ApS impulsen:
 - La significació en els aprenentatges a través de la seva funcionalitat.
 - El desenvolupament moral a través de la construcció d'actituds i valors en un marc relacional.
- Com a pràctica d'innovació permanent en el desenvolupament curricular a partir de la reflexió, els ApS impulsen:
 - L'òptica de promoció d'una ciutadania responsable i activa (participació).
 - El compromís ciutadà com a promotor de canvi (acció-reflexió).

Concepte

Els referents conceptuals són múltiples¹⁰ i precisament aquest és l'element a destacar d'aquest tipus de projectes: que es construeixen a partir de la tradició pedagògica al llarg del segle xx, emmarcada en una concepció concreta del que s'entén per:

- Educació al llarg de la vida i integral (coneixements, actituds, valors i normes).
- Ciutadania com a forma de vida compartida (compromís cívic d'inclusió).
- Aprenentatge significatiu i que aporta coneixements de relleu social (funcionalitat).
- Servei amb reciprocitat (no assistencial, ni creador de dependències).

9. Llei de serveis nacionals i comunitaris aprovada el 1990 pel Congrés dels EUA i ratificada i ampliada el 1993.

10. En l'àmbit conceptual se'n poden considerar precursors:

- William James (1910), pioner del treball comunitari des del moviment d'objecció de consciència.
- John Dewey (1920), amb la teoria del projecte: la importància de l'experiència en el procés d'aprenentatge.
- Paulo Freire, pel que fa a la conscienciació i el compromís.
- Viktor Frankl (1995), en referència a valors experiencials, creatius i actitudinals. Consulteu: Frankl, V. E. *L'home a la recerca del sentit: el camp de concentració viscut per un psicòleg*. Barcelona: Ed. 62, 2005.
- Jean Piaget, en els treballs sobre la teoria del desenvolupament cognitiu.
- Edgar Faure (1973). Consulteu: Faure, E. [et al.]. *Aprender a ser: la educació del futuro*. Madrid: Alianza Editorial; París: Unesco, 1973
- Daniel Goleman (1997), l'editorial Bantam Books recull bona part dels seus assajos sobre intel·ligència emocional.

L'ApS es fonamenta en el paradigma de l'**educació prosocial**¹¹ en el sentit que l'educació no és una finalitat en ella mateixa, sinó un procés al llarg de la vida que, de manera integral, desenvolupa els aspectes cognitius amb interdependència amb els afectius i socials, de manera que el benefici dels aprenentatges esdevé millora social.

La finalitat social de l'educació posa èmfasi en la participació i l'educació en valors a través de la interdependència relacional com a pol oposat a l'aprenentatge acadèmicista i memorístic. Es treballa sota el prisma de la **resilència** (adaptació a l'entorn i capacitat per gestionar conflictes i fer front a les adversitats). Aquesta conceptualització persegueix la participació activa, la significació dels continguts i la reflexió sobre la implicació en el canvi social, que se sustenta en el desenvolupament de l'autoestima, la moralitat, la iniciativa, la reflexió, la participació, l'empatia, l'assertivitat, la cooperació, el pensament crític, etc. En aquests paràmetres, l'aprenentatge pren un nou sentit: saber per anar transformant l'entorn i enfortint la comunitat: el **viure junts**¹² sostingut amb sentit ètic.

L'Aprentatge Servei idea projectes sistemàtics d'aprenentatge i d'educació ciutadana. Interacciona amb tot tipus d'aprenentatges i activa la diversitat d'intel·ligències. Aquesta òptica proporciona elements de canvi:

- El concepte d'educació integral, de reflexió-acció i interdisciplinària.
- La permeabilitat i la reciprocitat entre escola i comunitat a partir d'un treball cooperatiu.
- La implicació directa de l'alumnat en les respostes solidàries a necessitats reals del seu entorn.
- La reciprocitat dels agents en el procés d'ensenyament-Aprentatge Servei.
- La col·laboració i la coordinació entre institucions educatives, socials i del territori.
- La coherència del fet educatiu a través de la visió compartida entre els diferents agents.

L'Aprentatge Servei és, doncs, **una pràctica d'ensenyament i aprenentatge** que complementa l'adquisició de coneixements amb el servei a la comunitat.

El Centre Promotor l'ha definit com una «proposta educativa que combina processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat en un sol projecte ben articulat, en el qual els participants es formen treballant sobre necessitats reals de l'entorn amb l'objectiu de millorar-lo».

És una **proposta innovadora** que parteix de dos elements ben coneguts que es realitzen tant des de l'escola com des de les institucions educatives no formals: l'aprenentatge a través d'un treball actiu i per projectes per a l'adquisició de coneixements, habilitats i valors, i el servei voluntari a la comunitat on es practiquen les habilitats i els valors a través de l'aplicació dels coneixements adquirits. La innovació és fer explícits aquests dos elements i plantejar-los en una sola activitat articulada i coherent. Això la converteix en una proposta complexa, amb tres components bàsics:

11. Roche, R.; Sol, N. *Educación prosocial de las emociones, valores y actitudes positivas: para adolescentes en entornos familiares y escolares*. Barcelona: Blume, 1998.

12. Delors J. [et al.]. *Educación: hi ha un tresor amagat a dins: informe per a la UNESCO de la Comissió Internacional sobre Educació per al segle XXI*. Barcelona: Centre UNESCO de Catalunya, 1996. p. 251. L'obra, popularment coneguda per «l'informe Delors», identifica els quatre pilars de l'educació: «Aprender a conèixer, aprendre a fer, aprendre a viure junts, aprendre a ser».

- Una acció educativa integral, perquè posa en joc tots els sabers, actituds, competències i valors a través de l'adquisició de coneixements i, alhora, contribueix a la construcció de ciutadania.
- Un treball cooperatiu, perquè per a la seva posada en pràctica és necessària la participació de més d'una entitat.
- La interacció entre l'educació i el context a través d'una metodologia global (holística).

L'ApS és, per tant, un procediment d'aprenentatge i desenvolupament personal a través de l'aplicació dels coneixements en serveis cívics organitzats. La integració en una sola activitat de l'adquisició de competències i de les tasques de servei transforma els dos components i afegeix valor a cadascun incorporant-hi noves qualitats educatives pròpies del conjunt. Aquestes noves qualitats incideixen en els actors, les institucions implicades i l'entorn social.

L'ApS és, doncs, una **pedagogia de l'experiència** basada en l'acció-reflexió, i per tal com l'acció és un servei a la comunitat, alhora fa que sigui una **pràctica educativa d'utilitat social** que:

- Es pot aplicar a totes les edats i àmbits educatius.
- Suposa un aprenentatge multidimensional que permet aprendre i col·laborar en un marc de reciprocitat.
- Desenvolupa coneixements i competències per a la vida des del punt de vista personal i social a través de la pràctica de valors.
- Nodreix el capital social propi de cada territori i afavoreix les aliances entre institucions i entitats de la comunitat amb el treball en xarxa.

Aquests elements de **construcció de la personalitat social** són un aprenentatge d'una manera «d'estar amb els altres» que condueix a una «ciutadania d'alta intensitat», a través de la pràctica de valors democràtics i del desenvolupament actitudinal de participació i compromís. Tot plegat incideix en les relacions entre institucions en favor de la cohesió social i la millora de l'entorn que porta cap a la **transformació comunitària**.

Objectius

L'Aprenentatge Servei combina els objectius de servei amb els objectius d'aprenentatge amb la intenció que l'activitat resultant sigui positiva recíprocament per a tots els implicats, tant per al qui rep l'ajuda com per a qui presta el servei o ajuda perquè es faci.

D'aquesta complexa activitat, en remarquem els tres objectius més rellevants:

- Impulsar l'aprenentatge de continguts i el desenvolupament personal i social a través de la formació de la responsabilitat cívica amb la pràctica dels valors de ciutadania i la reflexió sobre l'acció.
- Contribuir a satisfer alguna necessitat real de l'entorn, de persones, de grups o del conjunt de la comunitat.
- Millorar la comunitat i enfortir la cooperació i la trama de vincles cívics que la constitueixen.

L'ApS aconsegueix aquests objectius amb la combinació de tasques de servei amb activitats ben planificades i estructurades d'aprenentatge. La realització d'un projecte d'intervenció

i millora de l'entorn o d'ajuda a persones i grups –el servei– s'ha de relacionar estretament amb l'adquisició de continguts, procediments, competències cíviques i valors –l'aprenentatge. Pot iniciar-se en l'estructuració dels aprenentatges i cercar a posteriori en quin servei es poden aplicar aquests coneixements (educació formal) o bé tenir clara una necessitat social i detectar quins són els coneixements a adquirir per tal de fer un servei efectiu (educació informal).

Els projectes d'ApS estan inscrits en la **pedagogia de l'experiència** i el **treball per projectes**, adquirida a través de l'aplicació de coneixements en l'activitat de servei que dona resposta a necessitats reals. Aquests objectius s'emmarquen en una **concepció sistèmica de l'educació** i sovint necessiten ser interdisciplinaris per tal de poder ser competents en el servei. És, per tant, una activitat intel·lectual perquè promou l'adquisició de coneixements i, a la vegada, és una **pràctica de valors cívics** perquè convida a adquirir compromisos a través de la intervenció en la comunitat.

La visió que emmarca les activitats d'ApS és la **transformació de l'entorn**: entre tots volem construir un entorn més amable. Per això cal apropar-se a la realitat i conèixer-la, a fi de poder reflexionar sobre com hi podem incidir per millorar-la. Aquest apropament a les necessitats reals comporta una reflexió sobre el funcionament polític i econòmic, que aporta nous coneixements que democratitzen els agents educatius del territori. Simultàniament, la reflexió sobre l'acció realitzada pot donar peu a noves expectatives sorgides de la formulació d'interrogants o de noves propostes; per tant, la pròpia experiència posa de manifest la necessitat de nous aprenentatges que poden donar noves respostes. En l'ApS es retroalimenten els dos components: l'impacte de l'acció porta cap al compromís social. Per això els dos components han d'estar planificats i desenvolupats com una única activitat educativa, de manera que l'objectiu final persegueixi la millora de l'aprenentatge i l'educació i l'impuls de la participació ciutadana, a través del servei que dona sentit als aprenentatges.

La cooperació entre diverses agències i agents del territori enforteix el vincle social i genera intencionalitat educativa en les entitats socials. Per a aquesta cooperació és necessari compartir uns mateixos objectius i consensuar la funció de cadascú per tal que l'acció sigui efectiva. Aquesta manera de treballar dona coherència al fet educatiu en un territori a través de l'impuls del treball en xarxa que enforteix el teixit social i afavoreix les polítiques de coresponsabilitat.

Característiques

L'Aprenentatge Servei és un projecte d'utilitat social, ja que s'adquireixen coneixements i competències per a la vida en comú. S'ha definit com una activitat pedagògica que permet la motivació i una millor comprensió dels aprenentatges acadèmics a través del desenvolupament de competències de ciutadania, en benefici propi i de la comunitat.

És una activitat que implica la detecció d'un problema, l'anàlisi des de diferents àmbits, l'avançament de propostes i solucions i, finalment, l'aplicació en una acció de servei i la valoració del procés del conjunt de les actuacions: tot un programa epistemològic sobre el coneixement, i una metodologia pedagògica en la manera de portar-lo a la pràctica. Es

realitza col·lectivament i no pas com a fruit de l'acció d'un subjecte aïllat. Els esforços individuals se sumen per realitzar projectes participatius, solidaris, cívics i eficaços. Per tant, és una activitat amb projecció o benefici social, amb la voluntat d'incrementar el benestar de la comunitat i la cohesió social.

En la pràctica de les entitats educatives i de les polítiques socials, es poden reconèixer en l'actualitat multitud de projectes que s'acosten a aquests principis; per tant, només cal identificar què els falta per esdevenir projectes d'Aprenentatge Servei i preparar la transició per tal d'anar incorporant aquests elements. Les seves característiques fan que sigui una proposta innovadora revestida de força complexitat. Com totes les pràctiques pedagògiques complexes, l'Aprenentatge Servei presenta un ampli ventall de característiques que el configuren.

Les particularitats més remarcables es poden resumir en el que anomenem **requisits bàsics** o característiques de partida:

- Aprenentatge: què volem ensenyar, què necessitem per aplicar al servei.
- Servei: a quina necessitat real volem donar resposta.
- Projecte: com planifiquem l'acció de servei (què, qui, com, amb què, quan, quant).
- Participació: qui serà el nostre aliat o aliats, què compartim, què farà cadascú.
- Reflexió: com és la realitat, com ens agradaria que fos i què podem fer per canviar-la.
- Prèvia: què ens proposem fer i per a què.
- Procés: com fem el que ens hem compromès a fer.
- Final: què hem après, per a què ha servit el que hem fet.

Aquests requeriments estan presents en moltes de les pràctiques pedagògiques que segueixen la metodologia del projecte i els principis de l'escola activa, però en la majoria de casos no n'expliciten cap com a substancial del treball educatiu. Per exemple, sovint no queda clar que determinada activitat és un servei i, per tant, es perd tot el potencial i la reflexió sobre què estem aportant a la comunitat.

A més d'aquests requisits o característiques consubstancials i imprescindibles per portar a terme projectes d'ApS, es pot incidir també en un seguit de trets que anomenem **aspectes de millora**.¹³ Aquestes característiques poden estar presents o no en un projecte d'ApS, però si s'hi incorporen, l'acció o les accions aniran avançant i millorant, i la reflexió i la pràctica seran més profitoses i satisfactòries per a tots els agents.

Justament pel caràcter obert i flexible d'aquesta pràctica, aquests aspectes es poden manifestar en diferent grau, i fins i tot en alguns projectes poden no ser-hi presents; per això, el conjunt dels aspectes de millora expressen un ideal al qual cada experiència concreta s'anirà aproximant poc a poc, o en tot cas seria bo que així es pretengués com a tendència.

Del llistat que enumera la *Guia* esmentada en la nota a peu de pàgina, transcrivim els trets que poden tenir més significació per a l'Administració local, atès que són aspectes en què poden incidir:

13. Centre Promotor d'Aprenentatge Servei. *Guia pràctica: com millorar els projectes ApS*. <<http://www.aprenentatgeservei.cat/intra/aps/documents/Guia%20cm%20millorar%20REVISADA.PDF>>. [Consulta: 22/02/2008].

- Justificació i acceptació social del servei: resposta a una necessitat real del territori.
- Adequació, protecció i seguretat: que l'acció sigui idònia per al grup d'infants o joves que l'han de desenvolupar.
- Treball en xarxa: que es compti amb la complicitat de les entitats pertinents i el suport necessari per executar el servei.
- Reciprocitat i respecte a la dignitat: que l'acció no creï dependència i que sigui satisfactòria tant per als qui donen el servei com per als qui el reben.
- Difusió i comunicació: que l'acció no quedi tancada en ella mateixa, sinó que pugui ser transferida; és important la sistematització de coneixements i vivències per poder donar-la a conèixer.
- Balanç i avaluació participada entre tots els agents i les agències implicades, per tal de mesurar-ne l'impacte. La reflexió sobre l'acció porta a la formulació d'aspectes de millora i es converteix en avaluació sumativa, útil per a properes accions.
- Sostenibilitat per a la continuïtat: que l'acció no respongui a una acció aïllada per un interès momentani:
 - En l'àmbit escolar, ha d'estar ubicada en una àrea de coneixement, una tutoria, un crèdit, un educador referent, com a conseqüència del compromís institucional.
 - En l'àmbit d'entitats, han de veure la necessitat d'anar oferint possibilitats de servei, explicitant les seves necessitats i potencialitats.
 - En l'àmbit de territori, ha de respondre a un compromís explícit de suport o de facilitar l'organització d'instàncies de suport a aquest tipus d'activitats comunitàries.

Tots aquests aspectes de millora són un conjunt de trets desitjables; per tant, això no vol dir que totes les realitzacions en qualsevol temps i situació assoleixin plenament aquestes característiques, ni fins i tot algunes de les bones experiències d'ApS.

Tant els requisits bàsics com els aspectes de millora convé tenir-los presents des de la planificació, ja que, si s'han previst, alguns es poden incorporar fàcilment. Per exemple, si des de l'inici es té present tot l'aspecte de comunicació i transferència de capacitats adquirides, el treball se sistematitzarà i, una vegada recollit el procés, serà fàcil fer-ne difusió. També convé tenir-los presents en la transició d'un projecte que ja està en fase de realització i que es vol reconduir cap a una activitat d'ApS.

La definició del concepte d'ApS, els seus objectius, els requisits bàsics i les característiques d'aquestes actuacions ens ajuden a conceptualitzar i definir el que fem i el que volem fer. Volem destacar un seguit de raonaments, des de diferents òptiques, que argumenten la proposició de donar suport a la seva promoció:

- **Respecte a la pràctica de valors:** els valors de ciutadania es construeixen a partir de la pròpia experiència, des del compromís i la relació entre els qui comparteixen un mateix territori.
- **Respecte al sentit de pertinença:** el coneixement de les necessitats de l'entorn i la implicació en algun projecte de millora de manera conjunta amb altres agents actius incrementa l'autoestima comunitària.
- **Respecte a la cohesió social:** el coneixement mutu i els vincles relacionals per a la cooperació activen i reforcen la xarxa comunitària.

- **Respecte a la coherència educativa:** per tal d'assolir un òptim desenvolupament de les accions, el treball en xarxa es fa amb la implicació de diferents agències del territori, des de la coordinació i el consens.
- **Respecte a l'intercanvi horitzontal de coneixements:** l'èxit de l'educació a Finlàndia radica en el fet d'haver construït una metodologia de treball que facilita l'intercanvi horitzontal de coneixements entre alumnes, escoles, institucions i governs locals. «Allò que es coneix bé i funciona es transmet».¹⁴ La metodologia d'ApS promou la comprensió del context, la implicació i incideix en la inclusió.
- **Respecte a l'increment del capital social de la comunitat:** el treball conjunt entre institucions educatives i agències socials és un potent instrument de vinculació i riquesa de la ciutadania organitzada.
- **Respecte a les necessitats reals de la comunitat:** a través de l'experiència directa, significativa i vivencial, l'ApS dóna resposta amb el servei a necessitats i convida al compromís en la transformació de l'entorn i a establir nexes de solidaritat.
- **Respecte a la coresponsabilitat:** l'acció consensuada fa que cada agent vagi assumint la seva part de responsabilitat com a agent educatiu de la comunitat.

En el marc de les polítiques públiques, aquests raonaments són aspectes que posen en escena les oportunitats per al coneixement, la participació, la cohesió i el compromís cívic que la implementació en el territori de projectes ApS pot proporcionar. A més, la visió transversal de l'Ajuntament en el fet educatiu local posa l'educació en l'agenda política i esdevé un element d'enfortiment de les polítiques educatives locals.

14. Andreas Schleicher és cap de la Divisió d'Anàlisi i Indicadors i director d'Educació de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) i un dels autors de l'informe PISA. Va ser ponent al simposi de política educativa local organitzat per l'Àrea d'Educació, Ciutat.edu: nous reptes, nous compromisos, celebrat els dies 9, 10 i 11 d'octubre de 2006, amb la conferència «Sistemes educatius i autonomia municipal».

Síntesi conceptual

- L'ApS és una pràctica educativa que incideix en l'aprenentatge de continguts, en l'educació en valors i en la transformació de l'entorn social.
- L'ApS s'inspira en una pedagogia basada en l'experiència, la participació activa, la interdisciplinarietat, el treball en equip i el paper essencial de la reflexió.
- L'ApS detecta les necessitats reals de la comunitat i actua sobre aquestes necessitats.
- L'ApS es basa en la coordinació per a l'acció entre institucions educatives i organitzacions socials d'un territori.
- L'ApS, en el marc de l'educació formal, posa en joc continguts curriculars i s'integra en els espais pautats pel currículum.
- L'ApS, en el marc de l'educació no formal, contribueix a la reflexió sobre els continguts apresos i els sistematitza.
- L'ApS, en el marc del municipi, obre i projecta les institucions educatives a l'entorn social i genera intencionalitat educativa en les entitats socials.
- L'ApS afavoreix canvis en la institució educativa que l'impulsa i en les entitats de servei que hi participen.
- L'ApS impulsa el treball en xarxa i la coherència educativa en el territori.
- Els ApS són projectes que tenen un caràcter obert i flexible –adaptats a l'entorn– i que es contrueixen a través d'aproximacions successives i a través del treball cooperatiu.
- L'ApS, atès que compta amb tots els agents educatius, enforteix les polítiques educatives locals.

L'Aprentatge Servei en el marc de l'escola i la comunitat

Malgrat els esforços realitzats per obrir-se a l'entorn, algunes escoles sovint topen amb barreres difícils de superar, per tal com s'han d'ajustar a l'escassa flexibilitat del sistema educatiu i a un currículum mancat de significació i sense contextualització en el territori que l'envolta.

Davant d'aquesta realitat, és necessari comptar amb els diferents agents educatius del territori i crear espais i àmbits de formació amb un tarannà nou, fruit d'una reeixida sintonia entre escola i societat, i alhora configurar, amb la funció de frontissa, petites unitats d'aprenentatge en l'àmbit social on l'alumne, mentre que aprèn, aporta un servei a la seva comunitat. Així mateix, les entitats socials es mantenen vives i actives en el territori, i incorporen a les tasques que li són pròpies la d'agents educatius en el territori.

Quan es tracta d'educació formal, aquestes propostes mantenen el reconeixement acadèmic, doten de significat els aprenentatges i fan més dúctil el currículum reglat, ja que posen en joc els conceptes, els procediments i els valors per adquirir competències que permeten resoldre qüestions útils per al creixement individual i comunitari. En els àmbits d'educació no formal, en els quals el servei sol ser més estructurat, l'ApS aporta la sistematització i la reflexió dels aprenentatges. En el camp de l'educació informal, l'ApS ofereix oportunitats per tal de desenvolupar el seu potencial educador. En els àmbits de servei ofereix oportunitats per engruixir el nombre d'agents educadors d'un territori.

Davant la necessitat d'innovar, l'Aprentatge Servei és una pràctica educativa amb grans possibilitats perquè reforça, projecta, integra i dimensiona els aprenentatges, i a més els transcendeix en incorporar al benefici de l'alumne el de la comunitat. Es posen en joc els continguts curriculars –intel·lectuals, procedimentals, actitudinals, afectius, etc.– per convertir-los en competències útils per al creixement individual i col·lectiu. La seva pràctica trenca antigues inèrcies de tancament de les institucions escolars i d'aïllament de l'entorn, i desenvolupa coresponsabilitat educativa entre elles i les administracions, el tercer sector i altres agents socials. La sintonia més gran entre escola i societat fa que els continguts escolars obligatoris siguin més permeables a la realitat que viuen els infants i joves, i que les competències adquirides siguin més ajustades al seu entorn. Aquest fet incideix enormement en el reconeixement social dels centres educatius.

Aquesta flexibilitat i obertura curricular pot significar, sens dubte, una oportunitat de reincorporació al sistema educatiu per a molts dels alumnes que no assoleixen els mínims i per als qui abandonen l'ensenyament en l'etapa obligatòria. Es pot afirmar que l'adaptabilitat de l'ApS permet aprendre continguts curriculars amb motivació i pràctica de valors

per part de l'alumne, cosa que facilita l'aprenentatge, al mateix temps que promou el pensament crític i la responsabilitat cívica i contribueix a la millora de l'entorn social i de les institucions implicades.

La seva influència és multidireccional:

- En l'àmbit personal: relaciona l'aprenentatge de continguts amb la pràctica de valors i la reflexió sobre el servei portat a terme.
- En l'àmbit institucional: la cooperació entre els diferents agents genera un factor de suma positiva que millora l'efectivitat de les entitats implicades.
- En l'àmbit social: repercuteix en el coneixement de l'entorn i en el sentit de pertinença. La implicació en afers col·lectius condueix al compromís de la ciutadania vers la coresponsabilització.

El desenvolupament de projectes d'ApS requereix una tasca de connectivitat entre les institucions educatives i les entitats socials que actuen en el territori. Per facilitar aquesta tasca i contribuir a la recerca mútua entre centres educatius i entitats, és convenient plantejar l'organització d'una **xarxa local d'entitats educatives i socials** que permeti una relació de continuïtat, intercanvi i coneixement sostingut entre els seus membres.

Les aliances que s'estableixin per intervenir conjuntament en la millora de l'entorn permeïran que les entitats socials exerceixin, a més de les tasques pròpies, una influència educativa que complementarà les accions dels agents educadors tradicionals: família, escola i entitats d'educació no formal. Aquesta és la principal finalitat de les ciutats educadores: la implicació de la comunitat en afers educatius.

Promoure aquesta xarxa de referents educatius locals que possibiliti la pràctica de l'ApS vol dir que, a més de les escoles i de les entitats d'educació en el lleure, cal detectar entitats culturals, associacions, ONG, mitjans de comunicació locals, serveis municipals o d'altres, per tal que s'animin a proporcionar partenariat i incorporin al seu quefer la tasca d'exercir com a agents educatius en projectes comunitaris.¹⁵ Cada entitat serà un nòdul de la xarxa i, mantenint la pròpia identitat, es veurà enfortida amb els vincles de connexió que crea el partenariat i els transforma en part indispensable per al desenvolupament de projectes. El procés de connexió entre organitzacions comunitàries s'ha de sustentar en una necessitat viscuda per elles mateixes. En aquest sentit, caldrà treballar la importància del fet educatiu i analitzar la valuosa contribució que cadascuna de les entitats de servei pot aportar.

Establir una xarxa sòlida amb mecanismes de funcionament clars no és feina fàcil; això no obstant, es pot afirmar que un dels entrebancs més comuns per a la cooperació entre diverses entitats és el «desconeixement del que l'altra fa». Des d'aquesta premissa, caldrà treballar a partir d'estratègies d'apropament entre les diferents entitats per tal que es coneguin i reconeguin les tasques de cadascuna. Una vegada fet aquest primer pas, la xarxa

15. Per al fet educatiu, el projecte comunitari per excel·lència és el projecte educatiu d'un poble o ciutat, amb la participació activa de l'escola i d'altres agents que, amb visió estratègica, manifesten la seva intencionalitat educativa formant part d'accions de transformació de l'entorn des de la vida quotidiana local. Els plans educatius d'entorn (PEE), impulsats pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, comparteixen aquest objectiu.

es configura a partir de la motivació i l'interès en la implicació en l'educació, de manera que les entitats que la conformen comparteixin la intencionalitat educadora i tinguin la voluntat d'exercir d'agents educatius en el territori.

La creació d'aquesta xarxa educativa ha d'articular i crear una cultura educativa de consens a partir de les diferents visions, i s'ha de convertir en fonament i suport per als projectes. Es poden instaurar petites escoles monogràfiques on els infants i joves poden posar en pràctica allò que han après realitzant un servei comunitari en una de les entitats del territori. Aquesta és la millor escola de valors, ja que el compromís en el servei és una vivència de ciutadania i un bon entrenament per a la participació i la responsabilitat.

Per a la promoció i consolidació de xarxes que pretenguin el desenvolupament de projectes com els d'ApS, remarquem els elements a considerar per a cadascun dels membres que la conformen:

- Voluntat de cooperació en l'acció educativa d'un territori.
- Consciència d'objectius comuns entre els diferents participants.
- Relació basada en la negociació i el consens a partir de les diferents visions.
- Projecte consensuat, dinàmic i flexible.
- Racionalització dels recursos disponibles.
- Consens en l'impacte que es pretén aconseguir.
- Avaluació participada i amb propostes de millora.

Les entitats que configuren la xarxa han d'acordar què s'espera de cadascuna i sentir que la seva acció és rellevant en el desenvolupament de cada projecte. En molts casos poden necessitar suport per a la capacitació didàctica i pedagògica. Aquesta acció d'acompanyament a les entitats ha d'incorporar l'establiment de les trobades necessàries per tal que, entre els aliats per al desenvolupament d'un mateix projecte, es creï una bona relació de confiança i un clima de compromís. És imprescindible preveure qui farà cada cosa. Només consensuant d'entrada les tasques de cadascú, el temps de dedicació i els recursos que s'utilitzaran, el projecte conjunt podrà reeixir.

Per vetllar pel partenariat de les entitats, pel disseny dels projectes i pel funcionament de la xarxa, és convenient la creació d'una **plataforma territorial** que esdevingui el referent dels projectes d'ApS en aquell territori. Aquesta plataforma hauria de disposar d'un espai de confluència dels diferents agents educatius, socials i comunitaris d'un territori.

Aquest espai es gestionaria des del que anomenem **punt de trobada**,¹⁶ que seria el responsable de vertebrar la plataforma, és a dir buscar partenariats –quina entitat per a quin servei–, i de racionalitzar i coordinar esforços amb el mínim cost addicional possible.

La grandària i les característiques de cada municipi i la quantitat i tipus de projectes que s'hi duguin a terme determinaran el grau de complexitat organitzativa, que pot anar des

16. En la definició que promou el Centre Promotor d'Aprenentatge Servei, el punt de trobada és un espai de confluència d'actors educatius i comunitaris d'un mateix territori, que coincideixen en l'objectiu de facilitar el desenvolupament de projectes d'Aprenentatge Servei. Poden ser bons exemples alguns centres de recursos, punts d'informació juvenil, seus de moviments de renovació pedagògica, oficines de plans comunitaris o altres organitzacions significatives d'àmbit local o comarcal.

d'un servei municipal amb personal permanent propi o extern, un servei amb personal que compagina diferents tasques, fins a un espai on existeixi una cartellera a tres bandes:

- Detecció de les necessitats reals del territori, provinent d'una diagnosi de la realitat.
- Educació on s'exposin les intencions i s'expliciti quin és el servei òptim per aplicar els coneixements.
- Entitats on s'anuncïin els serveis que poden oferir i els recursos disponibles.

Pel que fa al perfil professional necessari per gestionar aquest servei d'interconnexió entre les institucions socioeducatives, es requerirà l'actuació d'un/a professional que tingui aptituds i disponibilitat per al treball cooperatiu i sigui capaç d'establir dinàmiques obertes i flexibles.

Les seves tasques cal definir-les segons la complexitat del municipi i la seva capacitat de disposar de recursos adients a l'encàrrec que rebí. En un context de màxima complexitat, les seves funcions podrien ser:

- Crear i mantenir directoris d'entitats, especificant-hi oportunitats de servei.
- Detectar necessitats i buscar entitats idònies per atendre-les.
- Estimular les institucions educatives perquè portin a terme projectes ApS.
- Canalitzar l'oferta i la demanda i donar suport per obtenir els recursos necessaris.
- Facilitar el coneixement mutu entre entitats socials i educatives.
- Acompanyar les entitats socials en la seva habilitació com a agents educadors.
- Orientar el desenvolupament dels projectes.
- Establir protocols de connexió i seguiment entre entitats educatives i de servei.
- Promoure la formació i la sistematització de les experiències dutes a terme.
- Estimular l'intercanvi i organitzar accions conjuntes.
- Elaborar guies i altres materials de suport.

Quan parlem de municipis amb components de complexitat, ens referim a municipis amb força població, amb més d'un centre educatiu i amb entitats actives en àmbits de servei diferents.

La complexitat pot venir donada també pel nombre de projectes d'Aprenentatge Servei simultanis que es desenvolupin en el territori.

En aquests casos, el punt de trobada es pot situar en plataformes ja existents, com per exemple el grup impulsor del Projecte educatiu de ciutat (PEC), la seu dels moviments de renovació pedagògica, l'equip gestor dels plans educatius d'entorn (PEE), el Centre de Recursos Pedagògics (CRP), les oficines del Pla comunitari, els punts d'informació juvenil, o en les mateixes dependències del servei d'Educació de l'Ajuntament (IME, Promoció Educativa, grup promotor del PEC). Aquest espai de trobada ha d'estar ubicat en un lloc reconegut i ha de disposar de capacitat de convocatòria.

Per a l'impuls i el dimensionament d'aquest punt de trobada, aspectes fonamentals en la pràctica d'ApS, l'Administració local ocupa un lloc rellevant en la vertebració dels agents del territori mitjançant el treball comunitari.

L'impuls que es doni a la gestió dels vincles, com és el cas de la xarxa de serveis i entitats per a l'ApS, i l'organització del punt de trobada són determinants per a l'èxit que aquesta proposta persegueix.

Posicionament de l'Administració local

L'Administració local és la responsable primera del benestar de la ciutadania i la més interessada a promocionar la convivència a través de la interacció entre els diferents agents socioeducatius que actuen en el seu territori.

Les polítiques educatives locals es poden veure reforçades a través d'aquests tipus de projectes, que apleguen educació, cohesió social i integració en el territori. La visió municipalista de l'educació entén que l'acció educativa ha d'integrar tot el potencial de la persona (des del punt de vista de conèixer, sentir i actuar) partint del lligam que ha d'existir entre els aspectes cognitius del desenvolupament curricular i el desenvolupament individual i comunitari.

La pertinència d'ajuntar el desenvolupament acadèmic amb actuacions prosocials que proposen els projectes d'Aprenentatge Servei dota l'acció de dimensió cívica i democràtica i dóna resposta a la concepció integral de l'educació. A la vegada, incideix en diversos objectius que plantegen les polítiques locals:

- Dimensió global de l'educació.
- Treball associat (xarxes).
- Enfortiment de la participació i de la vida democràtica.
- Consolidació de les relacions institucionals amb entitats públiques i privades.
- Promoció de la cohesió social i millora del benestar de la ciutadania.

Des de l'òptica de les polítiques de proximitat, l'Administració local ocupa un lloc estratègic com a:

Ens polític:

- El mandat de governar el rep directament de la ciutadania.
- És l'Administració més propera a la ciutadania.

Ens gestor:

- Ordena l'espai públic.
- Planifica la provisió de serveis i n'és prestador directe d'alguns.

L'Ajuntament, des d'aquestes dues posicions, ha de tenir una visió global del seu territori i ha d'estar interessat en el coneixement de les necessitats i interessos de la ciutadania. En relació amb la població organitzada, ha de buscar complicitats entre les entitats que

actuen en el territori i els escenaris socialitzadors a fi de ser capaç de promocionar interaccions entre els diferents agents. Pot jugar un paper molt important en tot el que fa referència al desenvolupament de la ciutadania, des dels serveis que gestiona directament fins a la capacitat d'incentivar i vertebrar els que promouen altres entitats.

Per al desenvolupament de les polítiques locals de proximitat, és convenient, doncs:

- Conèixer les necessitats i oportunitats, a partir d'una bona **diagnosi del territori**.
- Comptar amb la participació de tots els agents socialitzadors, per la qual cosa és de gran ajut tenir un inventari o **mapa de recursos del territori**: escoles, món associatiu, ONG, serveis comunitaris, entitats d'àmbit social i cultural, etc., en benefici de l'exercici de la coresponsabilitat.

Aquestes dues qüestions també són necessàries per a un bon desenvolupament dels projectes d'ApS.

En aquest sentit, les polítiques locals i la pràctica de l'Aprenentatge Servei coincideixen en dos aspectes substancials:

- La determinació del **nucli de l'acció**: la ciutadania.
- L'objectiu fonamental: el seu desenvolupament personal i la cooperació social, treballant per aconseguir una **ciutadania participativa**, a través de la **construcció d'hàbits de valor**.

Per això, els projectes d'Aprenentatge Servei són una aposta per fer realitat el concepte de «ciutat educadora» pel fet de fonamentar-se en la participació i tenir voluntat de transformació de l'entorn proper a través de l'educació amb estratègies com ara:

- Fer del territori una plataforma d'activitat.
- Generar concertació entre el municipi i la comunitat educativa.
- Promoure transversalitat i sostenibilitat.
- Fer de la cooperació i el diàleg entre administracions i societat civil un factor clau.
- La comunicació: informació, difusió, transferència de coneixements i actituds.
- La participació i la recerca de complicitats.

Els projectes d'ApS són unes bones pràctiques educatives que aporten valor afegit als serveis que es presten ja que, per portar-los a terme, és necessària la interacció ciutadana, de manera que es reforci la cohesió social. Són elements indispensables per al desenvolupament de les polítiques socials de proximitat.

Segons quines siguin les polítiques locals que es vulguin executar, l'Administració local pot decidir implicar-se en el desenvolupament de projectes d'ApS i resoldre quin serà el seu posicionament respecte d'aquest tipus de projecte. La decisió política, d'acord amb el seu pla de mandat, pot adquirir diferents graus de compromís. De manera esglaonada, enumerem un seguit de compromisos que poden ajudar a deliberar quin és el paper que el consistori vol prendre sobre això:

- Avalar o legitimar projectes d'ApS proposats per agents externs (escola, entitats, agents, associacions, casals, esplais, etc.) i fer-ne explícit el reconeixement.

- Divulgar i donar a conèixer les experiències d'ApS que realitzen agents del seu municipi.
- Facilitar recursos per a la seva execució. Poden ser recursos materials, econòmics, personals, logístics, de formació i assessorament.
- Dinamitzar i afavorir contactes i intercanvis per establir vincles entre institucions locals educatives i socials que permetin l'execució d'aquest tipus de projectes.
- Motivar o estimular la pràctica de projectes d'ApS, amb l'incentiu de propostes a través de convocatòries d'ajuts a projectes innovadors.
- Promoure o impulsar la creació de projectes d'ApS des de la modificació de les ofertes dels mateixos serveis municipals i incorporar-los al seu catàleg de promoció educativa; així, s'incrementa o es transforma l'oferta municipal d'activitats.
- Vertebrar els projectes a través de la promoció d'un punt de trobada¹⁷ com a referent d'aquests projectes en el territori, per tal que articuli vincles i coordini projectes amb el denominador comú d'adaptar els aprenentatges als serveis a la comunitat.

Cada posicionament sintetitza el grau de compromís, ordenat de menys a més. Cadascun inclou o pot incloure els anteriors, de manera que l'últim conté d'alguna manera tots els graus precedents.

La decisió de l'Administració local de posicionar-se en un o altre grau evidencia la modalitat o el nivell de compromís que adopta respecte dels projectes d'ApS que es desenvolupen en el seu territori. Depèn en bona mesura del nivell en què es posicioni i respon al model de polítiques educatives locals que es volen portar a terme. Per prendre una decisió responsable, pot ser necessari un suport tècnic extern per tal d'informar l'equip de Govern i/o el Ple de la corporació del potencial que té aquesta proposta.

La incorporació d'aquests projectes és pertinent des d'una visió de ciutat educadora i idònia per desenvolupar el Projecte educatiu de ciutat (PEC), tal com s'ha enunciat en la introducció d'aquesta *Guia*. Tant si s'anomenen així com si no, moltes de les actuacions que es porten a terme en els municipis i que ordenen la política educativa local a través del PEC¹⁸ tenen algunes o moltes de les característiques d'aquest tipus de projecte; per tant, moltes de les actuacions es poden considerar projectes ApS o ja estan en camí de ser-ho. També les actuacions d'alguns municipis pel que fa a la cohesió i la participació, a la millora de l'èxit escolar o al coneixement i ús de l'entorn a través de projectes intergeneracionals o amb l'ús de les noves tecnologies tenen molt a veure amb la metodologia d'ApS.

Amb això volem incidir en el fet que, tot i que les polítiques educatives locals estan molt a prop del que aquesta pràctica comporta, sovint en les accions que es duen a terme no s'explicita el servei, cosa que fa que es perdi bona part del seu potencial. Els infants i joves que participen en aquestes activitats han de prendre consciència que estan fent un servei i han d'analitzar quina és l'aportació que, a partir dels seus coneixements, fan per a la millora de l'entorn. A la vegada, les entitats també han de prendre consciència del seu paper

17. Vegeu l'apartat referent al punt de trobada en el capítol L'ApS en el marc de l'escola i la comunitat d'aquesta *Guia*.

18. El mes de juny de 2004 es va constituir a Sant Adrià de Besòs la Xarxa de municipis compromesos amb el desenvolupament de projectes educatius de ciutat (PEC). Van ser, en un primer moment, 37 els ajuntaments que van signar l'esmentat document. Actualment la Xarxa s'ha ampliat fins a 44 municipis.

actiu com a agents educadors del territori. Els uns i els altres hi surten guanyant i junts construeixen un entorn més amable a través de la seva coresponsabilitat en el compromís de construcció d'una ciutat educadora.

Una vegada decidit el posicionament respecte a la promoció d'ApS en el seu territori, sigui quin sigui el nivell de compromís de l'Ajuntament, caldrà:

- Analitzar quina és la millor manera d'organitzar-se internament. S'ha de tendir a la transversalitat, ja que són molts els serveis que l'Administració local presta i que poden ser susceptibles de convertir-se en servei per aplicar aprenentatges.
- Conèixer i fer conèixer quines són les necessitats reals del territori i decidir sobre quines es volen prioritzar: per això, és necessària la diagnosi a la qual ja hem fet referència.
- Articular la relació entre les entitats educatives i socials. Aquest aspecte ja s'ha tractat en el capítol anterior: l'articulació de la xarxa i la promoció d'un punt de trobada.
- Explicitar a la ciutadania què es pretén i quines són les regles del joc.

En cas que en un municipi ja es desenvolupin projectes d'aquestes característiques, cal valorar la pràctica realitzada per poder harmonitzar aquests projectes amb les polítiques públiques que es vulguin implementar. Per aquesta raó pren rellevància la relació entre l'Administració local, que impulsa les polítiques en el seu entorn, i les entitats socials i educatives formals i no formals que actuen en el territori, així com la seva identificació en el mapa de recursos educatius –reconeguts o potencials.

Tot i que aquestes entitats són les que conformen el territori, sovint no es coneixen prou entre si ni saben què fan, on actuen, quines són les seves inquietuds, els seus projectes, etc. D'entre totes, la més coneguda, per la tradició o l'obligatorietat de la seva existència, és l'escola, però amb la separació d'un mur entre la realitat social i el seu interior. Per tant, és necessari fer una intermediació per tal que es produeixin els primers contactes per afavorir l'intercanvi d'informació.

L'organització interna de l'Ajuntament té una gran importància per a la implicació de les diferents àrees en projectes d'ApS. Es poden iniciar accions des d'un treball interàrees, tenint en compte el paper cabdal i les grans possibilitats educatives per a la pràctica de projectes d'ApS, de les regidories d'Educació, Cultura, Joventut, Medi Ambient o Benestar Social. L'anàlisi de les seves potencialitats i el disseny d'una possible intervenció d'infants o joves en accions on puguin aplicar els coneixements adquirits en serveis o projectes propis de l'Administració pot ser una gran motivació per a la implicació transversal del consistori en temes educatius. En el marc intern dels ajuntaments convé començar a fer una reflexió sobre la incorporació de l'ApS en els diferents espais competencials del consistori, entès com un recurs potent que facilita la dimensió educativa en el benefici comunitari.

La promoció de projectes d'Aprenentatge Servei impulsa la coresponsabilitat dels agents del territori. Cadascun va assumint la seva part de responsabilitat entenent com a pròpia la funció social de l'educació. A la vegada, s'ofereixen oportunitats per aprendre, per mitjà de la pràctica, l'exercici de ciutadania.

Avançar junts, entitats i Administració, en polítiques educatives amb l'objectiu de fer de l'educació una eina transformadora de l'entorn proper té efectes substancials en el desenvolupament de les polítiques locals. Per tant, el paper de l'Administració local,¹⁹ com a Administració de l'educació de la seva ciutadania, és determinant en la construcció d'un entorn més actiu i de convivència. En aquest sentit, l'alcalde de Donostia, Odón Elorza, ho expressa molt clarament en la frase: «Les competències educatives atribuïdes per llei són poques, però les incumbències són totes».²⁰

19. Des de l'any 2004, han canviat moltes coses en l'àmbit educatiu català: des del Govern de la Generalitat i els acords sorgits en la Comissió Mixta entre el Departament d'Educació i les entitats municipalistes, fins a l'aprovació de l'Estatut de Catalunya i el Pacte Nacional per a l'Educació signat el 2006, es deixa entreveure un nou panorama de responsabilitats educatives per a l'Administració local.

20. Odón Elorza, alcalde de Donostia-Sant Sebastià des del juny de 1991. La frase va ser citada durant la seva intervenció en el diàleg «Els reptes de l'educació» en el simposi Ciutat.edu: nous reptes, nous compromisos.

Iniciatives per incorporar l'Aprenentatge Servei en el context educatiu local

En el desenvolupament de les polítiques educatives locals, la funció de lideratge dels ajuntaments és fonamental; el mateix consistori pot jugar un paper directe des dels serveis que ofereix a la ciutadania, però també pot desenvolupar la funció de frontissa que connecta i que obre possibilitats entre diverses institucions i col·lectius amb interessos i necessitats comunes per mitjà de l'articulació d'entitats i serveis en el territori. Aquesta connexió pot fer-se de manera singular, posant en contacte l'entitat d'aprenentatge amb la de servei, o pot ser més articulada, travant les relacions a través d'una xarxa educativa local.

Alhora, també és evident la seva intervenció permanent, en col·laboració o en solitari, per resoldre mancances educatives de primer ordre, com en les activitats que es fan fora de l'escola, en alternatives per a l'alumnat que no ha assolit els mínims de formació obligatòria o de capacitació professional per al treball, per esmentar algunes actuacions necessàries per fer front a aspectes molt generals als quals s'ha de donar resposta.

Amb l'objectiu d'ubicar propostes d'ApS en el context educatiu local, a continuació es fa una descripció aproximada dels responsables, «qui», i les possibles actuacions de servei o propostes educatives, «què», ubicades en diferents àmbits del municipi.

El canemàs educatiu real dels municipis i les seves interaccions són molt complexes; això no obstant, les sistematitzem en tres blocs en què organitzem la realitat per fer entendre l'apartat de responsabilitat de treball per a la ciutadania i la cohesió social.

Cada «qui» precedeix un seguit de «què», com a aproximació a les possibles iniciatives que poden produir projectes que promouen serveis útils i comporten l'aplicació dels coneixements.

Qui

- Estructura municipal
- Entitats locals
- Serveis al territori

Què

Des de l'estructura dels ajuntaments

Segons el tipus de projecte, convé la implicació de diferents àrees del consistori. Sempre que es requereixi l'òptica transversal del consistori, hi ha d'haver el compromís de treball conjunt entre diferents àrees, departaments o serveis:

- Medi ambient: neteja, residus, reciclatge, estalvi energètic, conservació/neteja de l'entorn, reforestació, contaminació lumínica o acústica, protecció de la fauna i flora, etc.
- Urbanisme: mobiliari urbà: consciència de propietat comunitària, ús i manteniment; tenir cura dels espais públics; disseny i logística (treballar la importància de la distribució de l'espai urbanístic i la seva configuració per comprendre si afavoreix la vida comunitària i en què la dificulta).
- Cultura: recuperació de la memòria històrica, coneixement i cura del patrimoni, museus, biblioteques, ludoteques, tradicions culturals, arts escèniques, música i cant coral, dansa, etc.
- Mitjans de comunicació: incorporar l'ApS en aquest àmbit tan potent per aconseguir el pas d'objecte passiu (espectador) a objecte actiu (productor): reportatges, informatius, debats, entrevistes, etc.
- Educació: acollida educativa, acompanyament entre iguals, convivència i civisme, suport a projectes pedagògics, oferta d'activitats de promoció educativa, hort o jardí escolar, projectes compartits d'escola-treball per a alumnes que no acrediten l'ESO, coneixement i ús de l'entorn proper: llibre del poble o monogràfics, agenda educativa, itineraris locals, topònims (aprendre el context a partir de la història dels seus noms).
- Joventut: oci (entès des de l'aprenentatge lúdic que cohesiona); espais joves i autogestió (amb responsabilitat de servei a la comunitat).
- Salut: promoció d'hàbits saludables en la vida quotidiana, projectes de sensibilització i d'intervenció sobre sexualitat, alteracions en la nutrició, addiccions diverses, consum, etc.).
- Guàrdia urbana: educació viària, ciutadans guies, acompanyament, etc.
- Altres serveis a les persones:
 - Acollida, acompanyament i ajuda pròxima per a col·lectius específics: nouvinguts, persones amb necessitats de suport formatiu, discapacitats psíquics o físics, malalts, gent gran desvalguda, víctimes d'abusos i violència, persones amb dificultats socioeconòmiques, projectes d'infància o adolescència en situació de risc.
 - Actuacions amb col·lectius segons l'edat: projectes intergeneracionals, amb adolescents, per a la petita infància, etc.
 - Causes solidàries i humanitàries: drets humans/drets dels infants, pau i solidaritat, antiracisme, cooperació internacional, ecologia planetària.

Des de les entitats locals

Des del departament municipal de Participació Ciutadana o a vegades a escala sectorial, es té coneixement de les entitats i associacions amb qui l'Administració local ha entrat en contacte, amb les qui té signat algun conveni de col·laboració, les que es presenten a convocatòries per rebre subvenció, etc.

Per a la pràctica d'ApS, convé tenir totes les entitats locals identificades en un mapa de recursos i serveis o inventari on constin els objectius, tipus d'activitat i persona de contacte, per tal de poder-los oferir la possibilitat de participar en un o altre projecte. Segons els projectes que es pretenguin dur a terme i d'acord amb les finalitats que explicitin les entitats organitzadores, podran oferir serveis adients per tal que l'alumnat pugui aplicar els coneixements apresos en un servei útil per a la comunitat i, per tant, ser col·laborador de projectes d'Aprenentatge Servei.

Per agrupar les entitats d'alguna manera, seguim els àmbits de servei del Centre Promotor, apuntats en la introducció d'aquesta *Guia*, amb dues premisses:

- És interessant tenir present un nou apartat per a les entitats entorn de la promoció d'aficions. Són organitzacions que solen estar tancades als seus socis, però que són susceptibles de voler participar en projectes d'ApS si se les motiva ja que, alhora d'oferir un servei, donaran a conèixer la seva entitat i podran fer créixer l'interès per la qüestió per a la qual s'han creat.
- L'àmbit d'intercanvi generacional no acostuma a ser massa adient per agrupar entitats,²¹ però és útil a l'hora de dissenyar el servei de qualsevol dels altres quatre àmbits. Cal tenir present que en molts dels projectes convé pensar com es promou aquest intercanvi entre persones de diferents generacions, a fi que el servei sigui recíproc.

Els altres quatre àmbits que ens ajuden a estructurar les entitats del territori són:

Acompanyament a l'escolarització:

- Centres de joves.
- Esplais.
- Exalumnes.
- Gent gran.

Ajuda pròxima:

- Entitats de promoció de la salut.
- Associacions de familiars de diverses tipologies de malalts.
- Associacions d'afectats.
- Col·lectius: d'immigrants, de dones, de joves, etc.
- Casals i associacions de gent gran.

21. Normalment les entitats es dediquen a un grup d'edat: gent gran, joves, etc., que poden ser actors de projectes intergeneracionals, encara que cadascuna de les entitats no ho tingui plantejat així.

Medi ambient:

- Entitats amb objectius de protecció de l'espai natural, etc.
- Reforestació.
- Medi ambient.
- Ecologia.

Participació ciutadana:

- Entitats promotores de la cultura local.
- Entitats sobre la recuperació de la memòria històrica.
- Entitats veïnals.
- Entitats de voluntariat.²²

Des dels serveis en el territori

- Serveis mèdics d'urgència.
- Banc de sang.
- Banc d'aliments.
- Servei de bombers.
- Deixalleria.

Tant en el «qui» com en el «què» l'ajuntament té un paper fonamental per promoure el potencial humà, els recursos, etc., ja sigui des del compromís des dels serveis propis o fent la funció de frontissa entre entitats educatives i entitats socials com a forma d'obrir possibilitats, vehicular iniciatives, optimitzar recursos, per tal de promoure projectes d'ApS en el territori de la seva incumbència.

En el quadre següent intentem sintetitzar el «qui» i el «què» de l'educació en l'àmbit municipal.

22. Les entitats del tercer sector que agrupen voluntariat i la majoria d'ONG poden ser subjectes del «qui» en diferents àmbits de servei.

L'educació en l'àmbit municipal

		Qui	Què
Espai formal	Acadèmic i obligatori fins als 16 anys	Ministeri d'Educació → Departament d'Educació	• Educació primària • Educació secundària • Educació preparatòria per al treball • Educació preparatòria per a la universitat • Educació universitària
		PEC	Informació, orientació, acompanyament • Unitats d'adaptació curricular • Escoles tallers • Cursos de capacitació professional • Centres d'educació especial • Escoles bressol • Oficines municipals d'escolarització • Formació d'adults • Formació al llarg de la vida
Espai no formal	No acadèmic i amb objectius educatius definits	Departaments diversos de l'Administració pública • Joventut • Treball → • Sanitat • Benestar social	• Formació especialitzada • Campanyes de sensibilització • Oficines d'informació: sexual, alimentària, drogodependència • Altres
		Entitats • De lleure: esplais, casals, agrupaments → • Sector associatiu: AMPA, altres • Culturals • Entitats econòmiques: bancs, caixes, etc.	• Activitats extraescolars • Activitats de cap de setmana • Activitats de colònies i campaments • Activitats de vacances d'estiu i Nadal • Activitats de camps de treball • Corals, teatre, excursions, dansa, colles castelleres, medi ambient i tradicions
		Sector mercantil • Acadèmies i centres de diverses especialitats →	Activitats heterogènies en diversitat i qualitat • Reforç escolar • Informàtica, idiomes, etc. • Artístiques: cant, ceràmica, dansa, música, etc.
Espai informal	Poden ser implícitament educatius però no és la seva prioritat (s'esmenten alguns pel seu potencial en l'ApS)	Mitjans de comunicació local →	• TV, ràdio, premsa, Internet
		Entitats que promouen aficions i inquietuds →	• Activitats: col·leccionistes, pesca, caça, bolets, i altres de vinculades a l'entorn • Activitats en defensa d'animals, boscos, etc.
		Espais culturals de lleure →	• Museus, biblioteques, ludoteques, zoos, exposicions, xerrades temàtiques, etc.
		Serveis públics propers →	• Neteja, manteniment, transport, seguretat, auxili ciutadà, etc.
		Urbanisme →	• Disseny i manteniment d'espais públics

Metodologia

Una vegada el consistori ha pres la decisió d'implicar-se en la promoció dels projectes d'ApS en el seu territori, cal planificar els projectes, fixar una metodologia per poder-los dur a terme i pensar en l'organització més adient per facilitar l'èxit de les accions. En el cas dels projectes d'ApS, a causa de la seva complexitat s'han de tenir molt presents cadascun d'aquests aspectes per tal de procurar evitar les falses expectatives i les frustracions dels agents i les agències implicades.

Podem distingir dues fases de treball:

- La fase prèvia, en què s'han de tenir presents aspectes interns, del territori i de connectivitat.
- La fase del projecte en si, que conté la planificació, el desenvolupament i l'avaluació.

La manera de desenvolupar-les serà el reflex de la metodologia utilitzada i definirà el «com».

Com

Fase prèvia

Abans d'iniciar qualsevol projecte, cal saber molt bé quin terreny es trepitja, a fi de dissenyar i implementar accions adaptades a la realitat. Aquesta fase prèvia abasta:

1. Els aspectes interns del consistori.
2. Els aspectes de coneixement del territori.
3. La connectivitat entre les agències que actuen en el municipi.

Dels dos primers apartats només remarcarem algun aspecte substancial, ja que globalment s'han descrit abans en altres apartats de la *Guia*. Així, ens aturarem a definir els aspectes de connectivitat fonamentals per a qualsevol treball en xarxa.

1. Aspectes interns: per la seva importància, fem referència novament a tres aspectes:

- Posicionament polític del grau d'implicació de l'ajuntament respecte de l'ApS. Com a projecte d'incidència en les polítiques locals, seria òptim que aquest tipus de projecte es consolidés des de l'alcaldia, amb acord del Ple, per tal d'assegurar un treball reeixit i fer palès els avantatges d'incorporar-lo en les diferents regidories com una eina de projecció i de participació.

- Procés intern transversal d'implicació de les àrees. Per a aquest procés es pot requerir la intervenció d'un assessor que ajudi el responsable de cada àrea a analitzar les potencialitats i les oportunitats que pot oferir en futurs projectes d'ApS. També els punts febles per tal de millorar-los.
- Projectes. Amb la complicitat d'alguna entitat educativa, es pot iniciar una petita experiència en què la tasca de servei es realitzi en un servei municipal amb la complicitat d'una o més regidories. Aquestes proves pilot són útils per identificar el que va sorgint en el procés i no s'ha previst per la novetat que suposa. És a partir d'aquest treball que es poden iniciar canvis interns que afavoreixin el nivell de compromís adquirit i facilitin la posada en marxa de projectes.

2. Aspectes del territori: són necessaris bàsicament dos productes:

- Mapa educatiu, que comprèn l'inventari educatiu dels serveis educatius formals i no formals i que inclou: el contacte amb la persona responsable de cadascun dels serveis, la concreció de les seves finalitats i el catàleg detallat de tots els serveis que ofereixen les entitats del territori.
- Estudi de necessitats: aquesta anàlisi, liderada per l'Administració local, es pot realitzar directament o com un encàrrec extern, però sempre des de l'òptica:
 - Transversal del consistori, comptant amb les àrees de l'ajuntament que poden implicar-se en aquests projectes.
 - Participativa, amb la col·laboració de totes les institucions educatives de la localitat i les entitats de la xarxa social.

Per a la promoció de projectes ApS és rellevant el contingut dels dos productes, però no l'ordre d'execució, ja que fins i tot es poden desenvolupar simultàniament, en funció del grau d'organització del municipi o bé si altres polítiques locals ja han avançat en alguna part d'aquests productes. Però, sobretot, és fonamental que, una vegada s'hagin elaborat el mapa educatiu i l'estudi de necessitats, aquests productes es mantinguin actualitzats per tal que siguin un observatori del territori d'utilitat permanent.

3. Aspectes de connectivitat: una vegada treballats els aspectes interns i el coneixement de l'entorn, hi ha un seguit de passos organitzatius que incideixen en la connexió de la població del territori. La intensitat d'implicació de l'ajuntament dependrà del grau de compromís polític. Es pot fer directament, amb un contracte extern gestionat des de l'ajuntament, o bé proporcionant facilitats i recursos a algun ens local (hauria de ser l'espai on se situï el punt de trobada que s'ha descrit en el capítol 2 d'aquesta *Guia*).

Partint de les dades recollides en el mapa educatiu (inventari de les entitats educatives formals i no formals i del catàleg de serveis), cal establir contacte amb les entitats educatives i socials i per explicitar-los el compromís municipal i incentivar la seva adhesió per a la promoció de projectes d'Aprenentatge Servei, cadascú des de la seva organització. Hi distingim els aspectes següents:

- Contactar amb els centres educatius i amb les entitats d'educació en el lleure per donar a conèixer la incidència de l'ApS en la millora del fet educatiu que es veu reforçat amb un servei a la comunitat.

- Procurar que les entitats educatives formals i no formals arribin a acords per treballar conjuntament, de manera que s'aconsegueixi una plataforma educativa en el territori marcada per la coherència.
- Contactar amb les entitats del municipi. El conjunt d'entitats d'un municipi és l'expressió històrica i cultural d'un territori on es fan paleses totes les inquietuds, les problemàtiques, les petjades del passat i els projectes de futur. Identificar les seves potencialitats és bàsic per animar-les a participar de manera activa com a agents educadors.
- Aprendre a interpretar el context on es viu en tots els seus aspectes (social, natural, cultural, econòmic, etc.), i compartir la utilitat i la significació de les entitats i els serveis que contribueixen al compromís i a la cohesió social.

Per realitzar aquesta tasca de coneixement de la realitat i de sensibilització, pot ser necessària la intervenció d'alguna persona que compregui molt bé el concepte d'ApS i que estigui capacitada per dinamitzar-lo. Aquest professional, que pot ser el mateix que ha intervingut en la fase interna acompanyant l'anàlisi i el treball transversal de l'ajuntament, tindria una funció de frontissa entre l'Administració local, les entitats educatives i la societat civil organitzada. Les seves tasques fonamentals són:

- Donar a conèixer les oportunitats de l'ApS, tant als qui duren a terme el servei aplicant-hi els seus coneixements com als qui oferiran i/o rebran el servei, així com promoure la implicació tant dels centres educatius com de les entitats comunitàries.
- Incentivar alguna prova pilot entre els agents més sensibilitzats per estimular la creació de nous projectes ApS en el territori. Amb vista a fomentar l'aparició de nous projectes, caldrà articular l'oferta i la demanda, amb la inclusió de propostes de servei de les àrees municipals i de les entitats.

Aquestes accions per crear vincles, junt amb les de difusió, s'haurien de preveure i vehicular a través d'un **pla de comunicació** que donés a conèixer els ApS i procurés la dinamització de tota la comunitat. A més, hauria de facilitar i estimular l'apropament i el coneixement mutu de les entitats. Alhora hauria de ser una oportunitat per establir vincles i fomentar la idea de poble o barri, i servir per configurar una xarxa d'agents directament o indirectament implicats en educació. Per això cal:

- Crear una campanya d'informació ciutadana per donar a conèixer l'ApS d'una manera clara i suggeridora i visualitzar els beneficis comunitaris de la seva aplicació (tot-hom hi guanya).
- Connectar les entitats educatives i els serveis locals. Es pot demanar a cada entitat que es doni a conèixer a les altres mitjançant una carta de presentació: qui són, què pretenen, com es desenvolupen, quines dificultats tenen, què poden oferir, etc. Aquesta acció es pot coordinar entre les àrees de Participació Ciutadana i Educació, però alhora ha d'estar oberta a les iniciatives i suggeriments de la xarxa territorial.
- Procurar que s'estableixin acords entre els agents més sensibilitzats per començar a dissenyar projectes.
- Facilitar l'intercanvi de projectes d'ApS –si ja se'n fan en el territori– o projectes propers que volen arribar a ser ApS.

Fases del projecte

Els passos a seguir per a la planificació i el desenvolupament són els habituals en qualsevol projecte:²³

- **Motivació.** La motivació dels implicats és fonamental. És per això que cal que els aliats es coneguin i es reconeguin, i s'estableixi entre ells un clima de confiança mútua que permeti un treball conjunt a partir dels objectius que persegueixin amb el projecte. És l'element clau de la pedagogia del projecte. Per tant, cal estimular-la a l'inici i durant tot el procés.
- **Diagnosi.** Són recomanables les diagnòsics participatives per tal de determinar el grau d'implicació i compromís que comportarà l'execució del projecte. La diagnòsica comprèn:
 - La del grup mateix: composició, motivació, grau de maduresa.²⁴
 - La del servei a realitzar:²⁵ contactes, coneixement de l'entorn, etc.
- **Disseny del projecte acordat:**
 - Dels continguts cognitius i del servei escollit. En la tria del servei, sigui quin sigui el marc educatiu en què s'ha de desenvolupar, és bàsica la diagnòsica del grup que l'ha de realitzar i amb qui s'ha de portar a terme.
 - De les funcions i els compromisos que cadascú ha d'assumir.
 - Del pressupost i altres recursos i elements de suport infraestructural i material.
 - De la denominació del projecte, el logo i la imatge corporativa.
- **Execució o implementació del projecte:** acompliment de les accions a través de les funcions assumides, el calendari pactat i el pressupost i els recursos disponibles.
- **Avaluació** durant el procés d'execució i al final del projecte: resultats del projecte i impacte tant en l'entorn com en els actors implicats.

Per concretar més aquestes etapes, detallem els passos que convé tenir presents en les quatre fases fonamentals de planificació d'un projecte: preparació, disseny, execució i avaluació.

Al final de cadascuna de les fases, a tall d'exemple hi figura un cas pràctic que exemplifica el procés a seguir a partir d'un supòsit:

SUPÒSIT

Ens situem en un municipi amb un IES, dues escoles de primària, un centre de joves i diverses entitats interessades en la promoció de l'ApS.

La iniciativa d'incorporar l'ApS ve de l'IES i, en concret, de l'equip docent de l'ESO.

23. Durant tot el procés és imprescindible la reflexió: què hem aconseguit?, què hem après?, podem millorar l'acció?

24. Paràmetres per diagnosticar el grau de maduresa del grup: estabilitat i constància, autoestima i cohesió de grup, capacitat d'autogestió i operativitat, capacitat de resistència a la frustració, capacitat de reflexió i argumentació i capacitat de relació amb les persones.

25. Procés de recerca per a la detecció de necessitats reals.

Fase de preparació

Aquesta fase parteix dels elements previs sobre el posicionament de l'Administració local, i els aspectes del territori i de connectivitat per situar-se en l'entorn. El seu desenvolupament comprèn:

- **Motivació:** tant dels actors de l'àmbit educatiu, generada pels mateixos educadors/es, com dels actors de servei, i dinamitzada per algun agent del municipi. Les estratègies de motivació seran diferents, però en ambdós casos s'ha d'aconseguir que la complicitat sigui màxima i que des de l'inici sentin el projecte com a propi.
- **Diagnosi:** ha de ser compartida, a partir del reconeixement del saber de cada entitat i d'una necessitat que es viu com a real. Tant la motivació com la diagnosi es realitzen de manera diferent segons si la iniciativa parteix del món educatiu o dels serveis. En ambdós casos, però, tenen en comú que han de definir dues qüestions bàsiques: «què» i amb «qui»:

Què es pretén fer:

A - Si la proposta parteix d'una entitat educativa, se suposa que l'educador/a coneix les potencialitats del grup i la seva dinàmica d'organització, de responsabilitat, de lideratges, etc. A partir d'aquí ha de determinar en quin àmbit es vol actuar: medi ambient, treball social, recuperació de la memòria històrica, atenció de persones, etc., i en funció d'això es poden definir els vincles entre el currículum i les millores que es poden aconseguir amb l'aplicació dels coneixements.

B - Si la iniciativa és de l'entitat que ofereix el servei, ha d'haver prioritzat en quina necessitat convé intervenir, quins són els coneixements idonis i quina és l'edat adequada per cobrir aquesta mancança.

Quins són els aliats idonis:

Per poder fer aquesta tria, tot el treball fet en la fase prèvia de coneixement i reconeixement de les diferents agències del territori esdevé un element fonamental. Per facilitar la decisió dels agents implicats, és útil disposar de la figura de connectivitat a què ja s'ha fet referència, tant per al treball transversal com per al pla de comunicació.

A l'ESO, arran d'una notícia del diari, es tracta a l'aula la violència de gènere. L'IES, atesa la motivació que ha suscitat en els alumnes, vol aprofundir en aquest tema amb un treball més extens sobre la dignitat i la responsabilitat de les persones. Emmarquen el treball des del paràmetre dels drets humans i, en concret, en l'anàlisi de l'article 1 de la Declaració Universal dels Drets Humans: «Tots els éssers humans neixen lliures i iguals en dignitat i en drets».

A més del treball cognitiu, volen fer alguna cosa per contribuir-hi de forma positiva i per això plantegen el treball com un projecte ApS, amb l'objectiu que l'alumnat faci de transmissor i de sensibilitzador de la població.

Des de l'IES es desconeix que hi ha una entitat en el poble dedicada a protegir les dones maltractades i a aportar-hi recursos. Sí que havien tingut contactes amb una entitat cultural (on es fan activitats de teatre, música, poesia, narració de llegendes locals, etc.) i comencen a establir-hi acords per fer el projecte conjuntament.

A través del treball de connectivitat, l'ajuntament dóna a conèixer allò que està fent el servei del Programa de la dona, i alhora s'assabenta del que vol fer l'IES. També es compromet a entrar en contacte amb una entitat que té a com objectiu la defensa de les dones maltractades, a estimular la seva participació i a facilitar el contacte amb l'IES.

Fase de disseny

Aquesta fase es realitza una vegada s'han trobat els aliats òptims, tal com descriu l'apartat anterior.

Les entitats han de dedicar un temps a conèixer-se per tal de poder identificar les tasques de cadascuna així com les seves potencialitats.

L'ajuntament, des del Programa de la dona, entra en contacte amb l'entitat social Amb i per a la Dona, la sensibilitza sobre les seves possibilitats educatives i l'engresca a oferir el seu servei a l'IES.

Convoca una trobada entre aquesta entitat, l'entitat cultural de teatre i l'IES. Hi participen també els serveis municipals de Joventut i Educació.

L'IES explica el seu objectiu i cadascuna de les parts proposa, des de la seva òptica, el que pot aportar per a l'èxit del projecte.

És a partir del reconeixement de les potencialitats de tots els agents implicats en el projecte que es podrà treballar conjuntament. Aquest és el moment de definir el projecte, que ha de partir d'un primer consens sobre els aspectes següents:

- Quins són els objectius de l'aprenentatge i del servei.
- Quins són els objectius concrets del projecte que es vol portar a terme.

Es debat conjuntament sobre el que es vol aconseguir per tal de definir-ne els objectius i, a partir d'aquí, iniciar el disseny del projecte. Un aspecte molt rellevant del «què» és el nom. A través d'una pluja d'idees acorden anomenar-lo Dona +.

- Pel que significa d'acció positiva envers la dona.
- Pel que significa respecte del treball solidari.

Els objectius d'aprenentatge es defineixen des de la perspectiva d'inclusió i sobre la base dels drets humans. El projecte curricular de centre de l'escola preveu abordar l'evolució dels drets de la dona en el decurs del segle xx.

L'activitat de servei ha de revertir en la sensibilització de la joventut sobre la igualtat de gènere i la seva difusió entre la ciutadania en general.

- Quina és l'activitat o les activitats.

Després de debatre què es pot fer, es decideix que el projecte inclogui set accions al llarg del curs escolar:

- 1.- Coneixement dels drets humans.*
 - 2.- Recerca històrica dels drets de la dona.*
 - 3.- Coneixement a través de la reflexió dels diferents tipus de violència: física, psicològica, emocional, verbal i no verbal, així com sobre diferents abusos econòmics i socials.*
 - 4.- Coneixement dels objectius i les tasques de l'entitat local Amb i per a la Dona.*
 - 5.- Reforç de l'educació en valors a través d'exercicis de simulació on s'expressin les actituds entre companys en relació amb el gènere.*
 - 6.- Materials de sensibilització i de difusió del projecte.*
 - 7.- Activitat final de reforç positiu: obra de teatre.*
-

- Identificació de riscos.

Es determina que l'acció amb més riscos és la de coneixement de l'entitat per part de l'alumnat, ja que no és pertinent, ni per l'edat dels nois i les noies ni per ètica professional, que coneguin el tractament de determinats casos.

Es debat el tema i s'acorda que han de conèixer:

- El protocol per detectar maltractaments.*
- L'estadística de casos en què s'ha actuat.*
- Debatre casos (de l'entitat o dels mitjans de comunicació).*
- Reflexió sobre quines aportacions pot fer el grup de joves per ajudar l'entitat i per reduir els maltractaments.*

En paral·lel, s'acorda que l'avaluació serà continuada per tal de poder modificar les accions segons progressi el projecte.

Mentre totes les entitats implicades defineixen conjuntament els objectius i la possibilitat d'acció, des de la institució educativa es treballa en el tema de la motivació i la planifica-

ció, conjuntament amb la informació i el debat dels acords que es prenen entre l'ajuntament i les entitats.

És en aquest moment que és pertinent la trobada entre les entitats implicades i els actors nucli del projecte, amb la finalitat que les accions previstes i els pactes siguin coneguts i acceptats per totes les parts: l'entitat educativa, l'entitat de servei i les entitats col·laboradores.

Arriba el moment de concretar la planificació de cada acció:

- Organització: lloc, horari i calendari.
- Recursos necessaris humans, materials o d'infraestructures, econòmics.
- Identificació de les funcions i els compromisos.
- Previsió dels registres i l'avaluació.

De cada acció es determinarà el calendari i es repartiran les tasques (qui farà què). Amb aquestes informacions s'elaborarà un quadre de planificació on cada creueta s'haurà de concretar amb les funcions i les responsabilitats que cadascú ha de desenvolupar i definir:

- Com es faran els desplaçaments.
- Com s'estimularà la complicitat de la comunitat.
- Com i qui gestionarà cada acció.
- Com i qui registrarà les accions per poder ser comunicades.
- Una vegada consensuada la planificació, s'haurà d'afinar al màxim el calendari i l'horari de cada activitat.

Quadre de planificació

<i>Acció</i>	<i>Quan (trim.)</i>	<i>IES</i>	<i>Entitat dona</i>	<i>Entitat cultural</i>	<i>Ajuntament</i>
1/2/3	1r i 2n	x			Educació
4	1r	x	x		Dona
5	2n	x			Educació i Joventut
6	3r	x	x		Mitjans de comunicació locals*
7	2n i 3r	x		x	Cultura* i Brigada municipal*

*entitats amb qui cal establir coordinació i suport

Fase d'execució i avaluació

Aquesta fase es desenvolupa amb l'acompliment del quadre de planificació de les accions.

Vetllar pel desenvolupament del projecte aportant-hi els recursos i el suport necessari, en l'exercici de coresponsabilitat, vol dir estar atent a la seva feblesa inicial: el risc de difuminar responsabilitats en l'exercici de compartir-les. Per evitar aquesta dificultat, és important precisar a qui pertany cada responsabilitat, en què consisteix i fins on ha d'arribar. L'ajuntament, com a nexa d'aquest intercanvi, a més d'aportar els recursos acordats haurà de reforçar els punts febles en el seguiment d'aquests projectes i abordar amb complicitat trans-

versal els imprevistos que puguin sorgir, per tal que tots els agents implicats i les agències que hi donen suport visquin l'experiència de manera positiva.

Per tot plegat cal determinar com es farà el seguiment durant l'evolució del projecte. A banda que cada ens implicat faci el propi seguiment de les funcions i compromisos, convé preveure diferents tipus de trobades: de totes les parts que hi col·laboren, només de les implicades més directament, únicament dels qui es responsabilitzen de la gestió, etc., i una trobada conjunta al final de cada acció, per tal de fer una reflexió sobre com s'ha realitzat i posar-se d'acord sobre com s'ha de registrar i qui ho ha de fer.

D'aquesta anàlisi i reflexió s'elabora un registre dels passos seguits, destinat a l'avaluació continuada del projecte, a analitzar-ne els punts forts i els punts febles i a preparar accions de comunicació.

Alumnat - Acció 7:

Activitat final de reforç positiu: obra de teatre

La trobada dels alumnes amb l'entitat cultural ha d'estar molt ben preparada, així com el contacte municipal amb el grup de teatre per tal de motivar-los en la implicació en el projecte Dona +:

1a fase - Contacte:

En la primera trobada els nois i les noies expliquen els objectius del projecte d'ApS i el que han estat fent durant el primer trimestre. Expliciten què volen fer i per què.

Porten preparat un petit resum dels aprenentatges conceptuals treballats i, sobretot, de quin és el seu posicionament davant d'aquest fenomen i quines qüestions poden aportar per reduir els maltractaments i ajudar l'entitat.

L'entitat explica què fa i es posiciona i explicita què els pot proporcionar i qui és el referent de l'entitat per a cada tema:

- Ajuda en l'adaptació del text.*
- Suport per a les disfresses, caracteritzacions i escenografia.*
- Assajos, etc.*

Debaten conjuntament quin serà el nucli argumental.

2a fase - Preparació:

A l'IES es perfecciona el text i es reparteixen les funcions per grups: escriptors (escriuen el text i l'envien a l'entitat i aquesta el retorna revisat), decoradors, difusors, logística, actors (repartiment de papers). Cada grup ha de fer el llistat de coses i fer i repartir responsabilitats.

En una segona trobada conjunta, es tanca el text definitiu i s'elabora el pressupost, es fixa el calendari d'assajos i el lloc i el dia o els dies de la

funció. Cada grup treballa amb els referents de l'entitat, mentre que a l'IES s'aprenen els papers, es preparen les disfresses, es dissenya la campanya de difusió, es fan els assajos parcials, etc.

És molt important fer una campanya de comunicació per a la difusió de l'activitat.

3a fase - Acció i cloenda:

Es fa la funció i una celebració conjunta final.

És l'última activitat de Dona + i s'ha de procurar que sigui gratificant per a tothom: alumnat, docents, entitats i ajuntament.

Fase de tancament

L'avaluació d'aquest tipus de projectes s'ha de fer d'una manera continuada. Repetidament hem fet esment als registres de cada activitat i a la reflexió sobre: com ens ha sortit, què ens ha aportat, etc. La seva primera finalitat és prendre consciència de la utilitat social de les actuacions tant per part de qui rep el servei com de qui fa l'aprenentatge, així com l'enfortiment del capital social que comporta. Cal que cada entitat faci aquesta reflexió per ella mateixa i prevegui la visió final conjunta ja que, al contrari del que succeeix amb el capital econòmic, el capital social augmenta quan es comparteix.

El tancament ha de constar d'activitats de reforç positiu en dues direccions:

- L'activitat festiva final del projecte.
- Una valoració conjunta del procés i de l'impacte.

Aquesta valoració final conjunta no és res més que una visió global del projecte, útil per prendre consciència dels aprenentatges adquirits durant el servei, pel que fa a conceptes, a procediments i habilitats en la pràctica de valors i a la repercussió o l'impacte social que ha provocat l'acció que s'ha fet. La valoració dels resultats s'ha de fer conjuntament: escola, entitats, AMPA, grup de dones que han rebut el servei dels alumnes, etc.

La reflexió hauria de produir una millora en la relació entre els alumnes i les alumnes; una descoberta de referents locals que expressin inquietuds socials respecte del tema; la participació activa de l'alumnat en aquests referents locals; l'aportació d'un servei útil a les dones amb dificultats derivades de la violència de gènere, i altres manifestacions que evidencin una millora en les actituds de solidaritat ciutadana i participació en la xarxa social del territori.

Aquesta valoració pot donar resposta a qüestions com:

- Hem fet el que havíem planificat i hem aconseguit el que preteníem?
- S'han complert les expectatives de cada entitat i de cada agent?
- Com percebem els resultats del servei?
- Quin és el balanç de resultats i d'impacte?
- Quines repercussions té en l'àmbit acadèmic, en la institució educativa, en l'entitat del servei?

- Quines perspectives de sostenibilitat per a la continuïtat i/o quins canvis oportuns s'han d'introduir?

Es tracta d'una avaluació horitzontal en tant que inclou els **organitzadors** (ajuntament, escoles, entitats socials), els **actors** (els alumnes i els usuaris del servei, tant els que aprenen i aporten el servei com els que se'n beneficien) i els **observadors** (AMPA, famílies, amics, la resta d'ens locals que no han participat directament en el projecte, però que s'hi han interessat).

Aquesta modalitat d'avaluació té aspectes molt positius en un projecte d'ApS, atès que un dels seus objectius és promoure la ciutadania, la participació i la solidaritat.

Els aspectes substancials a considerar en aquesta avaluació participada són:

- La consecució d'objectius.
- El grau d'implicació i compliment de les funcions acordades.
- Els aspectes relacionals i la permanència de contactes i xarxes.
- El grau de satisfacció dels actors.
- La sostenibilitat del projecte.

Aquesta valoració multifocal porta implícita una autovaloració personal i també, en el cas de l'educació formal, actituds que s'han de poder acreditar.

És important crear un marc idoni per aconseguir l'enfortiment de la xarxa i per engrescar altres projectes educatius comunitaris en què l'Aprenentatge Servei sigui una pràctica que es pugui incorporar en l'acció educativa del futur de la xarxa local. Si aquest propòsit s'aconsegueix, el compromís de ciutadania en la millora de l'entorn es consolidarà, i tindrà una incidència en la construcció coresponsable d'una ciutat educadora que compta amb la complicitat de les polítiques públiques locals i la comunitat del territori.

Exemples pràctics de l'Aprenentatge Servei en el territori

Ha quedat palès que aquest tipus de pràctica incideix en una nova cultura de l'educació. Els temps actuals demanen un canvi profund en el sistema educatiu vigent i cal construir noves estructures en un diàleg permanent amb el context comunitari. Aquests requeriments condueixen cap a un procés transformador en dues direccions: d'una banda, impregnar l'escola de la realitat social i, de l'altra, una intervenció més activa del context social en l'educació. En aquesta nova dinàmica de reptes educatius, la implicació de la societat en les necessitats bàsiques comunitàries és un dels objectius més importants i alhora un antídote per als contravalors de passivitat i d'individualisme que impregnen l'entorn.

Davant d'aquest repte, la implicació de les administracions locals és fonamental, especialment a l'hora de donar suport a la creativitat i al protagonisme de la ciutadania, ja que potencien sobretot els factors de proximitat. Es tracta d'una pedagogia basada en l'experimentació, la participació activa, la interdisciplinarietat, el treball cooperatiu i la reflexió.

A continuació, i per acabar aquesta *Guia*, ens sembla interessant descriure exemples pràctics, amb la voluntat que siguin útils per fomentar la posada en pràctica de projectes d'Aprenentatge Servei, liderats des de l'Administració local, que es puguin dur a terme en cadascun dels àmbits educatius.

On

En els àmbits formals

En l'educació formal, els continguts curriculars en el procés de recerca-acció necessiten un temps i un espai adequats marcats a partir del Projecte educatiu de centre, que preveu el Pla anual i explicita el Projecte curricular. No són fruit de la improvisació, sinó que han de ser assumits i planificats pel claustre i requereixen l'aprovació per part del consell escolar de centre. La utilitat pràctica del que s'aprèn unit a la gratificació d'un servei on s'aplica el coneixement après és un recurs pedagògic tradicional a l'escola activa.

Abans de posar algun exemple pràctic, fóra bo remarcar dos punts forts de l'ApS en l'educació formal:

- El primer és el seu potencial en el desenvolupament dels continguts procedimentals del currículum per tal com es tracta d'un mètode on el «fer» és el més rellevant, unit a la utilitat que comporta.

- El segon es refereix al valor afegit que aporta l'aplicació dels coneixements adquirits en determinades àrees curriculars per mitjà de la realització d'un servei a la comunitat. Aquesta nova visió del currículum comporta que el professorat només ha d'afegir la projecció comunitària al treball de programació fet en cada àrea en què s'apliqui l'ApS. Tot i que hi ha un munt de possibilitats d'aplicació, es poden suggerir alguns exemples que vinculen una determinada àrea municipal amb el lideratge del projecte.

Coordinat per l'Àrea de Medi Ambient

Els temes curriculars sobre la conservació del medi són idonis si estan vinculats (com a producte final de l'aprenentatge) a fer un servei per a la comunitat. La conservació del medi pot ser un dels grans reptes de l'ApS en tots els àmbits de l'educació, especialment en l'espai formal, perquè permet vincular l'obligatorietat, el rigor i la sistematització dels continguts curriculars amb la significació d'una necessitat comunitària de primer ordre en l'actualitat: la conservació del medi. Mai com ara el reclam d'aprendre què està passant amb l'espai vital pot oferir un millor servei a la comunitat.

Exemple: vinculat amb l'àrea de Naturals i Llengua de 2n curs d'ESO.

Un grup d'alumnes, en contacte amb una entitat local sobre el medi, reforcen els procediments dels continguts apresos a l'aula fent un servei senzill per a la comunitat: ensenyar els veïns a seleccionar les deixalles i controlar-ne els resultats a partir d'una metodologia casolana i original proposada pels mateixos alumnes.

Coordinat per l'Àrea d'Educació i els mitjans de comunicació locals

Exemple: vinculat amb l'àrea de Llengua de 1r de Batxillerat.

Es preveu que un grup classe gravi una tertúlia de joves realitzada en la seu d'un mitjà de comunicació local (ràdio o TV) o en un espai públic. Amb l'ajuda del professor, es valora l'enregistrament d'acord amb l'ús correcte de la llengua (vocabulari, estructura gramatical, precisió del significat del que es vol dir, pronúncia, etc.). El grup aprèn a destriar entre el bon i el mal ús de la llengua. A partir dels errors més greus que es detectin, s'elabora un petit decàleg de regles gramaticals al·lusives. S'aporta aquest suport al grup i es repeteix la tertúlia al voltant d'un altre tema en format de joc (qui repeteixi els errors va perdent punts). Aquest decàleg també el poden difondre en espais de la localitat freqüentats per joves. Cal escollir temes de tertúlia engrescadors per als joves.

Coordinació entre les àrees d'Educació i de Serveis Socials de l'ajuntament

Exemple: vinculat amb l'àrea de Llengua i de Socials de 3r cicle de Primària.

Esbrinar la història i la significació de topònims del municipi, fer-ne una petita edició, en format molt senzill i domèstic (fulls, tríptics, cartells, etc.) per difondre i compartir amb la comunitat el que s'ha après a classe sobre un espai que tothom del poble o barri comparteix (botigues, entitats, centres cívics, etc.). En una segona fase, caldria fer una recerca de la història viva del municipi mitjançant el que les persones grans poden ensenyar a les generacions més joves sobre el que no està escrit de l'espai que comparteixen. En aquesta fase s'haurien d'adaptar els nivells d'aprofundiment del que expliquessin els grans a les edats dels infants.

Coordinat per diferents àrees:

Educació, Promoció Econòmica, Joventut i Benestar Social

En propostes alternatives (d'inserció laboral) a l'ESO per a alumnes que no superen els nivells mínims, fóra interessant que l'aprenentatge d'habilitats professionals de diferents especialitats tinguessin el suport de persones grans expertes en el tema. Aquesta podria ser una modalitat d'Aprenentatge Servei oberta a l'intercanvi intergeneracional.

Hi ha activitats d'ApS promogudes des dels ajuntaments i a cavall entre els àmbits formals i no formals especialment orientades a l'acompanyament entre iguals, en què els escolars ajuden els nouvinguts a interpretar i aplicar els codis nous per a ells del medi social i escolar.

En els àmbits no formals

L'educació no formal s'emmarca en la tasca bàsica d'aquestes entitats: la participació infantil i juvenil²⁶ i la metodologia utilitzada és la del treball per projectes, caracteritzada per l'educació en valors a partir de l'autogestió, la feina en equip i la finalitat d'utilitat social. L'associacionisme funciona com un petit laboratori de democràcia pel que representa quant a participació, presa de decisions, compromís i transformació: ser protagonistes i solidaris.

Un dels punts forts de l'ApS és que fomenta la socialització i la solidaritat. Es pot afirmar que normalment els àmbits no formals són escenaris que propicien la consecució d'aquests objectius. El caràcter lliure, obert i més en contacte amb l'entorn natural afavoreix una convivència solidària entre els alumnes i facilita que es generi una relació directament vinculada als sentiments i les emocions. Alhora, els aprenentatges solen ser més experimentals i units a l'àmbit relacional.

26. Aquesta tasca està avalada per la Direcció General d'Educació i Cultura de la Unió Europea a través de «Les iniciatives juvenils» dels programes de joventut.

Coordinació transversal entre àrees:

Educació, Benestar Social, Cultura, Medi Ambient i Joventut

Exemple: relatiu a la convivència amb les persones grans de la comunitat.

Programa intergeneracional. La gent gran del poble, a través del casal, s'ofereix per transmetre a les generacions més joves els seus coneixements sobre la història local. A més, volen que es difongui a través d'Internet perquè altres pobles i cultures més llunyanes la puguin arribar a conèixer. Un grup de joves del municipi que dominen les noves tecnologies recullen sistemàticament molta informació local per mitjà del testimoni dels grans (enregistrat en vídeo, cintes, fotografies, escrits, objectes). S'organitzen unes sessions en què els joves ensenyen als grans les funcions bàsiques de les noves tecnologies perquè puguin traslladar el que han aportat en aquest format. Un cop acabat el projecte, el grup de joves i la gent gran ofereixen una sessió interactiva d'exposició del treball per a tota la gent del poble. Posteriorment es penja a Internet.

Exemple: relatiu a la cura de les persones depenents.

Programa de coneixença i ajuda a la gent gran. L'ajuntament ofereix unes sessions informatives als joves referides a quines actituds i prestacions puntuals amb compromís d'acompanyament poden oferir a les persones grans de la localitat. Aquestes sessions, amb una metodologia didàctica clara i engrescadora, dirigides per personal competent (psicòleg, docent, expert en gent gran) tindrien una doble intenció: sensibilitzar els joves envers les dependències que comporta l'edat (una realitat que els ha d'arribar) i aportar un servei per a les persones grans de la seva localitat.

Exemple: relatiu al medi ambient.

Programa de preservació del medi. En la seu d'una entitat local destinada a la preservació del medi i amb el suport de l'ajuntament, s'ofereix una petita sessió per a nois i noies de 14 a 16 anys sobre per què i com cal preservar el medi mitjançant la selecció de les deixalles domèstiques. Un cop feta la sessió d'aprenentatge, s'ofereixen als joves diverses modalitats de servei a la comunitat per inculcar la selecció de deixalles. Les tres modalitats de servei proposades en el programa són: 1a. Ajudar a seleccionar i recollir les deixalles d'una comunitat de veïns, pis per pis, en grups de dos o tres nois o noies, amb una breu explicació dels beneficis de l'acció; 2a. Fer una deixalleria selectiva de contenidors com a suport al servei de neteja (tres caixes grans dels colors convin-

guts), estar-se una hora al carrer convidant la gent a portar les deixalles seleccionades i agrair-los la seva col·laboració; 3a. Els nois i les noies elaboren uns fulls informatius amb un contingut breu que animi a fer selecció de les deixalles, i els distribueixen per les cases.

En els àmbits informals

Tot i que ja s'han remarcat les grans possibilitats educatives de l'ApS en el municipi, l'àmbit informal és l'espai per excel·lència on els ajuntaments poden fer sorgir el potencial que ofereix l'ApS en la formació comunitària.

Si ens situem en l'àmbit informal de l'educació, caldria reconèixer que els referents quotidians amb potencial educatiu i cultural d'una localitat no solen ser ni entenedors ni suggeridors per a infants i joves, i fins i tot tampoc són fàcil de captar per als adults i grans. En parlar d'aquests espais, no ens referim només als més convencionals, vinculats a la cultura i l'educació, com són les biblioteques, museus, exposicions, etc., sinó també a d'altres de representatius de la cultura local, com són les entitats i el teixit associatiu, que comparteixen inquietuds, dificultats, aficions, etc.

És ben sabut que cultivar aficions al llarg de la vida (més especialment en les etapes difícils de l'adolescència) és un recurs educatiu immens. Tindria possibilitats en aquest espai la pràctica de l'ApS? Per exemple, oferir a una entitat de pescadors la filosofia i els recursos per a la pràctica de l'Aprenentatge Servei per aprendre a ensenyar als infants i joves els secrets de la pesca i compartir-los amb ells: entendre-hi de peixos, conèixer l'estat de la mar, les peculiaritats costaneres locals, etc., podria ser una proposta excel·lent d'aquesta pràctica educativa. En aquest cas, l'entitat, a més d'ensenyar continguts al voltant d'una afició, també aportaria un servei a la comunitat que afavoreix el coneixement de l'entorn proper així com la cohesió i la integració dels seus ciutadans.

En aquesta modalitat d'ApS es fomenten espais comunitaris de complicitat, solidaritat, participació i empatia. La significació personal del que es rep i es dona és un pas en la construcció de la responsabilitat social comunitària. La polivalència de l'ApS en aquest àmbit del territori ha de permetre que sigui una pràctica que s'escull, que satisfà amb immediatesa i que dona respostes a necessitats vitals i inquietuds personals i col·lectives.

Coordinació entre les àrees d'Educació i de Benestar Social

Exemple: entitat representativa de problemàtica social.

Entitat local en lluita contra l'anorèxia. És un referent de l'entorn que acostuma a estar creat per persones que han patit directament o indirectament vivències difícils relacionades amb aquesta malaltia i que volen donar suport a altres persones per solidaritat. Quan es viu des de la necessitat la utilitat d'un aprenentatge, aquest fet ja suscita interès en la persona per compartir-ho amb els altres. Només cal crear una infraestructura adient per tal que aquesta pràctica de comunicació solidà-

ria, sinònim d'Aprenentatge Servei, es produeixi. Si els aprenentatges que es volen transmetre es proveeixen de recursos didàctics, aquesta entitat pot fer la funció d'una petita escola social al voltant del problema de l'anorèxia, com a tema d'aprenentatge i de servei a la comunitat situada en l'entorn quotidià del ciutadà. Totes les entitats locals en aquesta línia tenen potencialment els requisits per desenvolupar l'ApS i no haurien de passar desapercebudes als adolescents. En aquest cas, el servei ajuda a descobrir que el fet de poder-se alliberar d'una problemàtica comporta la necessitat de comunicar-ho a les persones que pateixen la mateixa circumstància. Cal tenir ben definits els continguts de l'aprenentatge i acompanyar-los amb una bona didàctica. Alhora, es promou un tipus d'aprenentatge proper, escollit, vivencial, significatiu i no emmarcat dins l'academicisme.

Entitat local en lluita contra la droga, malalties diverses, etc. (amb la mateixa metodologia d'ApS).

En aquest espai informal, l'acció d'aprendre i aportar un servei s'hauria d'articular amb modalitats d'ApS més flexibles i menys academicistes. En determinats casos, quan el benefici d'allò que s'ha après recau sobre la mateixa persona (la superació de l'anorèxia mitjançant l'assoliment d'un seguit d'aprenentatges), afavoreix quasi de manera natural el servei de transmetre l'experiència a qui la pugui necessitar. Alhora, i el que és més important, propicia un intercanvi més igualitari, que defuig de possibles actuacions assistencialistes.

Coordinació entre les àrees d'Educació, Cultura i Joventut

Exemple: referents de la cultura local.

Un museu de la localitat que difon cultura i alhora fomenta actituds de respecte i valoració del que s'exposa; són valors que tenen a veure amb l'educació. El museu sovint disposa d'un guia o animador professional i en casos poc freqüents té un departament educatiu, la qual cosa el situaria com a referent d'educació no formal en tenir definida la intencionalitat educativa. No obstant això, aquest exemple s'ofereix per als museus que no tenen recursos pedagògics i, per tant, que treballen en l'espai informal. El projecte consisteix a oferir a un grup d'adolescents de la localitat unes sessions per conèixer el contingut del museu mitjançant una bona didàctica enriquida d'anècdotes significatives de la localitat. Un cop acabades les sessions, els alumnes es comprometen a oferir un determinat nombre de sessions com a guies del museu: han fet l'aprenentatge del museu i converteixen la pràctica del que han après en un servei a la comunitat i, a més, ho fan amb il·lusió i entusiasme. Aquesta pràctica faria que tant els habitants de la localitat com el turisme en general descobreixin el museu amb uns altres ulls.

Exemple: referents d'esbarjo locals.

Ludoteca de la localitat. Què manca avui en algunes ludoteques, que no són prou atractives per als infants i adolescents? El joc ofereix un gran ventall de possibilitats en el creixement personal. És un espai on la funció lúdica i l'educativa es conjuguen fàcilment en favor del desenvolupament dels infants i joves. És un marc privilegiat on la diversió i les emocions afavoreixen la capacitat de crear, imaginar, comunicar i compartir. El joc, entès com un recurs educatiu de desenvolupament personal i d'integració social, s'ha debilitat en les darreres dècades pels efectes del consumisme (falta de motivació, individualisme, etc.).

Cal pal·liar aquestes mancances impregnant les ludoteques i els espais de joc del component humà que podria aportar l'Aprenentatge Servei. El projecte consisteix a convidar un grup d'adolescents a aprendre la dinàmica dels jocs de la ludoteca adreçada a infants. Han de demostrar amb unes sessions pràctiques que han après els mecanismes i les normes de funcionament de tots els jocs. Posteriorment, han d'ensenyar a jugar als infants per mitjà d'unes sessions que es comprometen a oferir als qui no coneixen els jocs. També es pot desenvolupar entre joves de la mateixa edat. Aquest Aprenentatge Servei pot estar vinculat a l'escola, a un esplai, a una associació i també a iniciatives personals.

Casal d'avis i ludoteca de la localitat: la recerca del joc tradicional. En el marc de la ludoteca, i en coordinació amb el casal d'avis, podria aplicar-se l'ApS en l'elaboració de joguines antigues de fabricació domèstica tal com feia la gent gran en la seva infantesa. És una proposta per recuperar la memòria històrica i que els infants, a més d'aprendre a fer-se les pròpies joguines, les comparteixin amb els altres.

Coordinació entre les àrees de Comunicació i Premsa

Mitjans de comunicació local

En el context local, els mitjans de comunicació (TV, ràdio i premsa) tenen un potencial educatiu immens. Cal també incloure Internet, com a mitjà imperant en l'actualitat. Afortunadament, les administracions locals han pres consciència d'aquest extraordinari recurs. Actualment en alguns municipis es desenvolupen programes d'educació en comunicació al voltant de dos eixos: conèixer qui són i què fan els mitjans de comunicació local i participar en el seu treball. En aquest àmbit, els ajuntaments tenen un paper molt important. Haurien de proporcionar recursos a aquests mitjans locals perquè puguin oferir breus sessions informatives als infants i joves sobre el funcionament d'aquest servei públic: què fan i com ho fan, explicat d'una manera clara, senzilla i didàctica (en la mateixa línia dels serveis públics que s'ha exposat abans). L'ideari i la pràctica de l'ApS en el context educatiu dels mitjans de comunicació local pot cobrir una mancança formativa dels infants i joves mentre reforça el civisme i la ciutadania.

La influència dels mitjans de comunicació és tan forta que cal abordar-la en tots els àmbits de l'educació. Tot i que les propostes de treball s'adapten a les diferents pràctiques educatives, es construeixen a partir de fer un aprenentatge sobre els mitjans i de contribuir amb un servei útil a la comunitat relacionat amb allò que s'ha après.

Exemple: en l'àmbit formal de l'educació: àrea de Llengua de 2n curs d'ESO.

L'escola connecta amb la ràdio local per tal que els alumnes puguin aprendre com es prepara i s'emet un programa de ràdio al voltant d'un tema que els interressi. Després de fer aquesta sessió, els alumnes es comprometen amb la ràdio local a realitzar un programa sobre un tema d'interès general que prepararan a classe. Preparen la sessió amb els aprenentatges que han fet a la ràdio i el suport del professor. Aquest treball implica de ple l'àrea de Llengua (interpretació de textos, expressió escrita, sintaxi, ortografia, vocalització, to de veu, etc.). També requereix un treball sobre la tipologia de programa: reportatge, noticiari, debat, entrevista, etc. Enregistren el programa i en fan una valoració crítica. Aquesta experiència és un aprenentatge important per ensenyar a escoltar i produir amb sentit crític. Un cop fet el treball, els alumnes ofereixen a la ràdio la realització del programa en directe. El grup de joves pot pertànyer a una escola, a un esplai, a una associació, etc.

Exemple: en l'àmbit informal de l'educació.

La TV local. Els tècnics de la TV local fan un intercanvi amb un grup de noies i nois que han fet de guies d'un museu local (amb la pràctica d'ApS). En l'intercanvi els tècnics de la TV local ensenyen al grup de guies com s'ha de filmar la sessió que ofereixen en el museu (fer-ne el muntatge, so, adaptació, etc.). A canvi, els guies presenten el museu a la TV local a través del seu treball i conviden la gent a veure'l amb una mirada diferent. Alhora, el grup participant deixa la porta oberta per aportar a la TV local altres informacions d'interès cultural i educatiu. Aquest exemple es pot realitzar en altres mitjans locals. També es poden donar a conèixer amb aquest format altres experiències d'ApS.

Exemple: en l'àmbit no formal de l'educació.

Prensa local. Un grup d'esplai d'estiu (amb nois i noies al voltant de 10 anys) prepara una estada rural on combinaran l'esbarjo amb activitats de preservació del medi natural. Volen que la gent del poble conegui el que aprendran i les activitats que realitzaran en aquesta estada. El grup visita prèviament la redacció de la premsa local, on faran un aprenentatge genèric del seu funcionament i rebran les instruccions sobre com han d'elaborar la informació que volen difondre. D'acord amb el que

hagin après, prepararan els treballs (redacció, dibuixos, fotografies, etc.). Un cop s'hagi fet la feina i surti la informació a la premsa local, la gent propera al grup (família, amics, etc.) s'interessarà per la revista. Alhora, el grup pot oferir aquest material a alguna associació interessada en el tema, i fins i tot el pot penjar en una pàgina web.

Coordinació entre els serveis locals d'urgències mèdiques, bombers, neteja i d'altres

Sovint passa que d'alguns serveis al ciutadà oferts des de les administracions o des d'algunes entitats no s'aconsegueix que se'n faci l'ús previst. La resposta sol ser que cal un altre llenguatge per donar-ne a conèixer la utilitat i els beneficis. La solució podria aportar-la l'ApS, com una metodologia que fomenta l'aprenentatge i la seva utilitat i condueix a la comunicació i la solidaritat.

L'ApS podria esdevenir la metodologia per excel·lència gràcies al seu potencial a fer entendre el context social en funció de la seva utilitat. És la resposta a una pregunta dels infants: què fan i per què serveixen?

Exemple: serveis locals; saber què fan, la utilitat que tenen i facilitar-ne l'ús.

- *Serveis d'assistència mèdica d'urgència. Tot i que aquest servei ciutadà funciona permanentment, no s'acostumen a conèixer els seus mecanismes de funcionament si no s'han necessitat personalment o per a algú proper. En aquest cas, caldria que el mateix servei oferís periòdicament (amb el suport de l'ajuntament) una breu sessió clara i didàctica a grups d'adolescents sobre què proporciona aquest servei en diferents situacions d'urgència i com s'aconsegueix la seva intervenció de la forma més ràpida i eficaç possible. Alhora, aquest departament de salut pública convida el grup a fer un servei d'ajuda eficient a algú que el pugui necessitar. Els nois i les noies rebran un petit diploma de reconeixement per l'aprenentatge i el servei ofert al ciutadà. Alhora, aquest grup pot pertànyer a l'escola i prendre el compromís de transmetre la informació a l'aula. També pot transmetre la informació a un casal d'avis, un centre cívic, etc., fins i tot pot il·lustrar la informació amb un simulacre. En relació amb el banc de sang, és un servei que comença a introduir l'ApS per mitjà d'alguns vehicles de recollida de sang que ofereixen informació als infants i adolescents sobre el benefici d'aquesta aportació. Alhora, aquests grups en fan la difusió mitjançant explicacions a les seves famílies, porten escrits propagandístics en diferents àmbits del poble, escola, casals, esplais, etc.*

- *Servei de bombers. El servei de bombers pot oferir una breu sessió informativa, didàctica i motivadora, i oberta a tothom. Informa sobre accions bàsiques de prevenció, d'intervenció en cas d'incendi i dels seus efectes físics i psicològics. Aquestes sessions, que de fet ja es fan,*

podrien incorporar el projecte d'un servei a la comunitat pels beneficis rebuts del que s'ha après: els assistents es comprometen a transmetre la informació de la manera que els sigui més fàcil de fer. Per exemple, poden trametre una carta a un mitjà de comunicació; resumir la informació, enviar-la als responsables d'una associació i demanar que la transmetin; fer-ne un dibuix representatiu i col·locar-lo en un lloc públic; fer una poesia i penjar-la en una pàgina web, etc.

- *Servei públic de neteja. El desenvolupament actual ha permès que els serveis de neteja disposin de molts aparells i vehicles específics per facilitar-los la feina. El departament de Medi Ambient podria oferir a nois i noies entre 10 i 15 anys una sessió informativa sobre els aparells, el recorregut i la tasca que fan. A canvi, els nois i les noies es comprometen a comprovar aquesta feina durant una hora en un itinerari concret de la neteja quotidiana de la localitat. Els participants han après com funciona el servei de neteja i reflexionen i fan un escrit en què expliquen quins comportaments canviaran després d'aquest aprenentatge.*
-

Potencialitats

L'ApS, com a metodologia d'**inclusió en i de l'entorn**, té possibilitats il·limitades. Caldrà posar l'èmfasi en el «com»: com fer parlar l'entorn per tal que allò que ja existeix esdevingui un focus d'aprenentatge i de servei, especialment per als infants i els adolescents.

La metodologia de l'ApS pren la persona com un tot (té en compte els coneixements, comportaments i emocions) i dóna relleu social al que s'aprèn.

L'activitat d'aquesta pràctica pedagògica la configuren un seguit d'elements i característiques:

- Fa permeable l'educació i la comunitat (la societat propera).
- Enforteix els vincles cívics a través de projectes comunitaris.
- Promou la reciprocitat (en comptes del paternalisme o la dependència).
- Proporciona significació als aprenentatges (adquisició i aplicació dels coneixements).
- Activa el compromís cívic i l'educació en valors d'una manera viscuda.
- Té present la globalitat de la persona en el procés d'ensenyament-aprenentatge (inclou els sentiments i les emocions).
- Posa en sintonia els agents educatius (institucions educatives, instàncies de l'entorn i organització social).

Per saber-ne més

Bibliografia

COBO SUERO, JUAN MANUEL (coord.). «Ciudadanía y educación». *Revista de educación*, núm. extraordinari (2003).

DEWEY, JOHN. *Democracia y educación: una introducción a la filosofía de la educación*. Madrid: Ed. Morata, 1995. ISBN 84-7112-391-6

«Educación para la ciudadanía» dins *Aula de innovació educativa*, núm.129 (gener 2004), p. 39-372.

«Experiències d'Aprenentatge Servei: monogràfic» dins *Perspectiva escolar* núm. 315 (maig 2007), p. 2-58.

MARTÍN, XUS; RUBIO, LAURA (coord.). *Experiències d'Aprenentatge Servei*. Barcelona: Ed. Octaedro-Fundació Jaume Bofill, 2006. ISBN 84-8063-815-X

Organización y gestión educativa, vol. 13, núm. 2 (març-abril, 2005), p. 13-35.

PUIG ROVIRA, JOSEP MARIA (coord.); [et al.]. «El aprendizaje servicio» dins *Cuadernos de pedagogía*, núm. 357 (maig 2006), p. 56-87.

PUIG ROVIRA, JOSEP MARIA [et al.]. *Aprenentatge servei: educar per a la ciutadania*. Barcelona: Ed. Octaedro-Fundació Jaume Bofill, 2006. ISBN 84-8063-802-8

ROCHE OLIVAR, ROBERT; SOL, NEUS. *Educación prosocial de las emociones, valores y actitudes positivas: para adolescentes en entornos familiares y escolares*. Barcelona: Ed. Blume, 1998. ISBN 84-89396-18-3

SCHANAPPER, DOMINIQUE. *Què és la ciutadania? Els drets i deures de la convivència cívica*. Barcelona: Ed. La Campana, 2003. ISBN 84-95616-28-2

SUBIRATS I HUMET, JOAN (coord.). *Gobierno local y educación: la importancia del territorio y de la comunidad en el papel de la escuela*. Barcelona: Ed. Ariel, 2002. ISBN 84-344-4243-4

TAPIA, MARÍA NIEVES. *La solidaridad como pedagogía*. Buenos Aires: Ciudad Nueva, 2000. ISBN 950-586-138-9

Recursos digitals

Catalunya

«L'Aprenentatge Servei com a pràctica en educació en valors» [Monogràfic]. *Senderi: educació en valors*, núm. 21 (abril 2005). <<http://www.senderi.org/butlleti.php?num=21>>

Centre Promotor d'Aprenentatge Servei de Catalunya. <<http://www.aprenentatgeservei.org>>

Amèrica Llatina

Fundación SES (Argentina). <<http://www.fundses.org.ar>>

Centro del voluntariado del Uruguay. *Aprendiendo juntos: aprendizaje servicio solidario*. <<http://www.aprendiendojuntos.edu.uy>>

Instituto de Educación Popular El Abrojo (Uruguai). <<http://www.elabrojo.org.uy>>

Fundación Puente al Sur (Uruguai). <<http://www.puentealsur.org.uy>>

Opción Venezuela. <<http://www.opcionvenezuela.org>>

Estats Units d'Amèrica

Service-Learning Research and Development Center. Berkeley, Universitat de Califòrnia (EUA). <<http://gse.berkeley.edu/research/slc/index.html>>

National Youth Leadership Council. Saint Paul MN (EUA). <<http://www.nylc.org/index.cfm>>

Guia metodològica de l'Aprenentatge Servei

Col·lecció_ **Documents de Treball**

Sèrie_Educació, 4

**Diputació
Barcelona**
xarxa de municipis

Carme Bosch i Matilde López
Secció de Participació i Promoció Educativa
de l'Àrea d'Educació de la Diputació de Barcelona

Amb aportacions de
Inés Doménech (GREM-UB) i
Yolanda Giménez de la Fundació Catalana de l'Esplai

Agraïm al Centre Promotor d'Aprenentatge Servei i a les entitats que el conformen la seva col·laboració. Sense aquest marc permanent de reflexió i recerca, i les valuoses aportacions dels seus membres, no hauria estat possible elaborar aquesta *Guia*.

Maig de 2007

© Diputació de Barcelona
Juny de 2008

Disseny i producció: Direcció de Comunicació
de la Diputació de Barcelona
Composició: Sintagma Edicions Corporatives
Impressió: RGM, S.A.
ISBN: 978-84-9803-284-0
Dipòsit legal: BI-2134-08

Índex

Presentació	9
Introducció	11
Identificació de l'Aprenentatge Servei	15
Concepte	16
Objectius	18
Característiques	19
Síntesi conceptual	23
L'Aprenentatge Servei en el marc de l'escola i la comunitat	25
Posicionament de l'Administració local	29
Iniciatives per incorporar l'Aprenentatge Servei en el context educatiu local . . .	35
Qui	35
Què	36
Des de l'estructura dels ajuntaments	36
Des de les entitats locals	37
Des dels serveis en el territori	38
L'educació en l'àmbit municipal	39
Metodologia	41
Com	41
Fase prèvia	41

Fases del projecte	44
Fase de preparació	45
Fase de disseny	46
Fase d'execució i avaluació	48
Fase de tancament	50
Exemples pràctics de l'Aprenentatge Servei en el territori	53
On	53
En els àmbits formals	53
En els àmbits no formals	55
En els àmbits informals	57
Potencialitats	62
Per saber-ne més	63

Presentació

Les administracions públiques, en el compromís de construir ciutadania en el territori de la seva incumbència, han de procurar la millora de la cohesió social, vetllant per a la inclusió de tota la població. La formació moral i cívica dels individus i el treball cooperatiu i solidari amb la comunitat permeten avançar en la cohesió, a través de la creació de lligams de col·laboració que fomenten la convivència.

L'educació, com a principal eix de construcció de ciutadania, ha de cercar noves metodologies que facilitin el coneixement i el contacte amb la realitat a través de l'experimentació, per tal de dotar de significació els aprenentatges amb la realització d'una pràctica útil i compartida. Com diu J. Bruner, «els aprenentatges no ens serveixen per a res si no aconseguim compartir-los amb els altres». En aquest sentit, una proposta metodològica que vinculi de manera molt estreta l'aprenentatge i el servei a la comunitat és una bona eina per ser considerada, reconeguda i impulsada per l'administració més propera al ciutadà, l'Administració local. Apostar per una ciutat educadora vol dir atorgar valor educatiu a les accions comunitàries que són una responsabilitat compartida entre tots els agents d'un mateix territori. La vinculació dels aprenentatges amb un servei a la pròpia comunitat possibilita la formació de la ciutadania, ja que posa èmfasi en la «conscienciació a través del diàleg entre la reflexió i la praxi».¹ Aquest exercici de ciutadania és vàlid en qualsevol àmbit educatiu i per a qualsevol edat.

Les accions educatives coherents i significatives han de proporcionar oportunitats per a la inclusió social de tothom. L'aprenentatge, basat en la recerca, l'acció i la reflexió, conjuntament amb la responsabilitat social del servei, contribueixen a considerar la ciutadania com un actiu en la millora de la cohesió i la qualitat de vida de la societat. Aquesta *Guia* pretén donar pautes per desenvolupar **projectes d'Aprenentatge Servei (ApS)** i donar a conèixer una metodologia que aprofundeix en els lligams entre l'aprenentatge experiencial i la prestació d'un servei a la comunitat, a fi d'atorgar significació als continguts i incidir alhora en la pràctica de valors. La innovació que aporta aquest tipus d'activitat consisteix en el fet que aquests dos elements formen una sola activitat educativa.

La pràctica de l'Aprenentatge Servei comporta participar en la transformació de l'entorn i, per tant, contribueix a alimentar el teixit comunitari tot augmentant el propi capital social. Aquesta proposta entén que el medi proper –com a espai vital de desenvolupament individual i social– no ha de ser únicament un recurs pedagògic o l'escenari de les accions educatives, sinó que esdevé un agent educatiu, protagonista i destinatari alhora. Per

1. Freire, P. *Política y educación*. Madrid: Ed. Siglo XXI, 1995.

aquestes raons, les pautes metodològiques que es proposen en aquesta *Guia* van adreçades al desenvolupament de polítiques locals i, en concret, al paper que hi pot jugar l'Administració local amb la possible implicació de cadascuna de les àrees que la conformen.

A la vegada, aquestes pautes poden ser útils per a qualsevol dels agents educatius –intencionals o potencials– que hi ha en un territori: escola, entitats de lleure, associacions socio-culturals, plataformes ciutadanes, etc. Les entitats educatives poden incorporar aquesta estratègia per aplicar l'aprenentatge dels continguts bé siguin curriculars, com en el cas de l'educació formal, o no curriculars, com en el cas de l'educació no formal i informal. Les entitats socials i els serveis municipals, cadascun des del seu àmbit, poden trobar en aquesta *Guia* un recurs efectiu per donar un sentit educatiu al servei que ofereixen i, així, passen a engruixir el conjunt d'agents intencionalment educatius que actuen en el territori.

En el plantejament d'aquesta publicació es va partir d'una voluntat propositiva i eminentment pràctica. Hi podem distingir dues parts diferenciades:

La primera part descriu una panoràmica general que es concreta en dos apartats:

- El primer apartat es dedica a la conceptualització del terme Aprenentatge Servei, per entendre de què parlem i des de quins fonaments teòrics partim. S'acaba amb una síntesi conceptual.
- El segon apartat fa referència a la ubicació dels projectes en l'escola i la comunitat, i acaba amb l'explicitació del rol que pot jugar l'Administració local en la promoció de projectes d'ApS i el possible paper de les diferents àrees municipals.

La segona part descriu les fases de la planificació i les etapes metodològiques per implementar-la, incorporant –a manera de possible inventari– un ventall d'activitats situades en el context educatiu local. Aquestes iniciatives s'apunten amb l'objectiu de facilitar la ubicació dels projectes dins el complex teixit educatiu local. A la vegada, aquesta pluja d'exemples concrets d'Aprenentatge Servei pot aportar suggeriments per a possibles noves iniciatives.

Amb la promoció de projectes d'Aprenentatge Servei des de l'Àrea d'Educació de la Diputació de Barcelona, pretenem afavorir nous enfocaments per al desenvolupament de les polítiques educatives locals. La formació per a la ciutadania és la pedra de toc per a la millora de la qualitat de vida dels ciutadans i ciutadanes i per a la seva convivència. Formar un ciutadà significa, tal com diu C. Freinet, «educar-lo en els seus drets, en les seves responsabilitats i en el seu paper com a membre actiu de la democràcia», entenent que no hi ha democràcia sense participació i cooperació. Els projectes d'ApS propicien aquests valors a través de l'aplicació dels coneixements apresos en un servei que millora l'entorn.

Aquesta proposta, tant per les seves finalitats com per la seva metodologia, és pertinent en el desenvolupament de les polítiques educatives i en la seva concreció en el món local a través dels projectes educatius de ciutat, ja que amb el seu impuls es promou la participació i el compromís –amb persones de diferents generacions i des de diferents instàncies– de transformar la ciutat i la ciutadania a través de l'educació, des d'uns principis coherents i consensuats.

Carme García Suárez
Presidenta delegada de l'Àrea d'Educació

Introducció²

L'educació planteja reptes que per si sols cap col·lectiu de la societat pot assumir de manera aïllada. Escola, família, entitats de lleure i administracions coincideixen a destacar la necessitat d'impulsar un treball conjunt que permeti superar les dificultats socials actuals: una societat rica en diversitats i en oportunitats, i alhora complexa i acceleradament canviant. Aquests fenòmens comporten incertesa, plantegen dificultats i aporten nous reptes a l'hora de poder donar resposta a les necessitats.

Les institucions educatives han entrat en un procés de transformació produït pels grans canvis socials, econòmics i tecnològics del món actual. Els continguts curriculars, els avenços tecnològics i la globalització, d'una banda, i la necessitat d'educació permanent i la importància dels aprenentatges significatius, de l'altra, fan indispensable un replantejament de l'educació en el context del territori que la faci motivadora i compti amb les aportacions, amb coherència educativa, dels diferents àmbits de l'entorn ciutadà. Un element cabdal per a la motivació en l'aprenentatge és veure'n l'aplicació en el món real. Per això, les pràctiques d'Aprenentatge Servei (ApS) són tan pertinents, ja que permeten aplicar el que s'aprèn en una acció comunitària i alhora millorar l'entorn i fer més significatius els aprenentatges.

La importància de la motivació davant l'aprenentatge és prou coneguda en el món educatiu. Si aquesta motivació s'emmarca en un context de pràctica de valors, l'acció educativa assoleix la categoria d'«educar per a la vida». L'escola, incorporant noves metodologies i activitats, pot recuperar la capacitat de seduir. Les propostes educatives que permeten experimentar la utilitat dels aprenentatges engresquen els infants i joves en el seu procés d'aprenentatge. L'acció per a la millora de l'entorn els proporciona una experiència d'inclusió en la comunitat, que té la intenció de conduir-los cap al compromís social. Alhora queda enfortit el capital social del territori, tant a través d'iniciatives aïllades com col·lectives.

2. El contingut d'aquesta *Guia* és fruit de la reflexió i el treball compartits amb el Centre Promotor d'Aprenentatge Servei, amb qui l'Àrea d'Educació de la Diputació de Barcelona ha col·laborat des del seu inici, conjuntament amb la Fundació Jaume Bofill, la Fundació Catalana de l'Esplai i la Universitat de Barcelona (ICE i GREM de la Facultat de Pedagogia). La participació des de la Diputació ha estat fonamentada des del convenciment que és un tipus d'activitat educativa molt pertinent per al desenvolupament de les polítiques educatives locals. Quan l'aspecte a tractar estigui inspirat en un producte concret, aquest es referenciarà.

Aquesta perspectiva fonamental que sempre ha d'acompanyar la intencionalitat educadora té una incidència diferent segons quina sigui la modalitat educativa.

En l'**educació formal** hi ha dificultats per despertar i mantenir l'interès de l'alumnat en el procés d'aprendre, per la rigidesa del sistema educatiu i pel fet d'haver d'ajustar-se a uns programes curriculars que no es poden eludir. Caldria que els currículums de l'etapa obligatòria fossin més suggeridors i significatius per als alumnes i que es fonamentessin en habilitats bàsiques, de manera que trobessin la màxima vinculació possible amb l'entorn i la pràctica de valors. Els continguts curriculars, tant en el vessant dels aprenentatges conceptuals i procedimentals com de les actituds, valors i normes, de vital importància per a la convivència ciutadana, es poden treballar de maneres diferents. Una de molt suggeridora és l'ApS, ja que consisteix en projectes que afavoreixen la connexió de l'escola amb la realitat del seu context, tot incidint en la motivació de l'alumnat i la pràctica de valors de solidaritat i ciutadania. L'ApS fa ús del rigor acadèmic i de la sistematització curricular dels aprenentatges, els fa experiencials i els allibera de la rellevància de l'èxit personal i l'individualisme en favor de l'interès comunitari. Alhora, a través del servei els educands entren en contacte amb el seu entorn, fet que incrementa el sentit de pertinença i possibilita la seva integració a la comunitat. El projecte parteix dels aprenentatges curriculars per tal de decidir en quin servei s'aplicarà i així planificar els dos vessants de manera conjunta. Aquesta pràctica comporta noves fórmules organitzatives del centre docent tant pel que fa al currículum com al professorat, i un nou posicionament de l'escola, lligat al seu context.

En l'**educació no formal**, els objectius s'orienten a fomentar valors de convivència i solidaritat; però, en canvi, generalment, no se solen sistematitzar suficientment els aprenentatges a assolir. Les entitats que treballen en aquest àmbit educatiu, tradicionalment amb escàs reconeixement social, actuen amb intencionalitat educativa explícita en el temps fora de l'horari escolar.³ Alliberades de l'obligatorietat curricular, poden educar en un marc menys institucionalitzat i més flexible, que afavoreix la implicació d'educadors i educands en l'elecció dels temes a treballar, cosa que fa que els aprenentatges generin més motivació i, per tant, siguin més significatius. En aquest sentit, atès que tant el context com els continguts són més engrescadors, els projectes d'ApS permeten reforçar els seus programes d'aprenentatge d'una manera més lliure, vivencial i lúdica, potencien la seva sistematització i estructuració, i alhora promouen el rigor de la planificació pedagògica, logística i de connexió i col·laboració amb altres entitats de la comunitat. En aquesta modalitat educativa, els projectes solen partir de la definició del servei que es vol prestar, i és aquest el que marca quins continguts d'aprenentatge són necessaris per tal d'exercir l'acció amb competència.⁴

L'altra modalitat educativa poc coneguda i reconeguda és l'**educació informal**, que té un gran pes educatiu sobre l'individu malgrat que habitualment es manté aliena a aquesta intenció. La seva acció incideix enormement en el procés socialitzador, tot i que sovint passa

3. Activitats complementàries en els equipaments escolars o en equipaments externs, durant la setmana, els caps de setmana o en temps de vacances.

4. Croze, A. de la Fundació SES (Sostenibilitat, Educació i Solidaritat), entitat argentina que treballa per a la inclusió d'adolescents i joves amb menys oportunitats.

inadvertida perquè no explicita la seva intencionalitat educadora. En els infants i joves ocupa un gran espai en tot el que fa referència a la vida quotidiana i, sobretot, al temps d'oci. Aquestes agències i els seus agents exerceixen una gran influència en la formació de la seva personalitat, però sovint parteixen de valors i actituds contraposats als que es treballen quan la intencionalitat educativa és expressa; per això, en el marc social, molts referents de la vida diària entren en contradicció amb allò que pretén l'educació. Els elements més influents en l'educació informal són els relacionats amb les tecnologies de la informació i la comunicació, que tenen un gran potencial educador. Per tant, és fonamental que s'estableixin lligams entre els agents educatius i els mitjans de comunicació per tal que, d'una banda, aquests incorporin la intencionalitat educativa en els seus productes i, de l'altra, es conreï l'esperit crític entre els infants i joves. En el marc de la ciutat, prenen una gran rellevància els mitjans de comunicació locals. En el context de l'educació informal, els projectes d'ApS tenen un gran camp de possibilitats per desenvolupar el potencial educatiu en fets quotidians.

Així com s'ha convingut que de modalitats educatives n'hi ha aquestes tres (formal, no formal i informal), els serveis es poden agrupar de maneres diferents en funció dels temes que poden tractar. El Centre Promotor⁵ els classifica en els cinc grans àmbits següents:

- Acompanyament a l'escolarització.
- Ajuda pròxima.
- Intercanvi generacional.
- Medi ambient.
- Participació ciutadana.

En el teixit local hi ha una quantitat d'entitats socials i serveis municipals que, sense explicitar la seva intencionalitat educativa, ofereixen serveis en aquest àmbit i, així, també actuen com a agents educadors. Com diu un proverbi africà: «per educar un nen cal la tribu sencera».⁶ Per tant, animar les entitats i el conjunt del consistori a compartir el fet educatiu des de les seves propostes de servei engruixeix els espais i els agents educadors del territori, n'assegura una coherència en l'estratègia i enforteix la cohesió social del territori.

Amb tot el que precedeix, la proposta metodològica que presenta aquesta *Guia* aporta grans possibilitats educadores en l'espai comunitari. Es tracta de promoure activitats educatives que treballin els aprenentatges conjuntament amb la seva aplicació en un servei. Per implantar aquestes accions és necessària la complicitat d'una o més entitats socials. És, per tant, una metodologia que aporta motivació, connectivitat i coherència.

L'activitat d'Aprenentatge Servei és útil per al desenvolupament individual, però la seva pràctica transcendeix l'individu amb l'acció envers la comunitat i aquesta acció enforteix les

5. Centre Promotor d'Aprenentatge Servei. La finalitat principal d'aquest Centre és promoure l'estudi, la difusió i el desenvolupament de projectes d'Aprenentatge Servei. Des de la seva creació, formen part del grup coordinador la Fundació Catalana de l'Esplai, l'Institut de Ciències de l'Educació (ICE) i el Grup de Recerca en Educació Moral (GREM) de la Universitat de Barcelona, l'Àrea d'Educació de la Diputació de Barcelona i la Fundació Jaume Bofill, que lidera el projecte. Trobareu més informació a l'adreça www.aprenentatgeservei.org.

6. Proverbi popularitzat en el nostre entorn a través de la crida per a la mobilització educativa de la societat civil impulsada per l'escriptor i catedràtic de filosofia José Antonio Marina. Consulteu: Marina, J.A. *Aprenent a viure*. Barcelona: Ed. Ariel, 2004.

aptituds socials. S'aprèn de manera activa i solidària, i alhora s'adquireix competència cívica. Es tracta d'una proposta que necessita la connexió i la cooperació entre els diferents agents i espais educatius del municipi per aconseguir complementar-se i dotar els continguts de significació i d'utilitat social. Aquest treball és avantatjós tant per a l'adquisició de coneixements, de comportaments morals i de competències cíviques, com per a la pràctica de la cooperació.

El repte més engrescador consisteix a establir acords entre l'educació formal i la no formal, per tal de difondre la cultura educativa en els espais informals o de vida quotidiana, treballant conjuntament amb altres entitats del tercer sector i/o dels serveis comunitaris. Aquesta connexió obre la possibilitat de consolidar els vincles dins d'una mateixa comunitat, a partir d'un treball en xarxa entre entitats educatives i socials. A través del consens en els principis que inspiren l'acció i la voluntat de treballar coordinadament en un mateix projecte beneficiós per a la comunitat, es reforça el teixit associatiu i s'enforteix el capital social i la coherència educativa del territori.

Aquests projectes tenen, per tant, efectes positius en l'articulació coherent del fet educatiu i en el desenvolupament del civisme. La incidència dels projectes d'ApS en la participació i el compromís de ciutadania té conseqüències positives per als actors i per al conjunt de la comunitat, que els fa pertinents per a la consecució dels objectius socials de les polítiques públiques. En aquest repte, els ajuntaments ocupen una posició estratègica privilegiada per incidir en el seu entorn, basada en la legitimitat democràtica, el coneixement de les necessitats i la proximitat amb les entitats. La posada en marxa d'aquestes accions en el territori genera complicitats entorn el coneixement, la participació i el compromís, que alhora creen els escenaris necessaris de coresponsabilitat entre els diferents agents educatius del territori en un acord consensuat d'un seguit de valors que contraresten les dinàmiques pròpies de la nostra societat com ara l'aïllament, les dinàmiques individualistes, el consumisme, el rebuig a l'esforç i l'exigència de la immediatesa.

L'enfortiment de valors compartits, comptant amb tots els agents educatius del territori, desenvolupa competències cíviques i és la base on s'han fonamentat i des d'on s'han inspirat els principis del moviment internacional de Ciutats Educadores⁷ i que s'executen i es concreten a través dels projectes educatius de ciutat (PEC). L'Aprenentatge Servei, doncs, pot ser un bon model propositiu per a l'impuls d'accions que es duguin a terme des de les polítiques locals que pretenguin transformar la ciutat a través de l'educació.

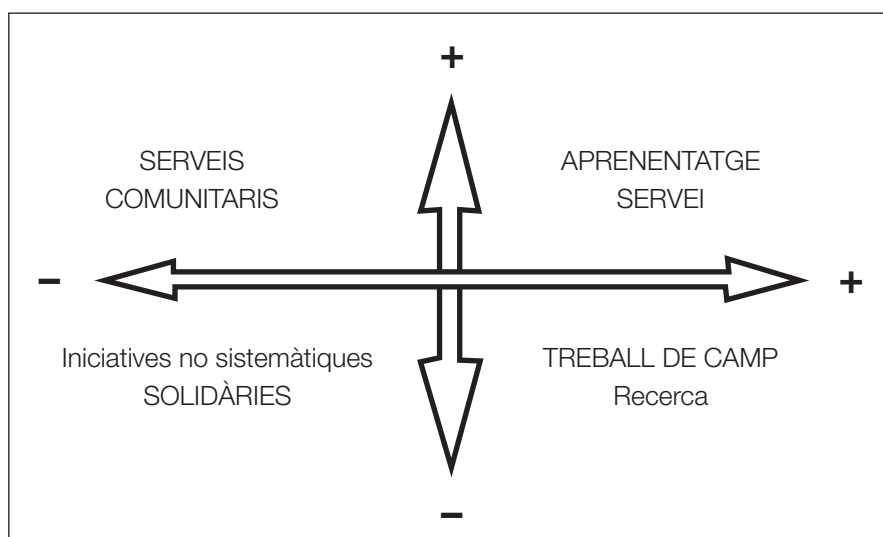
És per aquestes raons que la *Guia* incideix en el paper que les administracions poden jugar connectant i promocionant experiències d'Aprenentatge Servei que es concreten en una vivència de participació, que reforça la pràctica de l'educació en valors a través del servei que es realitza amb l'aplicació dels coneixements adquirits i, a la vegada, incideix en l'enfortiment de la cohesió, per mitjà del compromís de les entitats en la millora del seu entorn proper.

7. En el preàmbul s'especifica: «[...] les ciutats han d'actuar com a plataformes d'experimentació i consolidació d'una ciutadania democràtica plena, promotores de convivència mitjançant la formació en valors ètics i cívics [...] i l'estímul de mecanismes participatius»; i en l'article 20: «La ciutat educadora ha d'oferir als seus habitants, com a objectiu necessari per a la comunitat, formació en valors i pràctiques de ciutadania democràtica: respecte, tolerància, participació, responsabilitat i l'interès per la cosa pública». *Carta de ciutats educadores*. Barcelona, 1990. [Versió revisada: Gènova, 20 de novembre de 2004].

Identificació de l'Aprentatge Servei

L'Aprentatge Servei (ApS) s'identifica en els projectes educatius que plantegen l'adquisició de continguts conceptuals conjuntament amb la seva aplicació, i fan activar actituds i valors de ciutadania a través de la prestació de serveis pensats per cobrir alguna necessitat real.

En el procés d'ensenyament-aprenentatge interrelacionat amb l'entorn, podem apreciar quatre varietats de projectes.⁸ Si representem aquests dos conceptes en un vector d'intensitat i situem en el vector horitzontal l'**aprenentatge** i en el vertical el **servei**, hi distingim:

- Els projectes que comporten menys intensitat tant en aprenentatges com en servei (quadrant esquerre, a baix) són les **accions solidàries** que es porten a terme de manera puntual, com ara diades, campanyes, etc.
- Els projectes que tenen l'objectiu d'aprenentatge molt estructurat però no es plantegen el servei com a objectiu (quadrant dret, a baix) són les recerques amb **treball de camp**.
- Els que tenen el servei institucionalitzat però no es plantegen els aprenentatges com a objectiu (quadrant esquerre, a dalt) donen peu als **serveis comunitaris**.
- Els projectes que tenen com a objectiu tant els aprenentatges com el servei, planificats conjuntament (quadrant dret, a dalt) són els que anomenem **Aprentatge Servei**.

8. Furco, A.; Shelley H. Billig. *Service-Learning: The essence of the pedagogy*. Greenwich CT: Information Age Pub., 2002.

L'Aprenentatge Servei és, per tant, una forma d'aprenentatge experiencial portat a terme conjuntament entre institucions educatives i organitzacions comunitàries. Es caracteritza per una alta intensitat en els aprenentatges que es pretenen assolir i per una alta intensitat en el servei que es vol desenvolupar amb l'aplicació d'aquests aprenentatges. Es defineixen com un mètode que permet als educands aprendre i desenvolupar-se a través de la participació activa en un servei organitzat,⁹ que atén les necessitats reals de la població.

Els seus inicis es troben als EUA, però on s'han estès amb més força és a Mèxic i a països d'Amèrica Llatina com ara Argentina, Xile, etc. També hi ha experiències al Regne Unit, Bèlgica, Holanda i Alemanya, entre d'altres. Recentment s'han impulsat experiències en el nostre territori des del Centre Promotor. La posada en pràctica d'aquests projectes es fa des de diferents perspectives. Tot seguit indiquem les dues més comunes:

- Com a mètode d'educació eficaç a través d'un aprenentatge actiu, experimental i viscut. La visió des d'aquesta òptica és la millora de la qualitat educativa, ja que els ApS impulsen:
 - La significació en els aprenentatges a través de la seva funcionalitat.
 - El desenvolupament moral a través de la construcció d'actituds i valors en un marc relacional.
- Com a pràctica d'innovació permanent en el desenvolupament curricular a partir de la reflexió, els ApS impulsen:
 - L'òptica de promoció d'una ciutadania responsable i activa (participació).
 - El compromís ciutadà com a promotor de canvi (acció-reflexió).

Concepte

Els referents conceptuals són múltiples¹⁰ i precisament aquest és l'element a destacar d'aquest tipus de projectes: que es construeixen a partir de la tradició pedagògica al llarg del segle xx, emmarcada en una concepció concreta del que s'entén per:

- Educació al llarg de la vida i integral (coneixements, actituds, valors i normes).
- Ciutadania com a forma de vida compartida (compromís cívic d'inclusió).
- Aprenentatge significatiu i que aporta coneixements de relleu social (funcionalitat).
- Servei amb reciprocitat (no assistencial, ni creador de dependències).

9. Llei de serveis nacionals i comunitaris aprovada el 1990 pel Congrés dels EUA i ratificada i ampliada el 1993.

10. En l'àmbit conceptual se'n poden considerar precursors:

- William James (1910), pioner del treball comunitari des del moviment d'objecció de consciència.
- John Dewey (1920), amb la teoria del projecte: la importància de l'experiència en el procés d'aprenentatge.
- Paulo Freire, pel que fa a la conscienciació i el compromís.
- Viktor Frankl (1995), en referència a valors experiencials, creatius i actitudinals. Consulteu: Frankl, V. E. *L'home a la recerca del sentit: el camp de concentració viscut per un psicòleg*. Barcelona: Ed. 62, 2005.
- Jean Piaget, en els treballs sobre la teoria del desenvolupament cognitiu.
- Edgar Faure (1973). Consulteu: Faure, E. [et al.]. *Aprender a ser: la educació del futuro*. Madrid: Alianza Editorial; París: Unesco, 1973
- Daniel Goleman (1997), l'editorial Bantam Books recull bona part dels seus assajos sobre intel·ligència emocional.

L'ApS es fonamenta en el paradigma de l'**educació prosocial**¹¹ en el sentit que l'educació no és una finalitat en ella mateixa, sinó un procés al llarg de la vida que, de manera integral, desenvolupa els aspectes cognitius amb interdependència amb els afectius i socials, de manera que el benefici dels aprenentatges esdevé millora social.

La finalitat social de l'educació posa èmfasi en la participació i l'educació en valors a través de la interdependència relacional com a pol oposat a l'aprenentatge acadèmicista i memorístic. Es treballa sota el prisma de la **resilència** (adaptació a l'entorn i capacitat per gestionar conflictes i fer front a les adversitats). Aquesta conceptualització persegueix la participació activa, la significació dels continguts i la reflexió sobre la implicació en el canvi social, que se sustenta en el desenvolupament de l'autoestima, la moralitat, la iniciativa, la reflexió, la participació, l'empatia, l'assertivitat, la cooperació, el pensament crític, etc. En aquests paràmetres, l'aprenentatge pren un nou sentit: saber per anar transformant l'entorn i enfortint la comunitat: el **viure junts**¹² sostingut amb sentit ètic.

L'Aprentatge Servei idea projectes sistemàtics d'aprenentatge i d'educació ciutadana. Interacciona amb tot tipus d'aprenentatges i activa la diversitat d'intel·ligències. Aquesta òptica proporciona elements de canvi:

- El concepte d'educació integral, de reflexió-acció i interdisciplinària.
- La permeabilitat i la reciprocitat entre escola i comunitat a partir d'un treball cooperatiu.
- La implicació directa de l'alumnat en les respostes solidàries a necessitats reals del seu entorn.
- La reciprocitat dels agents en el procés d'ensenyament-Aprentatge Servei.
- La col·laboració i la coordinació entre institucions educatives, socials i del territori.
- La coherència del fet educatiu a través de la visió compartida entre els diferents agents.

L'Aprentatge Servei és, doncs, **una pràctica d'ensenyament i aprenentatge** que complementa l'adquisició de coneixements amb el servei a la comunitat.

El Centre Promotor l'ha definit com una «proposta educativa que combina processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat en un sol projecte ben articulat, en el qual els participants es formen treballant sobre necessitats reals de l'entorn amb l'objectiu de millorar-lo».

És una **proposta innovadora** que parteix de dos elements ben coneguts que es realitzen tant des de l'escola com des de les institucions educatives no formals: l'aprenentatge a través d'un treball actiu i per projectes per a l'adquisició de coneixements, habilitats i valors, i el servei voluntari a la comunitat on es practiquen les habilitats i els valors a través de l'aplicació dels coneixements adquirits. La innovació és fer explícits aquests dos elements i plantejar-los en una sola activitat articulada i coherent. Això la converteix en una proposta complexa, amb tres components bàsics:

11. Roche, R.; Sol, N. *Educación prosocial de las emociones, valores y actitudes positivas: para adolescentes en entornos familiares y escolares*. Barcelona: Blume, 1998.

12. Delors J. [et al.]. *Educación: hi ha un tresor amagat a dins: informe per a la UNESCO de la Comissió Internacional sobre Educació per al segle XXI*. Barcelona: Centre UNESCO de Catalunya, 1996. p. 251. L'obra, popularment coneguda per «l'informe Delors», identifica els quatre pilars de l'educació: «Aprender a conèixer, aprendre a fer, aprendre a viure junts, aprendre a ser».

- Una acció educativa integral, perquè posa en joc tots els sabers, actituds, competències i valors a través de l'adquisició de coneixements i, alhora, contribueix a la construcció de ciutadania.
- Un treball cooperatiu, perquè per a la seva posada en pràctica és necessària la participació de més d'una entitat.
- La interacció entre l'educació i el context a través d'una metodologia global (holística).

L'ApS és, per tant, un procediment d'aprenentatge i desenvolupament personal a través de l'aplicació dels coneixements en serveis cívics organitzats. La integració en una sola activitat de l'adquisició de competències i de les tasques de servei transforma els dos components i afegeix valor a cadascun incorporant-hi noves qualitats educatives pròpies del conjunt. Aquestes noves qualitats incideixen en els actors, les institucions implicades i l'entorn social.

L'ApS és, doncs, una **pedagogia de l'experiència** basada en l'acció-reflexió, i per tal com l'acció és un servei a la comunitat, alhora fa que sigui una **pràctica educativa d'utilitat social** que:

- Es pot aplicar a totes les edats i àmbits educatius.
- Suposa un aprenentatge multidimensional que permet aprendre i col·laborar en un marc de reciprocitat.
- Desenvolupa coneixements i competències per a la vida des del punt de vista personal i social a través de la pràctica de valors.
- Nodreix el capital social propi de cada territori i afavoreix les aliances entre institucions i entitats de la comunitat amb el treball en xarxa.

Aquests elements de **construcció de la personalitat social** són un aprenentatge d'una manera «d'estar amb els altres» que condueix a una «ciutadania d'alta intensitat», a través de la pràctica de valors democràtics i del desenvolupament actitudinal de participació i compromís. Tot plegat incideix en les relacions entre institucions en favor de la cohesió social i la millora de l'entorn que porta cap a la **transformació comunitària**.

Objectius

L'Aprenentatge Servei combina els objectius de servei amb els objectius d'aprenentatge amb la intenció que l'activitat resultant sigui positiva recíprocament per a tots els implicats, tant per al qui rep l'ajuda com per a qui presta el servei o ajuda perquè es faci.

D'aquesta complexa activitat, en remarquem els tres objectius més rellevants:

- Impulsar l'aprenentatge de continguts i el desenvolupament personal i social a través de la formació de la responsabilitat cívica amb la pràctica dels valors de ciutadania i la reflexió sobre l'acció.
- Contribuir a satisfer alguna necessitat real de l'entorn, de persones, de grups o del conjunt de la comunitat.
- Millorar la comunitat i enfortir la cooperació i la trama de vincles cívics que la constitueixen.

L'ApS aconsegueix aquests objectius amb la combinació de tasques de servei amb activitats ben planificades i estructurades d'aprenentatge. La realització d'un projecte d'intervenció

i millora de l'entorn o d'ajuda a persones i grups –el servei– s'ha de relacionar estretament amb l'adquisició de continguts, procediments, competències cíviques i valors –l'aprenentatge. Pot iniciar-se en l'estructuració dels aprenentatges i cercar a posteriori en quin servei es poden aplicar aquests coneixements (educació formal) o bé tenir clara una necessitat social i detectar quins són els coneixements a adquirir per tal de fer un servei efectiu (educació informal).

Els projectes d'ApS estan inscrits en la **pedagogia de l'experiència** i el **treball per projectes**, adquirida a través de l'aplicació de coneixements en l'activitat de servei que dona resposta a necessitats reals. Aquests objectius s'emmarquen en una **concepció sistèmica de l'educació** i sovint necessiten ser interdisciplinaris per tal de poder ser competents en el servei. És, per tant, una activitat intel·lectual perquè promou l'adquisició de coneixements i, a la vegada, és una **pràctica de valors cívics** perquè convida a adquirir compromisos a través de la intervenció en la comunitat.

La visió que emmarca les activitats d'ApS és la **transformació de l'entorn**: entre tots volem construir un entorn més amable. Per això cal apropar-se a la realitat i conèixer-la, a fi de poder reflexionar sobre com hi podem incidir per millorar-la. Aquest apropament a les necessitats reals comporta una reflexió sobre el funcionament polític i econòmic, que aporta nous coneixements que democratitzen els agents educatius del territori. Simultàniament, la reflexió sobre l'acció realitzada pot donar peu a noves expectatives sorgides de la formulació d'interrogants o de noves propostes; per tant, la pròpia experiència posa de manifest la necessitat de nous aprenentatges que poden donar noves respostes. En l'ApS es retroalimenten els dos components: l'impacte de l'acció porta cap al compromís social. Per això els dos components han d'estar planificats i desenvolupats com una única activitat educativa, de manera que l'objectiu final persegueixi la millora de l'aprenentatge i l'educació i l'impuls de la participació ciutadana, a través del servei que dona sentit als aprenentatges.

La cooperació entre diverses agències i agents del territori enforteix el vincle social i genera intencionalitat educativa en les entitats socials. Per a aquesta cooperació és necessari compartir uns mateixos objectius i consensuar la funció de cadascú per tal que l'acció sigui efectiva. Aquesta manera de treballar dona coherència al fet educatiu en un territori a través de l'impuls del treball en xarxa que enforteix el teixit social i afavoreix les polítiques de coresponsabilitat.

Característiques

L'Aprenentatge Servei és un projecte d'utilitat social, ja que s'adquireixen coneixements i competències per a la vida en comú. S'ha definit com una activitat pedagògica que permet la motivació i una millor comprensió dels aprenentatges acadèmics a través del desenvolupament de competències de ciutadania, en benefici propi i de la comunitat.

És una activitat que implica la detecció d'un problema, l'anàlisi des de diferents àmbits, l'avançament de propostes i solucions i, finalment, l'aplicació en una acció de servei i la valoració del procés del conjunt de les actuacions: tot un programa epistemològic sobre el coneixement, i una metodologia pedagògica en la manera de portar-lo a la pràctica. Es

realitza col·lectivament i no pas com a fruit de l'acció d'un subjecte aïllat. Els esforços individuals se sumen per realitzar projectes participatius, solidaris, cívics i eficaços. Per tant, és una activitat amb projecció o benefici social, amb la voluntat d'incrementar el benestar de la comunitat i la cohesió social.

En la pràctica de les entitats educatives i de les polítiques socials, es poden reconèixer en l'actualitat multitud de projectes que s'acosten a aquests principis; per tant, només cal identificar què els falta per esdevenir projectes d'Aprenentatge Servei i preparar la transició per tal d'anar incorporant aquests elements. Les seves característiques fan que sigui una proposta innovadora revestida de força complexitat. Com totes les pràctiques pedagògiques complexes, l'Aprenentatge Servei presenta un ampli ventall de característiques que el configuren.

Les particularitats més remarcables es poden resumir en el que anomenem **requisits bàsics** o característiques de partida:

- Aprenentatge: què volem ensenyar, què necessitem per aplicar al servei.
- Servei: a quina necessitat real volem donar resposta.
- Projecte: com planifiquem l'acció de servei (què, qui, com, amb què, quan, quant).
- Participació: qui serà el nostre aliat o aliats, què compartim, què farà cadascú.
- Reflexió: com és la realitat, com ens agradaria que fos i què podem fer per canviar-la.
- Prèvia: què ens proposem fer i per a què.
- Procés: com fem el que ens hem compromès a fer.
- Final: què hem après, per a què ha servit el que hem fet.

Aquests requeriments estan presents en moltes de les pràctiques pedagògiques que segueixen la metodologia del projecte i els principis de l'escola activa, però en la majoria de casos no n'expliciten cap com a substancial del treball educatiu. Per exemple, sovint no queda clar que determinada activitat és un servei i, per tant, es perd tot el potencial i la reflexió sobre què estem aportant a la comunitat.

A més d'aquests requisits o característiques consubstancials i imprescindibles per portar a terme projectes d'ApS, es pot incidir també en un seguit de trets que anomenem **aspectes de millora**.¹³ Aquestes característiques poden estar presents o no en un projecte d'ApS, però si s'hi incorporen, l'acció o les accions aniran avançant i millorant, i la reflexió i la pràctica seran més profitoses i satisfactòries per a tots els agents.

Justament pel caràcter obert i flexible d'aquesta pràctica, aquests aspectes es poden manifestar en diferent grau, i fins i tot en alguns projectes poden no ser-hi presents; per això, el conjunt dels aspectes de millora expressen un ideal al qual cada experiència concreta s'anirà aproximant poc a poc, o en tot cas seria bo que així es pretengués com a tendència.

Del llistat que enumera la *Guia* esmentada en la nota a peu de pàgina, transcrivim els trets que poden tenir més significació per a l'Administració local, atès que són aspectes en què poden incidir:

13. Centre Promotor d'Aprenentatge Servei. *Guia pràctica: com millorar els projectes ApS*. <<http://www.aprenentatgeservei.cat/intra/aps/documents/Guia%20cm%20millorar%20REVISADA.PDF>>. [Consulta: 22/02/2008].

- Justificació i acceptació social del servei: resposta a una necessitat real del territori.
- Adequació, protecció i seguretat: que l'acció sigui idònia per al grup d'infants o joves que l'han de desenvolupar.
- Treball en xarxa: que es compti amb la complicitat de les entitats pertinents i el suport necessari per executar el servei.
- Reciprocitat i respecte a la dignitat: que l'acció no creï dependència i que sigui satisfactòria tant per als qui donen el servei com per als qui el reben.
- Difusió i comunicació: que l'acció no quedi tancada en ella mateixa, sinó que pugui ser transferida; és important la sistematització de coneixements i vivències per poder donar-la a conèixer.
- Balanç i avaluació participada entre tots els agents i les agències implicades, per tal de mesurar-ne l'impacte. La reflexió sobre l'acció porta a la formulació d'aspectes de millora i es converteix en avaluació sumativa, útil per a properes accions.
- Sostenibilitat per a la continuïtat: que l'acció no respongui a una acció aïllada per un interès momentani:
 - En l'àmbit escolar, ha d'estar ubicada en una àrea de coneixement, una tutoria, un crèdit, un educador referent, com a conseqüència del compromís institucional.
 - En l'àmbit d'entitats, han de veure la necessitat d'anar oferint possibilitats de servei, explicitant les seves necessitats i potencialitats.
 - En l'àmbit de territori, ha de respondre a un compromís explícit de suport o de facilitar l'organització d'instàncies de suport a aquest tipus d'activitats comunitàries.

Tots aquests aspectes de millora són un conjunt de trets desitjables; per tant, això no vol dir que totes les realitzacions en qualsevol temps i situació assoleixin plenament aquestes característiques, ni fins i tot algunes de les bones experiències d'ApS.

Tant els requisits bàsics com els aspectes de millora convé tenir-los presents des de la planificació, ja que, si s'han previst, alguns es poden incorporar fàcilment. Per exemple, si des de l'inici es té present tot l'aspecte de comunicació i transferència de capacitats adquirides, el treball se sistematitzarà i, una vegada recollit el procés, serà fàcil fer-ne difusió. També convé tenir-los presents en la transició d'un projecte que ja està en fase de realització i que es vol reconduir cap a una activitat d'ApS.

La definició del concepte d'ApS, els seus objectius, els requisits bàsics i les característiques d'aquestes actuacions ens ajuden a conceptualitzar i definir el que fem i el que volem fer. Volem destacar un seguit de raonaments, des de diferents òptiques, que argumenten la proposició de donar suport a la seva promoció:

- **Respecte a la pràctica de valors:** els valors de ciutadania es construeixen a partir de la pròpia experiència, des del compromís i la relació entre els qui comparteixen un mateix territori.
- **Respecte al sentit de pertinença:** el coneixement de les necessitats de l'entorn i la implicació en algun projecte de millora de manera conjunta amb altres agents actius incrementa l'autoestima comunitària.
- **Respecte a la cohesió social:** el coneixement mutu i els vincles relacionals per a la cooperació activen i reforcen la xarxa comunitària.

- **Respecte a la coherència educativa:** per tal d'assolir un òptim desenvolupament de les accions, el treball en xarxa es fa amb la implicació de diferents agències del territori, des de la coordinació i el consens.
- **Respecte a l'intercanvi horitzontal de coneixements:** l'èxit de l'educació a Finlàndia radica en el fet d'haver construït una metodologia de treball que facilita l'intercanvi horitzontal de coneixements entre alumnes, escoles, institucions i governs locals. «Allò que es coneix bé i funciona es transmet».¹⁴ La metodologia d'ApS promou la comprensió del context, la implicació i incideix en la inclusió.
- **Respecte a l'increment del capital social de la comunitat:** el treball conjunt entre institucions educatives i agències socials és un potent instrument de vinculació i riquesa de la ciutadania organitzada.
- **Respecte a les necessitats reals de la comunitat:** a través de l'experiència directa, significativa i vivencial, l'ApS dóna resposta amb el servei a necessitats i convida al compromís en la transformació de l'entorn i a establir nexes de solidaritat.
- **Respecte a la coresponsabilitat:** l'acció consensuada fa que cada agent vagi assumint la seva part de responsabilitat com a agent educatiu de la comunitat.

En el marc de les polítiques públiques, aquests raonaments són aspectes que posen en escena les oportunitats per al coneixement, la participació, la cohesió i el compromís cívic que la implementació en el territori de projectes ApS pot proporcionar. A més, la visió transversal de l'Ajuntament en el fet educatiu local posa l'educació en l'agenda política i esdevé un element d'enfortiment de les polítiques educatives locals.

14. Andreas Schleicher és cap de la Divisió d'Anàlisi i Indicadors i director d'Educació de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) i un dels autors de l'informe PISA. Va ser ponent al simposi de política educativa local organitzat per l'Àrea d'Educació, Ciutat.edu: nous reptes, nous compromisos, celebrat els dies 9, 10 i 11 d'octubre de 2006, amb la conferència «Sistemes educatius i autonomia municipal».

Síntesi conceptual

- L'ApS és una pràctica educativa que incideix en l'aprenentatge de continguts, en l'educació en valors i en la transformació de l'entorn social.
- L'ApS s'inspira en una pedagogia basada en l'experiència, la participació activa, la interdisciplinarietat, el treball en equip i el paper essencial de la reflexió.
- L'ApS detecta les necessitats reals de la comunitat i actua sobre aquestes necessitats.
- L'ApS es basa en la coordinació per a l'acció entre institucions educatives i organitzacions socials d'un territori.
- L'ApS, en el marc de l'educació formal, posa en joc continguts curriculars i s'integra en els espais pautats pel currículum.
- L'ApS, en el marc de l'educació no formal, contribueix a la reflexió sobre els continguts apresos i els sistematitza.
- L'ApS, en el marc del municipi, obre i projecta les institucions educatives a l'entorn social i genera intencionalitat educativa en les entitats socials.
- L'ApS afavoreix canvis en la institució educativa que l'impulsa i en les entitats de servei que hi participen.
- L'ApS impulsa el treball en xarxa i la coherència educativa en el territori.
- Els ApS són projectes que tenen un caràcter obert i flexible –adaptats a l'entorn– i que es contrueixen a través d'aproximacions successives i a través del treball cooperatiu.
- L'ApS, atès que compta amb tots els agents educatius, enforteix les polítiques educatives locals.

L'Aprentatge Servei en el marc de l'escola i la comunitat

Malgrat els esforços realitzats per obrir-se a l'entorn, algunes escoles sovint topen amb barreres difícils de superar, per tal com s'han d'ajustar a l'escassa flexibilitat del sistema educatiu i a un currículum mancat de significació i sense contextualització en el territori que l'envolta.

Davant d'aquesta realitat, és necessari comptar amb els diferents agents educatius del territori i crear espais i àmbits de formació amb un tarannà nou, fruit d'una reeixida sintonia entre escola i societat, i alhora configurar, amb la funció de frontissa, petites unitats d'aprenentatge en l'àmbit social on l'alumne, mentre que aprèn, aporta un servei a la seva comunitat. Així mateix, les entitats socials es mantenen vives i actives en el territori, i incorporen a les tasques que li són pròpies la d'agents educatius en el territori.

Quan es tracta d'educació formal, aquestes propostes mantenen el reconeixement acadèmic, doten de significat els aprenentatges i fan més dúctil el currículum reglat, ja que posen en joc els conceptes, els procediments i els valors per adquirir competències que permeten resoldre qüestions útils per al creixement individual i comunitari. En els àmbits d'educació no formal, en els quals el servei sol ser més estructurat, l'ApS aporta la sistematització i la reflexió dels aprenentatges. En el camp de l'educació informal, l'ApS ofereix oportunitats per tal de desenvolupar el seu potencial educador. En els àmbits de servei ofereix oportunitats per engruixir el nombre d'agents educadors d'un territori.

Davant la necessitat d'innovar, l'Aprentatge Servei és una pràctica educativa amb grans possibilitats perquè reforça, projecta, integra i dimensiona els aprenentatges, i a més els transcendeix en incorporar al benefici de l'alumne el de la comunitat. Es posen en joc els continguts curriculars –intel·lectuals, procedimentals, actitudinals, afectius, etc.– per convertir-los en competències útils per al creixement individual i col·lectiu. La seva pràctica trenca antigues inèrcies de tancament de les institucions escolars i d'aïllament de l'entorn, i desenvolupa coresponsabilitat educativa entre elles i les administracions, el tercer sector i altres agents socials. La sintonia més gran entre escola i societat fa que els continguts escolars obligatoris siguin més permeables a la realitat que viuen els infants i joves, i que les competències adquirides siguin més ajustades al seu entorn. Aquest fet incideix enormement en el reconeixement social dels centres educatius.

Aquesta flexibilitat i obertura curricular pot significar, sens dubte, una oportunitat de reincorporació al sistema educatiu per a molts dels alumnes que no assoleixen els mínims i per als qui abandonen l'ensenyament en l'etapa obligatòria. Es pot afirmar que l'adaptabilitat de l'ApS permet aprendre continguts curriculars amb motivació i pràctica de valors

per part de l'alumne, cosa que facilita l'aprenentatge, al mateix temps que promou el pensament crític i la responsabilitat cívica i contribueix a la millora de l'entorn social i de les institucions implicades.

La seva influència és multidireccional:

- En l'àmbit personal: relaciona l'aprenentatge de continguts amb la pràctica de valors i la reflexió sobre el servei portat a terme.
- En l'àmbit institucional: la cooperació entre els diferents agents genera un factor de suma positiva que millora l'efectivitat de les entitats implicades.
- En l'àmbit social: repercuteix en el coneixement de l'entorn i en el sentit de pertinença. La implicació en afers col·lectius condueix al compromís de la ciutadania vers la coresponsabilització.

El desenvolupament de projectes d'ApS requereix una tasca de connectivitat entre les institucions educatives i les entitats socials que actuen en el territori. Per facilitar aquesta tasca i contribuir a la recerca mútua entre centres educatius i entitats, és convenient plantejar l'organització d'una **xarxa local d'entitats educatives i socials** que permeti una relació de continuïtat, intercanvi i coneixement sostingut entre els seus membres.

Les aliances que s'estableixin per intervenir conjuntament en la millora de l'entorn permeïran que les entitats socials exerceixin, a més de les tasques pròpies, una influència educativa que complementarà les accions dels agents educadors tradicionals: família, escola i entitats d'educació no formal. Aquesta és la principal finalitat de les ciutats educadores: la implicació de la comunitat en afers educatius.

Promoure aquesta xarxa de referents educatius locals que possibiliti la pràctica de l'ApS vol dir que, a més de les escoles i de les entitats d'educació en el lleure, cal detectar entitats culturals, associacions, ONG, mitjans de comunicació locals, serveis municipals o d'altres, per tal que s'animin a proporcionar partenariat i incorporin al seu quefer la tasca d'exercir com a agents educatius en projectes comunitaris.¹⁵ Cada entitat serà un nòdul de la xarxa i, mantenint la pròpia identitat, es veurà enfortida amb els vincles de connexió que crea el partenariat i els transforma en part indispensable per al desenvolupament de projectes. El procés de connexió entre organitzacions comunitàries s'ha de sustentar en una necessitat viscuda per elles mateixes. En aquest sentit, caldrà treballar la importància del fet educatiu i analitzar la valuosa contribució que cadascuna de les entitats de servei pot aportar.

Establir una xarxa sòlida amb mecanismes de funcionament clars no és feina fàcil; això no obstant, es pot afirmar que un dels entrebancs més comuns per a la cooperació entre diverses entitats és el «desconeixement del que l'altra fa». Des d'aquesta premissa, caldrà treballar a partir d'estratègies d'apropament entre les diferents entitats per tal que es coneguin i reconeguin les tasques de cadascuna. Una vegada fet aquest primer pas, la xarxa

15. Per al fet educatiu, el projecte comunitari per excel·lència és el projecte educatiu d'un poble o ciutat, amb la participació activa de l'escola i d'altres agents que, amb visió estratègica, manifesten la seva intencionalitat educativa formant part d'accions de transformació de l'entorn des de la vida quotidiana local. Els plans educatius d'entorn (PEE), impulsats pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, comparteixen aquest objectiu.

es configura a partir de la motivació i l'interès en la implicació en l'educació, de manera que les entitats que la conformen comparteixin la intencionalitat educadora i tinguin la voluntat d'exercir d'agents educatius en el territori.

La creació d'aquesta xarxa educativa ha d'articular i crear una cultura educativa de consens a partir de les diferents visions, i s'ha de convertir en fonament i suport per als projectes. Es poden instaurar petites escoles monogràfiques on els infants i joves poden posar en pràctica allò que han après realitzant un servei comunitari en una de les entitats del territori. Aquesta és la millor escola de valors, ja que el compromís en el servei és una vivència de ciutadania i un bon entrenament per a la participació i la responsabilitat.

Per a la promoció i consolidació de xarxes que pretenguin el desenvolupament de projectes com els d'ApS, remarquem els elements a considerar per a cadascun dels membres que la conformen:

- Voluntat de cooperació en l'acció educativa d'un territori.
- Consciència d'objectius comuns entre els diferents participants.
- Relació basada en la negociació i el consens a partir de les diferents visions.
- Projecte consensuat, dinàmic i flexible.
- Racionalització dels recursos disponibles.
- Consens en l'impacte que es pretén aconseguir.
- Avaluació participada i amb propostes de millora.

Les entitats que configuren la xarxa han d'acordar què s'espera de cadascuna i sentir que la seva acció és rellevant en el desenvolupament de cada projecte. En molts casos poden necessitar suport per a la capacitació didàctica i pedagògica. Aquesta acció d'acompanyament a les entitats ha d'incorporar l'establiment de les trobades necessàries per tal que, entre els aliats per al desenvolupament d'un mateix projecte, es creï una bona relació de confiança i un clima de compromís. És imprescindible preveure qui farà cada cosa. Només consensuant d'entrada les tasques de cadascú, el temps de dedicació i els recursos que s'utilitzaran, el projecte conjunt podrà reeixir.

Per vetllar pel partenariat de les entitats, pel disseny dels projectes i pel funcionament de la xarxa, és convenient la creació d'una **plataforma territorial** que esdevingui el referent dels projectes d'ApS en aquell territori. Aquesta plataforma hauria de disposar d'un espai de confluència dels diferents agents educatius, socials i comunitaris d'un territori.

Aquest espai es gestionaria des del que anomenem **punt de trobada**,¹⁶ que seria el responsable de vertebrar la plataforma, és a dir buscar partenariats –quina entitat per a quin servei–, i de racionalitzar i coordinar esforços amb el mínim cost addicional possible.

La grandària i les característiques de cada municipi i la quantitat i tipus de projectes que s'hi duguin a terme determinaran el grau de complexitat organitzativa, que pot anar des

16. En la definició que promou el Centre Promotor d'Aprenentatge Servei, el punt de trobada és un espai de confluència d'actors educatius i comunitaris d'un mateix territori, que coincideixen en l'objectiu de facilitar el desenvolupament de projectes d'Aprenentatge Servei. Poden ser bons exemples alguns centres de recursos, punts d'informació juvenil, seus de moviments de renovació pedagògica, oficines de plans comunitaris o altres organitzacions significatives d'àmbit local o comarcal.

d'un servei municipal amb personal permanent propi o extern, un servei amb personal que compagina diferents tasques, fins a un espai on existeixi una cartellera a tres bandes:

- Detecció de les necessitats reals del territori, provinent d'una diagnosi de la realitat.
- Educació on s'exposin les intencions i s'expliciti quin és el servei òptim per aplicar els coneixements.
- Entitats on s'anuncïin els serveis que poden oferir i els recursos disponibles.

Pel que fa al perfil professional necessari per gestionar aquest servei d'interconnexió entre les institucions socioeducatives, es requerirà l'actuació d'un/a professional que tingui aptituds i disponibilitat per al treball cooperatiu i sigui capaç d'establir dinàmiques obertes i flexibles.

Les seves tasques cal definir-les segons la complexitat del municipi i la seva capacitat de disposar de recursos adients a l'encàrrec que rebí. En un context de màxima complexitat, les seves funcions podrien ser:

- Crear i mantenir directoris d'entitats, especificant-hi oportunitats de servei.
- Detectar necessitats i buscar entitats idònies per atendre-les.
- Estimular les institucions educatives perquè portin a terme projectes ApS.
- Canalitzar l'oferta i la demanda i donar suport per obtenir els recursos necessaris.
- Facilitar el coneixement mutu entre entitats socials i educatives.
- Acompanyar les entitats socials en la seva habilitació com a agents educadors.
- Orientar el desenvolupament dels projectes.
- Establir protocols de connexió i seguiment entre entitats educatives i de servei.
- Promoure la formació i la sistematització de les experiències dutes a terme.
- Estimular l'intercanvi i organitzar accions conjuntes.
- Elaborar guies i altres materials de suport.

Quan parlem de municipis amb components de complexitat, ens referim a municipis amb força població, amb més d'un centre educatiu i amb entitats actives en àmbits de servei diferents.

La complexitat pot venir donada també pel nombre de projectes d'Aprenentatge Servei simultanis que es desenvolupin en el territori.

En aquests casos, el punt de trobada es pot situar en plataformes ja existents, com per exemple el grup impulsor del Projecte educatiu de ciutat (PEC), la seu dels moviments de renovació pedagògica, l'equip gestor dels plans educatius d'entorn (PEE), el Centre de Recursos Pedagògics (CRP), les oficines del Pla comunitari, els punts d'informació juvenil, o en les mateixes dependències del servei d'Educació de l'Ajuntament (IME, Promoció Educativa, grup promotor del PEC). Aquest espai de trobada ha d'estar ubicat en un lloc reconegut i ha de disposar de capacitat de convocatòria.

Per a l'impuls i el dimensionament d'aquest punt de trobada, aspectes fonamentals en la pràctica d'ApS, l'Administració local ocupa un lloc rellevant en la vertebració dels agents del territori mitjançant el treball comunitari.

L'impuls que es doni a la gestió dels vincles, com és el cas de la xarxa de serveis i entitats per a l'ApS, i l'organització del punt de trobada són determinants per a l'èxit que aquesta proposta persegueix.

Posicionament de l'Administració local

L'Administració local és la responsable primera del benestar de la ciutadania i la més interessada a promocionar la convivència a través de la interacció entre els diferents agents socioeducatius que actuen en el seu territori.

Les polítiques educatives locals es poden veure reforçades a través d'aquests tipus de projectes, que apleguen educació, cohesió social i integració en el territori. La visió municipalista de l'educació entén que l'acció educativa ha d'integrar tot el potencial de la persona (des del punt de vista de conèixer, sentir i actuar) partint del lligam que ha d'existir entre els aspectes cognitius del desenvolupament curricular i el desenvolupament individual i comunitari.

La pertinència d'ajuntar el desenvolupament acadèmic amb actuacions prosocials que proposen els projectes d'Aprenentatge Servei dota l'acció de dimensió cívica i democràtica i dóna resposta a la concepció integral de l'educació. A la vegada, incideix en diversos objectius que plantegen les polítiques locals:

- Dimensió global de l'educació.
- Treball associat (xarxes).
- Enfortiment de la participació i de la vida democràtica.
- Consolidació de les relacions institucionals amb entitats públiques i privades.
- Promoció de la cohesió social i millora del benestar de la ciutadania.

Des de l'òptica de les polítiques de proximitat, l'Administració local ocupa un lloc estratègic com a:

Ens polític:

- El mandat de governar el rep directament de la ciutadania.
- És l'Administració més propera a la ciutadania.

Ens gestor:

- Ordena l'espai públic.
- Planifica la provisió de serveis i n'és prestador directe d'alguns.

L'Ajuntament, des d'aquestes dues posicions, ha de tenir una visió global del seu territori i ha d'estar interessat en el coneixement de les necessitats i interessos de la ciutadania. En relació amb la població organitzada, ha de buscar complicitats entre les entitats que

actuen en el territori i els escenaris socialitzadors a fi de ser capaç de promocionar interaccions entre els diferents agents. Pot jugar un paper molt important en tot el que fa referència al desenvolupament de la ciutadania, des dels serveis que gestiona directament fins a la capacitat d'incentivar i vertebrar els que promouen altres entitats.

Per al desenvolupament de les polítiques locals de proximitat, és convenient, doncs:

- Conèixer les necessitats i oportunitats, a partir d'una bona **diagnosi del territori**.
- Comptar amb la participació de tots els agents socialitzadors, per la qual cosa és de gran ajut tenir un inventari o **mapa de recursos del territori**: escoles, món associatiu, ONG, serveis comunitaris, entitats d'àmbit social i cultural, etc., en benefici de l'exercici de la coresponsabilitat.

Aquestes dues qüestions també són necessàries per a un bon desenvolupament dels projectes d'ApS.

En aquest sentit, les polítiques locals i la pràctica de l'Aprenentatge Servei coincideixen en dos aspectes substancials:

- La determinació del **nucli de l'acció**: la ciutadania.
- L'objectiu fonamental: el seu desenvolupament personal i la cooperació social, treballant per aconseguir una **ciutadania participativa**, a través de la **construcció d'hàbits de valor**.

Per això, els projectes d'Aprenentatge Servei són una aposta per fer realitat el concepte de «ciutat educadora» pel fet de fonamentar-se en la participació i tenir voluntat de transformació de l'entorn proper a través de l'educació amb estratègies com ara:

- Fer del territori una plataforma d'activitat.
- Generar concertació entre el municipi i la comunitat educativa.
- Promoure transversalitat i sostenibilitat.
- Fer de la cooperació i el diàleg entre administracions i societat civil un factor clau.
- La comunicació: informació, difusió, transferència de coneixements i actituds.
- La participació i la recerca de complicitats.

Els projectes d'ApS són unes bones pràctiques educatives que aporten valor afegit als serveis que es presten ja que, per portar-los a terme, és necessària la interacció ciutadana, de manera que es reforci la cohesió social. Són elements indispensables per al desenvolupament de les polítiques socials de proximitat.

Segons quines siguin les polítiques locals que es vulguin executar, l'Administració local pot decidir implicar-se en el desenvolupament de projectes d'ApS i resoldre quin serà el seu posicionament respecte d'aquest tipus de projecte. La decisió política, d'acord amb el seu pla de mandat, pot adquirir diferents graus de compromís. De manera esglaonada, enumerem un seguit de compromisos que poden ajudar a deliberar quin és el paper que el consistori vol prendre sobre això:

- Avalar o legitimar projectes d'ApS proposats per agents externs (escola, entitats, agents, associacions, casals, esplais, etc.) i fer-ne explícit el reconeixement.

- Divulgar i donar a conèixer les experiències d'ApS que realitzen agents del seu municipi.
- Facilitar recursos per a la seva execució. Poden ser recursos materials, econòmics, personals, logístics, de formació i assessorament.
- Dinamitzar i afavorir contactes i intercanvis per establir vincles entre institucions locals educatives i socials que permetin l'execució d'aquest tipus de projectes.
- Motivar o estimular la pràctica de projectes d'ApS, amb l'incentiu de propostes a través de convocatòries d'ajuts a projectes innovadors.
- Promoure o impulsar la creació de projectes d'ApS des de la modificació de les ofertes dels mateixos serveis municipals i incorporar-los al seu catàleg de promoció educativa; així, s'incrementa o es transforma l'oferta municipal d'activitats.
- Vertebrar els projectes a través de la promoció d'un punt de trobada¹⁷ com a referent d'aquests projectes en el territori, per tal que articuli vincles i coordini projectes amb el denominador comú d'adaptar els aprenentatges als serveis a la comunitat.

Cada posicionament sintetitza el grau de compromís, ordenat de menys a més. Cadascun inclou o pot incloure els anteriors, de manera que l'últim conté d'alguna manera tots els graus precedents.

La decisió de l'Administració local de posicionar-se en un o altre grau evidencia la modalitat o el nivell de compromís que adopta respecte dels projectes d'ApS que es desenvolupen en el seu territori. Depèn en bona mesura del nivell en què es posicioni i respon al model de polítiques educatives locals que es volen portar a terme. Per prendre una decisió responsable, pot ser necessari un suport tècnic extern per tal d'informar l'equip de Govern i/o el Ple de la corporació del potencial que té aquesta proposta.

La incorporació d'aquests projectes és pertinent des d'una visió de ciutat educadora i idònia per desenvolupar el Projecte educatiu de ciutat (PEC), tal com s'ha enunciat en la introducció d'aquesta *Guia*. Tant si s'anomenen així com si no, moltes de les actuacions que es porten a terme en els municipis i que ordenen la política educativa local a través del PEC¹⁸ tenen algunes o moltes de les característiques d'aquest tipus de projecte; per tant, moltes de les actuacions es poden considerar projectes ApS o ja estan en camí de ser-ho. També les actuacions d'alguns municipis pel que fa a la cohesió i la participació, a la millora de l'èxit escolar o al coneixement i ús de l'entorn a través de projectes intergeneracionals o amb l'ús de les noves tecnologies tenen molt a veure amb la metodologia d'ApS.

Amb això volem incidir en el fet que, tot i que les polítiques educatives locals estan molt a prop del que aquesta pràctica comporta, sovint en les accions que es duen a terme no s'explicita el servei, cosa que fa que es perdi bona part del seu potencial. Els infants i joves que participen en aquestes activitats han de prendre consciència que estan fent un servei i han d'analitzar quina és l'aportació que, a partir dels seus coneixements, fan per a la millora de l'entorn. A la vegada, les entitats també han de prendre consciència del seu paper

17. Vegeu l'apartat referent al punt de trobada en el capítol L'ApS en el marc de l'escola i la comunitat d'aquesta *Guia*.

18. El mes de juny de 2004 es va constituir a Sant Adrià de Besòs la Xarxa de municipis compromesos amb el desenvolupament de projectes educatius de ciutat (PEC). Van ser, en un primer moment, 37 els ajuntaments que van signar l'esmentat document. Actualment la Xarxa s'ha ampliat fins a 44 municipis.

actiu com a agents educadors del territori. Els uns i els altres hi surten guanyant i junts construeixen un entorn més amable a través de la seva coresponsabilitat en el compromís de construcció d'una ciutat educadora.

Una vegada decidit el posicionament respecte a la promoció d'ApS en el seu territori, sigui quin sigui el nivell de compromís de l'Ajuntament, caldrà:

- Analitzar quina és la millor manera d'organitzar-se internament. S'ha de tendir a la transversalitat, ja que són molts els serveis que l'Administració local presta i que poden ser susceptibles de convertir-se en servei per aplicar aprenentatges.
- Conèixer i fer conèixer quines són les necessitats reals del territori i decidir sobre quines es volen prioritzar: per això, és necessària la diagnosi a la qual ja hem fet referència.
- Articular la relació entre les entitats educatives i socials. Aquest aspecte ja s'ha tractat en el capítol anterior: l'articulació de la xarxa i la promoció d'un punt de trobada.
- Explicitar a la ciutadania què es pretén i quines són les regles del joc.

En cas que en un municipi ja es desenvolupin projectes d'aquestes característiques, cal valorar la pràctica realitzada per poder harmonitzar aquests projectes amb les polítiques públiques que es vulguin implementar. Per aquesta raó pren rellevància la relació entre l'Administració local, que impulsa les polítiques en el seu entorn, i les entitats socials i educatives formals i no formals que actuen en el territori, així com la seva identificació en el mapa de recursos educatius –reconeguts o potencials.

Tot i que aquestes entitats són les que conformen el territori, sovint no es coneixen prou entre si ni saben què fan, on actuen, quines són les seves inquietuds, els seus projectes, etc. D'entre totes, la més coneguda, per la tradició o l'obligatorietat de la seva existència, és l'escola, però amb la separació d'un mur entre la realitat social i el seu interior. Per tant, és necessari fer una intermediació per tal que es produeixin els primers contactes per afavorir l'intercanvi d'informació.

L'organització interna de l'Ajuntament té una gran importància per a la implicació de les diferents àrees en projectes d'ApS. Es poden iniciar accions des d'un treball interàrees, tenint en compte el paper cabdal i les grans possibilitats educatives per a la pràctica de projectes d'ApS, de les regidories d'Educació, Cultura, Joventut, Medi Ambient o Benestar Social. L'anàlisi de les seves potencialitats i el disseny d'una possible intervenció d'infants o joves en accions on puguin aplicar els coneixements adquirits en serveis o projectes propis de l'Administració pot ser una gran motivació per a la implicació transversal del consistori en temes educatius. En el marc intern dels ajuntaments convé començar a fer una reflexió sobre la incorporació de l'ApS en els diferents espais competencials del consistori, entès com un recurs potent que facilita la dimensió educativa en el benefici comunitari.

La promoció de projectes d'Aprenentatge Servei impulsa la coresponsabilitat dels agents del territori. Cadascun va assumint la seva part de responsabilitat entenent com a pròpia la funció social de l'educació. A la vegada, s'ofereixen oportunitats per aprendre, per mitjà de la pràctica, l'exercici de ciutadania.

Avançar junts, entitats i Administració, en polítiques educatives amb l'objectiu de fer de l'educació una eina transformadora de l'entorn proper té efectes substancials en el desenvolupament de les polítiques locals. Per tant, el paper de l'Administració local,¹⁹ com a Administració de l'educació de la seva ciutadania, és determinant en la construcció d'un entorn més actiu i de convivència. En aquest sentit, l'alcalde de Donostia, Odón Elorza, ho expressa molt clarament en la frase: «Les competències educatives atribuïdes per llei són poques, però les incumbències són totes».²⁰

19. Des de l'any 2004, han canviat moltes coses en l'àmbit educatiu català: des del Govern de la Generalitat i els acords sorgits en la Comissió Mixta entre el Departament d'Educació i les entitats municipalistes, fins a l'aprovació de l'Estatut de Catalunya i el Pacte Nacional per a l'Educació signat el 2006, es deixa entreveure un nou panorama de responsabilitats educatives per a l'Administració local.

20. Odón Elorza, alcalde de Donostia-Sant Sebastià des del juny de 1991. La frase va ser citada durant la seva intervenció en el diàleg «Els reptes de l'educació» en el simposi Ciutat.edu: nous reptes, nous compromisos.

Iniciatives per incorporar l'Aprenentatge Servei en el context educatiu local

En el desenvolupament de les polítiques educatives locals, la funció de lideratge dels ajuntaments és fonamental; el mateix consistori pot jugar un paper directe des dels serveis que ofereix a la ciutadania, però també pot desenvolupar la funció de frontissa que connecta i que obre possibilitats entre diverses institucions i col·lectius amb interessos i necessitats comunes per mitjà de l'articulació d'entitats i serveis en el territori. Aquesta connexió pot fer-se de manera singular, posant en contacte l'entitat d'aprenentatge amb la de servei, o pot ser més articulada, travant les relacions a través d'una xarxa educativa local.

Alhora, també és evident la seva intervenció permanent, en col·laboració o en solitari, per resoldre mancances educatives de primer ordre, com en les activitats que es fan fora de l'escola, en alternatives per a l'alumnat que no ha assolit els mínims de formació obligatòria o de capacitació professional per al treball, per esmentar algunes actuacions necessàries per fer front a aspectes molt generals als quals s'ha de donar resposta.

Amb l'objectiu d'ubicar propostes d'ApS en el context educatiu local, a continuació es fa una descripció aproximada dels responsables, «qui», i les possibles actuacions de servei o propostes educatives, «què», ubicades en diferents àmbits del municipi.

El canemàs educatiu real dels municipis i les seves interaccions són molt complexes; això no obstant, les sistematitzem en tres blocs en què organitzem la realitat per fer entendre l'apartat de responsabilitat de treball per a la ciutadania i la cohesió social.

Cada «qui» precedeix un seguit de «què», com a aproximació a les possibles iniciatives que poden produir projectes que promouen serveis útils i comporten l'aplicació dels coneixements.

Qui

- Estructura municipal
- Entitats locals
- Serveis al territori

Què

Des de l'estructura dels ajuntaments

Segons el tipus de projecte, convé la implicació de diferents àrees del consistori. Sempre que es requereixi l'òptica transversal del consistori, hi ha d'haver el compromís de treball conjunt entre diferents àrees, departaments o serveis:

- Medi ambient: neteja, residus, reciclatge, estalvi energètic, conservació/neteja de l'entorn, reforestació, contaminació lumínica o acústica, protecció de la fauna i flora, etc.
- Urbanisme: mobiliari urbà: consciència de propietat comunitària, ús i manteniment; tenir cura dels espais públics; disseny i logística (treballar la importància de la distribució de l'espai urbanístic i la seva configuració per comprendre si afavoreix la vida comunitària i en què la dificulta).
- Cultura: recuperació de la memòria històrica, coneixement i cura del patrimoni, museus, biblioteques, ludoteques, tradicions culturals, arts escèniques, música i cant coral, dansa, etc.
- Mitjans de comunicació: incorporar l'ApS en aquest àmbit tan potent per aconseguir el pas d'objecte passiu (espectador) a objecte actiu (productor): reportatges, informatius, debats, entrevistes, etc.
- Educació: acollida educativa, acompanyament entre iguals, convivència i civisme, suport a projectes pedagògics, oferta d'activitats de promoció educativa, hort o jardí escolar, projectes compartits d'escola-treball per a alumnes que no acrediten l'ESO, coneixement i ús de l'entorn proper: llibre del poble o monogràfics, agenda educativa, itineraris locals, topònims (aprendre el context a partir de la història dels seus noms).
- Joventut: oci (entès des de l'aprenentatge lúdic que cohesiona); espais joves i autogestió (amb responsabilitat de servei a la comunitat).
- Salut: promoció d'hàbits saludables en la vida quotidiana, projectes de sensibilització i d'intervenció sobre sexualitat, alteracions en la nutrició, addiccions diverses, consum, etc.).
- Guàrdia urbana: educació viària, ciutadans guies, acompanyament, etc.
- Altres serveis a les persones:
 - Acollida, acompanyament i ajuda pròxima per a col·lectius específics: nouvinguts, persones amb necessitats de suport formatiu, discapacitats psíquics o físics, malalts, gent gran desvalguda, víctimes d'abusos i violència, persones amb dificultats socioeconòmiques, projectes d'infància o adolescència en situació de risc.
 - Actuacions amb col·lectius segons l'edat: projectes intergeneracionals, amb adolescents, per a la petita infància, etc.
 - Causes solidàries i humanitàries: drets humans/drets dels infants, pau i solidaritat, antiracisme, cooperació internacional, ecologia planetària.

Des de les entitats locals

Des del departament municipal de Participació Ciutadana o a vegades a escala sectorial, es té coneixement de les entitats i associacions amb qui l'Administració local ha entrat en contacte, amb les qui té signat algun conveni de col·laboració, les que es presenten a convocatòries per rebre subvenció, etc.

Per a la pràctica d'ApS, convé tenir totes les entitats locals identificades en un mapa de recursos i serveis o inventari on constin els objectius, tipus d'activitat i persona de contacte, per tal de poder-los oferir la possibilitat de participar en un o altre projecte. Segons els projectes que es pretenguin dur a terme i d'acord amb les finalitats que explicitin les entitats organitzadores, podran oferir serveis adients per tal que l'alumnat pugui aplicar els coneixements apresos en un servei útil per a la comunitat i, per tant, ser col·laborador de projectes d'Aprenentatge Servei.

Per agrupar les entitats d'alguna manera, seguim els àmbits de servei del Centre Promotor, apuntats en la introducció d'aquesta *Guia*, amb dues premisses:

- És interessant tenir present un nou apartat per a les entitats entorn de la promoció d'aficions. Són organitzacions que solen estar tancades als seus socis, però que són susceptibles de voler participar en projectes d'ApS si se les motiva ja que, alhora d'oferir un servei, donaran a conèixer la seva entitat i podran fer créixer l'interès per la qüestió per a la qual s'han creat.
- L'àmbit d'intercanvi generacional no acostuma a ser massa adient per agrupar entitats,²¹ però és útil a l'hora de dissenyar el servei de qualsevol dels altres quatre àmbits. Cal tenir present que en molts dels projectes convé pensar com es promou aquest intercanvi entre persones de diferents generacions, a fi que el servei sigui recíproc.

Els altres quatre àmbits que ens ajuden a estructurar les entitats del territori són:

Acompanyament a l'escolarització:

- Centres de joves.
- Esplais.
- Exalumnes.
- Gent gran.

Ajuda pròxima:

- Entitats de promoció de la salut.
- Associacions de familiars de diverses tipologies de malalts.
- Associacions d'afectats.
- Col·lectius: d'immigrants, de dones, de joves, etc.
- Casals i associacions de gent gran.

21. Normalment les entitats es dediquen a un grup d'edat: gent gran, joves, etc., que poden ser actors de projectes intergeneracionals, encara que cadascuna de les entitats no ho tingui plantejat així.

Medi ambient:

- Entitats amb objectius de protecció de l'espai natural, etc.
- Reforestació.
- Medi ambient.
- Ecologia.

Participació ciutadana:

- Entitats promotores de la cultura local.
- Entitats sobre la recuperació de la memòria històrica.
- Entitats veïnals.
- Entitats de voluntariat.²²

Des dels serveis en el territori

- Serveis mèdics d'urgència.
- Banc de sang.
- Banc d'aliments.
- Servei de bombers.
- Deixalleria.

Tant en el «qui» com en el «què» l'ajuntament té un paper fonamental per promoure el potencial humà, els recursos, etc., ja sigui des del compromís des dels serveis propis o fent la funció de frontissa entre entitats educatives i entitats socials com a forma d'obrir possibilitats, vehicular iniciatives, optimitzar recursos, per tal de promoure projectes d'ApS en el territori de la seva incumbència.

En el quadre següent intentem sintetitzar el «qui» i el «què» de l'educació en l'àmbit municipal.

22. Les entitats del tercer sector que agrupen voluntariat i la majoria d'ONG poden ser subjectes del «qui» en diferents àmbits de servei.

L'educació en l'àmbit municipal

		Qui	Què
Espai formal	Acadèmic i obligatori fins als 16 anys	Ministeri d'Educació → Departament d'Educació	• Educació primària • Educació secundària • Educació preparatòria per al treball • Educació preparatòria per a la universitat • Educació universitària
		PEC	• Unitats d'adaptació curricular • Escoles tallers • Cursos de capacitació professional • Centres d'educació especial • Escoles bressol • Oficines municipals d'escolarització • Formació d'adults • Formació al llarg de la vida
Espai no formal	No acadèmic i amb objectius educatius definits	Departaments diversos de l'Administració pública • Joventut • Treball • Sanitat • Benestar social →	• Formació especialitzada • Campanyes de sensibilització • Oficines d'informació: sexual, alimentària, drogodependència • Altres
		Entitats • De lleure: esplais, casals, agrupaments • Sector associatiu: AMPA, altres → • Culturals • Entitats econòmiques: bancs, caixes, etc.	• Activitats extraescolars • Activitats de cap de setmana • Activitats de colònies i campaments • Activitats de vacances d'estiu i Nadal • Activitats de camps de treball • Corals, teatre, excursions, dansa, colles castelleres, medi ambient i tradicions
		Sector mercantil • Acadèmies i centres de diverses especialitats →	• Activitats heterogènies en diversitat i qualitat • Reforç escolar • Informàtica, idiomes, etc. • Artístiques: cant, ceràmica, dansa, música, etc.
Espai informal	Poden ser implícitament educatius però no és la seva prioritat (s'esmenten alguns pel seu potencial en l'ApS)	Mitjans de comunicació local →	• TV, ràdio, premsa, Internet
		Entitats que promouen aficions i inquietuds →	• Activitats: col·leccionistes, pesca, caça, bolets, i altres de vinculades a l'entorn • Activitats en defensa d'animals, boscos, etc.
		Espais culturals de lleure →	• Museus, biblioteques, ludoteques, zoos, exposicions, xerrades temàtiques, etc.
		Serveis públics propers →	• Neteja, manteniment, transport, seguretat, auxili ciutadà, etc.
		Urbanisme →	• Disseny i manteniment d'espais públics

Metodologia

Una vegada el consistori ha pres la decisió d'implicar-se en la promoció dels projectes d'ApS en el seu territori, cal planificar els projectes, fixar una metodologia per poder-los dur a terme i pensar en l'organització més adient per facilitar l'èxit de les accions. En el cas dels projectes d'ApS, a causa de la seva complexitat s'han de tenir molt presents cadascun d'aquests aspectes per tal de procurar evitar les falses expectatives i les frustracions dels agents i les agències implicades.

Podem distingir dues fases de treball:

- La fase prèvia, en què s'han de tenir presents aspectes interns, del territori i de connectivitat.
- La fase del projecte en si, que conté la planificació, el desenvolupament i l'avaluació.

La manera de desenvolupar-les serà el reflex de la metodologia utilitzada i definirà el «com».

Com

Fase prèvia

Abans d'iniciar qualsevol projecte, cal saber molt bé quin terreny es trepitja, a fi de dissenyar i implementar accions adaptades a la realitat. Aquesta fase prèvia abasta:

1. Els aspectes interns del consistori.
2. Els aspectes de coneixement del territori.
3. La connectivitat entre les agències que actuen en el municipi.

Dels dos primers apartats només remarcarem algun aspecte substancial, ja que globalment s'han descrit abans en altres apartats de la *Guia*. Així, ens aturarem a definir els aspectes de connectivitat fonamentals per a qualsevol treball en xarxa.

1. Aspectes interns: per la seva importància, fem referència novament a tres aspectes:

- Posicionament polític del grau d'implicació de l'ajuntament respecte de l'ApS. Com a projecte d'incidència en les polítiques locals, seria òptim que aquest tipus de projecte es consolidés des de l'alcaldia, amb acord del Ple, per tal d'assegurar un treball reeixit i fer palès els avantatges d'incorporar-lo en les diferents regidories com una eina de projecció i de participació.

- Procés intern transversal d'implicació de les àrees. Per a aquest procés es pot requerir la intervenció d'un assessor que ajudi el responsable de cada àrea a analitzar les potencialitats i les oportunitats que pot oferir en futurs projectes d'ApS. També els punts febles per tal de millorar-los.
- Projectes. Amb la complicitat d'alguna entitat educativa, es pot iniciar una petita experiència en què la tasca de servei es realitzi en un servei municipal amb la complicitat d'una o més regidories. Aquestes proves pilot són útils per identificar el que va sorgint en el procés i no s'ha previst per la novetat que suposa. És a partir d'aquest treball que es poden iniciar canvis interns que afavoreixin el nivell de compromís adquirit i facilitin la posada en marxa de projectes.

2. Aspectes del territori: són necessaris bàsicament dos productes:

- Mapa educatiu, que comprèn l'inventari educatiu dels serveis educatius formals i no formals i que inclou: el contacte amb la persona responsable de cadascun dels serveis, la concreció de les seves finalitats i el catàleg detallat de tots els serveis que ofereixen les entitats del territori.
- Estudi de necessitats: aquesta anàlisi, liderada per l'Administració local, es pot realitzar directament o com un encàrrec extern, però sempre des de l'òptica:
 - Transversal del consistori, comptant amb les àrees de l'ajuntament que poden implicar-se en aquests projectes.
 - Participativa, amb la col·laboració de totes les institucions educatives de la localitat i les entitats de la xarxa social.

Per a la promoció de projectes ApS és rellevant el contingut dels dos productes, però no l'ordre d'execució, ja que fins i tot es poden desenvolupar simultàniament, en funció del grau d'organització del municipi o bé si altres polítiques locals ja han avançat en alguna part d'aquests productes. Però, sobretot, és fonamental que, una vegada s'hagin elaborat el mapa educatiu i l'estudi de necessitats, aquests productes es mantinguin actualitzats per tal que siguin un observatori del territori d'utilitat permanent.

3. Aspectes de connectivitat: una vegada treballats els aspectes interns i el coneixement de l'entorn, hi ha un seguit de passos organitzatius que incideixen en la connexió de la població del territori. La intensitat d'implicació de l'ajuntament dependrà del grau de compromís polític. Es pot fer directament, amb un contracte extern gestionat des de l'ajuntament, o bé proporcionant facilitats i recursos a algun ens local (hauria de ser l'espai on se situï el punt de trobada que s'ha descrit en el capítol 2 d'aquesta *Guia*).

Partint de les dades recollides en el mapa educatiu (inventari de les entitats educatives formals i no formals i del catàleg de serveis), cal establir contacte amb les entitats educatives i socials i per explicitar-los el compromís municipal i incentivar la seva adhesió per a la promoció de projectes d'Aprenentatge Servei, cadascú des de la seva organització. Hi distingim els aspectes següents:

- Contactar amb els centres educatius i amb les entitats d'educació en el lleure per donar a conèixer la incidència de l'ApS en la millora del fet educatiu que es veu reforçat amb un servei a la comunitat.

- Procurar que les entitats educatives formals i no formals arribin a acords per treballar conjuntament, de manera que s'aconsegueixi una plataforma educativa en el territori marcada per la coherència.
- Contactar amb les entitats del municipi. El conjunt d'entitats d'un municipi és l'expressió històrica i cultural d'un territori on es fan paleses totes les inquietuds, les problemàtiques, les petjades del passat i els projectes de futur. Identificar les seves potencialitats és bàsic per animar-les a participar de manera activa com a agents educadors.
- Aprendre a interpretar el context on es viu en tots els seus aspectes (social, natural, cultural, econòmic, etc.), i compartir la utilitat i la significació de les entitats i els serveis que contribueixen al compromís i a la cohesió social.

Per realitzar aquesta tasca de coneixement de la realitat i de sensibilització, pot ser necessària la intervenció d'alguna persona que compregui molt bé el concepte d'ApS i que estigui capacitada per dinamitzar-lo. Aquest professional, que pot ser el mateix que ha intervingut en la fase interna acompanyant l'anàlisi i el treball transversal de l'ajuntament, tindria una funció de frontissa entre l'Administració local, les entitats educatives i la societat civil organitzada. Les seves tasques fonamentals són:

- Donar a conèixer les oportunitats de l'ApS, tant als qui duren a terme el servei aplicant-hi els seus coneixements com als qui oferiran i/o rebran el servei, així com promoure la implicació tant dels centres educatius com de les entitats comunitàries.
- Incentivar alguna prova pilot entre els agents més sensibilitzats per estimular la creació de nous projectes ApS en el territori. Amb vista a fomentar l'aparició de nous projectes, caldrà articular l'oferta i la demanda, amb la inclusió de propostes de servei de les àrees municipals i de les entitats.

Aquestes accions per crear vincles, junt amb les de difusió, s'haurien de preveure i vehicular a través d'un **pla de comunicació** que donés a conèixer els ApS i procurés la dinamització de tota la comunitat. A més, hauria de facilitar i estimular l'apropament i el coneixement mutu de les entitats. Alhora hauria de ser una oportunitat per establir vincles i fomentar la idea de poble o barri, i servir per configurar una xarxa d'agents directament o indirectament implicats en educació. Per això cal:

- Crear una campanya d'informació ciutadana per donar a conèixer l'ApS d'una manera clara i suggeridora i visualitzar els beneficis comunitaris de la seva aplicació (tot-hom hi guanya).
- Connectar les entitats educatives i els serveis locals. Es pot demanar a cada entitat que es doni a conèixer a les altres mitjançant una carta de presentació: qui són, què pretenen, com es desenvolupen, quines dificultats tenen, què poden oferir, etc. Aquesta acció es pot coordinar entre les àrees de Participació Ciutadana i Educació, però alhora ha d'estar oberta a les iniciatives i suggeriments de la xarxa territorial.
- Procurar que s'estableixin acords entre els agents més sensibilitzats per començar a dissenyar projectes.
- Facilitar l'intercanvi de projectes d'ApS –si ja se'n fan en el territori– o projectes propers que volen arribar a ser ApS.

Fases del projecte

Els passos a seguir per a la planificació i el desenvolupament són els habituals en qualsevol projecte:²³

- **Motivació.** La motivació dels implicats és fonamental. És per això que cal que els aliats es coneguin i es reconeguin, i s'estableixi entre ells un clima de confiança mútua que permeti un treball conjunt a partir dels objectius que persegueixin amb el projecte. És l'element clau de la pedagogia del projecte. Per tant, cal estimular-la a l'inici i durant tot el procés.
- **Diagnosi.** Són recomanables les diagnòsics participatives per tal de determinar el grau d'implicació i compromís que comportarà l'execució del projecte. La diagnòsica comprèn:
 - La del grup mateix: composició, motivació, grau de maduresa.²⁴
 - La del servei a realitzar:²⁵ contactes, coneixement de l'entorn, etc.
- **Disseny del projecte acordat:**
 - Dels continguts cognitius i del servei escollit. En la tria del servei, sigui quin sigui el marc educatiu en què s'ha de desenvolupar, és bàsica la diagnòsica del grup que l'ha de realitzar i amb qui s'ha de portar a terme.
 - De les funcions i els compromisos que cadascú ha d'assumir.
 - Del pressupost i altres recursos i elements de suport infraestructural i material.
 - De la denominació del projecte, el logo i la imatge corporativa.
- **Execució o implementació del projecte:** acompliment de les accions a través de les funcions assumides, el calendari pactat i el pressupost i els recursos disponibles.
- **Avaluació** durant el procés d'execució i al final del projecte: resultats del projecte i impacte tant en l'entorn com en els actors implicats.

Per concretar més aquestes etapes, detallem els passos que convé tenir presents en les quatre fases fonamentals de planificació d'un projecte: preparació, disseny, execució i avaluació.

Al final de cadascuna de les fases, a tall d'exemple hi figura un cas pràctic que exemplifica el procés a seguir a partir d'un supòsit:

SUPÒSIT

Ens situem en un municipi amb un IES, dues escoles de primària, un centre de joves i diverses entitats interessades en la promoció de l'ApS.

La iniciativa d'incorporar l'ApS ve de l'IES i, en concret, de l'equip docent de l'ESO.

23. Durant tot el procés és imprescindible la reflexió: què hem aconseguit?, què hem après?, podem millorar l'acció?

24. Paràmetres per diagnosticar el grau de maduresa del grup: estabilitat i constància, autoestima i cohesió de grup, capacitat d'autogestió i operativitat, capacitat de resistència a la frustració, capacitat de reflexió i argumentació i capacitat de relació amb les persones.

25. Procés de recerca per a la detecció de necessitats reals.

Fase de preparació

Aquesta fase parteix dels elements previs sobre el posicionament de l'Administració local, i els aspectes del territori i de connectivitat per situar-se en l'entorn. El seu desenvolupament comprèn:

- **Motivació:** tant dels actors de l'àmbit educatiu, generada pels mateixos educadors/es, com dels actors de servei, i dinamitzada per algun agent del municipi. Les estratègies de motivació seran diferents, però en ambdós casos s'ha d'aconseguir que la complicitat sigui màxima i que des de l'inici sentin el projecte com a propi.
- **Diagnosi:** ha de ser compartida, a partir del reconeixement del saber de cada entitat i d'una necessitat que es viu com a real. Tant la motivació com la diagnosi es realitzen de manera diferent segons si la iniciativa parteix del món educatiu o dels serveis. En ambdós casos, però, tenen en comú que han de definir dues qüestions bàsiques: «què» i amb «qui»:

Què es pretén fer:

A - Si la proposta parteix d'una entitat educativa, se suposa que l'educador/a coneix les potencialitats del grup i la seva dinàmica d'organització, de responsabilitat, de lideratges, etc. A partir d'aquí ha de determinar en quin àmbit es vol actuar: medi ambient, treball social, recuperació de la memòria històrica, atenció de persones, etc., i en funció d'això es poden definir els vincles entre el currículum i les millores que es poden aconseguir amb l'aplicació dels coneixements.

B - Si la iniciativa és de l'entitat que ofereix el servei, ha d'haver prioritzat en quina necessitat convé intervenir, quins són els coneixements idonis i quina és l'edat adequada per cobrir aquesta mancança.

Quins són els aliats idonis:

Per poder fer aquesta tria, tot el treball fet en la fase prèvia de coneixement i reconeixement de les diferents agències del territori esdevé un element fonamental. Per facilitar la decisió dels agents implicats, és útil disposar de la figura de connectivitat a què ja s'ha fet referència, tant per al treball transversal com per al pla de comunicació.

A l'ESO, arran d'una notícia del diari, es tracta a l'aula la violència de gènere. L'IES, atesa la motivació que ha suscitat en els alumnes, vol aprofundir en aquest tema amb un treball més extens sobre la dignitat i la responsabilitat de les persones. Emmarquen el treball des del paràmetre dels drets humans i, en concret, en l'anàlisi de l'article 1 de la Declaració Universal dels Drets Humans: «Tots els éssers humans neixen lliures i iguals en dignitat i en drets».

A més del treball cognitiu, volen fer alguna cosa per contribuir-hi de forma positiva i per això plantegen el treball com un projecte ApS, amb l'objectiu que l'alumnat faci de transmissor i de sensibilitzador de la població.

Des de l'IES es desconeix que hi ha una entitat en el poble dedicada a protegir les dones maltractades i a aportar-hi recursos. Sí que havien tingut contactes amb una entitat cultural (on es fan activitats de teatre, música, poesia, narració de llegendes locals, etc.) i comencen a establir-hi acords per fer el projecte conjuntament.

A través del treball de connectivitat, l'ajuntament dóna a conèixer allò que està fent el servei del Programa de la dona, i alhora s'assabenta del que vol fer l'IES. També es compromet a entrar en contacte amb una entitat que té a com objectiu la defensa de les dones maltractades, a estimular la seva participació i a facilitar el contacte amb l'IES.

Fase de disseny

Aquesta fase es realitza una vegada s'han trobat els aliats òptims, tal com descriu l'apartat anterior.

Les entitats han de dedicar un temps a conèixer-se per tal de poder identificar les tasques de cadascuna així com les seves potencialitats.

L'ajuntament, des del Programa de la dona, entra en contacte amb l'entitat social Amb i per a la Dona, la sensibilitza sobre les seves possibilitats educatives i l'engresca a oferir el seu servei a l'IES.

Convoca una trobada entre aquesta entitat, l'entitat cultural de teatre i l'IES. Hi participen també els serveis municipals de Joventut i Educació.

L'IES explica el seu objectiu i cadascuna de les parts proposa, des de la seva òptica, el que pot aportar per a l'èxit del projecte.

És a partir del reconeixement de les potencialitats de tots els agents implicats en el projecte que es podrà treballar conjuntament. Aquest és el moment de definir el projecte, que ha de partir d'un primer consens sobre els aspectes següents:

- Quins són els objectius de l'aprenentatge i del servei.
- Quins són els objectius concrets del projecte que es vol portar a terme.

Es debat conjuntament sobre el que es vol aconseguir per tal de definir-ne els objectius i, a partir d'aquí, iniciar el disseny del projecte. Un aspecte molt rellevant del «què» és el nom. A través d'una pluja d'idees acorden anomenar-lo Dona +.

- Pel que significa d'acció positiva envers la dona.
- Pel que significa respecte del treball solidari.

Els objectius d'aprenentatge es defineixen des de la perspectiva d'inclusió i sobre la base dels drets humans. El projecte curricular de centre de l'escola preveu abordar l'evolució dels drets de la dona en el decurs del segle xx.

L'activitat de servei ha de revertir en la sensibilització de la joventut sobre la igualtat de gènere i la seva difusió entre la ciutadania en general.

- Quina és l'activitat o les activitats.

Després de debatre què es pot fer, es decideix que el projecte inclogui set accions al llarg del curs escolar:

- 1.- Coneixement dels drets humans.*
 - 2.- Recerca històrica dels drets de la dona.*
 - 3.- Coneixement a través de la reflexió dels diferents tipus de violència: física, psicològica, emocional, verbal i no verbal, així com sobre diferents abusos econòmics i socials.*
 - 4.- Coneixement dels objectius i les tasques de l'entitat local Amb i per a la Dona.*
 - 5.- Reforç de l'educació en valors a través d'exercicis de simulació on s'expressin les actituds entre companys en relació amb el gènere.*
 - 6.- Materials de sensibilització i de difusió del projecte.*
 - 7.- Activitat final de reforç positiu: obra de teatre.*
-

- Identificació de riscos.

Es determina que l'acció amb més riscos és la de coneixement de l'entitat per part de l'alumnat, ja que no és pertinent, ni per l'edat dels nois i les noies ni per ètica professional, que coneguin el tractament de determinats casos.

Es debat el tema i s'acorda que han de conèixer:

- El protocol per detectar maltractaments.*
- L'estadística de casos en què s'ha actuat.*
- Debatre casos (de l'entitat o dels mitjans de comunicació).*
- Reflexió sobre quines aportacions pot fer el grup de joves per ajudar l'entitat i per reduir els maltractaments.*

En paral·lel, s'acorda que l'avaluació serà continuada per tal de poder modificar les accions segons progressi el projecte.

Mentre totes les entitats implicades defineixen conjuntament els objectius i la possibilitat d'acció, des de la institució educativa es treballa en el tema de la motivació i la planifica-

ció, conjuntament amb la informació i el debat dels acords que es prenen entre l'ajuntament i les entitats.

És en aquest moment que és pertinent la trobada entre les entitats implicades i els actors nucli del projecte, amb la finalitat que les accions previstes i els pactes siguin coneguts i acceptats per totes les parts: l'entitat educativa, l'entitat de servei i les entitats col·laboradores.

Arriba el moment de concretar la planificació de cada acció:

- Organització: lloc, horari i calendari.
- Recursos necessaris humans, materials o d'infraestructures, econòmics.
- Identificació de les funcions i els compromisos.
- Previsió dels registres i l'avaluació.

De cada acció es determinarà el calendari i es repartiran les tasques (qui farà què). Amb aquestes informacions s'elaborarà un quadre de planificació on cada creueta s'haurà de concretar amb les funcions i les responsabilitats que cadascú ha de desenvolupar i definir:

- Com es faran els desplaçaments.
- Com s'estimularà la complicitat de la comunitat.
- Com i qui gestionarà cada acció.
- Com i qui registrarà les accions per poder ser comunicades.
- Una vegada consensuada la planificació, s'haurà d'afinar al màxim el calendari i l'horari de cada activitat.

Quadre de planificació

<i>Acció</i>	<i>Quan (trim.)</i>	<i>IES</i>	<i>Entitat dona</i>	<i>Entitat cultural</i>	<i>Ajuntament</i>
1/2/3	1r i 2n	x			Educació
4	1r	x	x		Dona
5	2n	x			Educació i Joventut
6	3r	x	x		Mitjans de comunicació locals*
7	2n i 3r	x		x	Cultura* i Brigada municipal*

*entitats amb qui cal establir coordinació i suport

Fase d'execució i avaluació

Aquesta fase es desenvolupa amb l'acompliment del quadre de planificació de les accions.

Vetllar pel desenvolupament del projecte aportant-hi els recursos i el suport necessari, en l'exercici de coresponsabilitat, vol dir estar atent a la seva feblesa inicial: el risc de difuminar responsabilitats en l'exercici de compartir-les. Per evitar aquesta dificultat, és important precisar a qui pertany cada responsabilitat, en què consisteix i fins on ha d'arribar. L'ajuntament, com a nexa d'aquest intercanvi, a més d'aportar els recursos acordats haurà de reforçar els punts febles en el seguiment d'aquests projectes i abordar amb complicitat trans-

versal els imprevistos que puguin sorgir, per tal que tots els agents implicats i les agències que hi donen suport visquin l'experiència de manera positiva.

Per tot plegat cal determinar com es farà el seguiment durant l'evolució del projecte. A banda que cada ens implicat faci el propi seguiment de les funcions i compromisos, convé preveure diferents tipus de trobades: de totes les parts que hi col·laboren, només de les implicades més directament, únicament dels qui es responsabilitzen de la gestió, etc., i una trobada conjunta al final de cada acció, per tal de fer una reflexió sobre com s'ha realitzat i posar-se d'acord sobre com s'ha de registrar i qui ho ha de fer.

D'aquesta anàlisi i reflexió s'elabora un registre dels passos seguits, destinat a l'avaluació continuada del projecte, a analitzar-ne els punts forts i els punts febles i a preparar accions de comunicació.

Alumnat - Acció 7:

Activitat final de reforç positiu: obra de teatre

La trobada dels alumnes amb l'entitat cultural ha d'estar molt ben preparada, així com el contacte municipal amb el grup de teatre per tal de motivar-los en la implicació en el projecte Dona +:

1a fase - Contacte:

En la primera trobada els nois i les noies expliquen els objectius del projecte d'ApS i el que han estat fent durant el primer trimestre. Expliciten què volen fer i per què.

Porten preparat un petit resum dels aprenentatges conceptuals treballats i, sobretot, de quin és el seu posicionament davant d'aquest fenomen i quines qüestions poden aportar per reduir els maltractaments i ajudar l'entitat.

L'entitat explica què fa i es posiciona i explicita què els pot proporcionar i qui és el referent de l'entitat per a cada tema:

- Ajuda en l'adaptació del text.*
- Suport per a les disfresses, caracteritzacions i escenografia.*
- Assajos, etc.*

Debaten conjuntament quin serà el nucli argumental.

2a fase - Preparació:

A l'IES es perfecciona el text i es reparteixen les funcions per grups: escriptors (escriuen el text i l'envien a l'entitat i aquesta el retorna revisat), decoradors, difusors, logística, actors (repartiment de papers). Cada grup ha de fer el llistat de coses i fer i repartir responsabilitats.

En una segona trobada conjunta, es tanca el text definitiu i s'elabora el pressupost, es fixa el calendari d'assajos i el lloc i el dia o els dies de la

funció. Cada grup treballa amb els referents de l'entitat, mentre que a l'IES s'aprenen els papers, es preparen les disfresses, es dissenya la campanya de difusió, es fan els assajos parcials, etc.

És molt important fer una campanya de comunicació per a la difusió de l'activitat.

3a fase - Acció i cloenda:

Es fa la funció i una celebració conjunta final.

És l'última activitat de Dona + i s'ha de procurar que sigui gratificant per a tothom: alumnat, docents, entitats i ajuntament.

Fase de tancament

L'avaluació d'aquest tipus de projectes s'ha de fer d'una manera continuada. Repetidament hem fet esment als registres de cada activitat i a la reflexió sobre: com ens ha sortit, què ens ha aportat, etc. La seva primera finalitat és prendre consciència de la utilitat social de les actuacions tant per part de qui rep el servei com de qui fa l'aprenentatge, així com l'enfortiment del capital social que comporta. Cal que cada entitat faci aquesta reflexió per ella mateixa i prevegui la visió final conjunta ja que, al contrari del que succeeix amb el capital econòmic, el capital social augmenta quan es comparteix.

El tancament ha de constar d'activitats de reforç positiu en dues direccions:

- L'activitat festiva final del projecte.
- Una valoració conjunta del procés i de l'impacte.

Aquesta valoració final conjunta no és res més que una visió global del projecte, útil per prendre consciència dels aprenentatges adquirits durant el servei, pel que fa a conceptes, a procediments i habilitats en la pràctica de valors i a la repercussió o l'impacte social que ha provocat l'acció que s'ha fet. La valoració dels resultats s'ha de fer conjuntament: escola, entitats, AMPA, grup de dones que han rebut el servei dels alumnes, etc.

La reflexió hauria de produir una millora en la relació entre els alumnes i les alumnes; una descoberta de referents locals que expressin inquietuds socials respecte del tema; la participació activa de l'alumnat en aquests referents locals; l'aportació d'un servei útil a les dones amb dificultats derivades de la violència de gènere, i altres manifestacions que evidencin una millora en les actituds de solidaritat ciutadana i participació en la xarxa social del territori.

Aquesta valoració pot donar resposta a qüestions com:

- Hem fet el que havíem planificat i hem aconseguit el que preteníem?
- S'han complert les expectatives de cada entitat i de cada agent?
- Com percebem els resultats del servei?
- Quin és el balanç de resultats i d'impacte?
- Quines repercussions té en l'àmbit acadèmic, en la institució educativa, en l'entitat del servei?

- Quines perspectives de sostenibilitat per a la continuïtat i/o quins canvis oportuns s'han d'introduir?

Es tracta d'una avaluació horitzontal en tant que inclou els **organitzadors** (ajuntament, escoles, entitats socials), els **actors** (els alumnes i els usuaris del servei, tant els que aprenen i aporten el servei com els que se'n beneficien) i els **observadors** (AMPA, famílies, amics, la resta d'ens locals que no han participat directament en el projecte, però que s'hi han interessat).

Aquesta modalitat d'avaluació té aspectes molt positius en un projecte d'ApS, atès que un dels seus objectius és promoure la ciutadania, la participació i la solidaritat.

Els aspectes substancials a considerar en aquesta avaluació participada són:

- La consecució d'objectius.
- El grau d'implicació i compliment de les funcions acordades.
- Els aspectes relacionals i la permanència de contactes i xarxes.
- El grau de satisfacció dels actors.
- La sostenibilitat del projecte.

Aquesta valoració multifocal porta implícita una autovaloració personal i també, en el cas de l'educació formal, actituds que s'han de poder acreditar.

És important crear un marc idoni per aconseguir l'enfortiment de la xarxa i per engrescar altres projectes educatius comunitaris en què l'Aprenentatge Servei sigui una pràctica que es pugui incorporar en l'acció educativa del futur de la xarxa local. Si aquest propòsit s'aconsegueix, el compromís de ciutadania en la millora de l'entorn es consolidarà, i tindrà una incidència en la construcció coresponsable d'una ciutat educadora que compta amb la complicitat de les polítiques públiques locals i la comunitat del territori.

Exemples pràctics de l'Aprenentatge Servei en el territori

Ha quedat palès que aquest tipus de pràctica incideix en una nova cultura de l'educació. Els temps actuals demanen un canvi profund en el sistema educatiu vigent i cal construir noves estructures en un diàleg permanent amb el context comunitari. Aquests requeriments condueixen cap a un procés transformador en dues direccions: d'una banda, impregnar l'escola de la realitat social i, de l'altra, una intervenció més activa del context social en l'educació. En aquesta nova dinàmica de reptes educatius, la implicació de la societat en les necessitats bàsiques comunitàries és un dels objectius més importants i alhora un antídote per als contravalors de passivitat i d'individualisme que impregnen l'entorn.

Davant d'aquest repte, la implicació de les administracions locals és fonamental, especialment a l'hora de donar suport a la creativitat i al protagonisme de la ciutadania, ja que potencien sobretot els factors de proximitat. Es tracta d'una pedagogia basada en l'experimentació, la participació activa, la interdisciplinarietat, el treball cooperatiu i la reflexió.

A continuació, i per acabar aquesta *Guia*, ens sembla interessant descriure exemples pràctics, amb la voluntat que siguin útils per fomentar la posada en pràctica de projectes d'Aprenentatge Servei, liderats des de l'Administració local, que es puguin dur a terme en cadascun dels àmbits educatius.

On

En els àmbits formals

En l'educació formal, els continguts curriculars en el procés de recerca-acció necessiten un temps i un espai adequats marcats a partir del Projecte educatiu de centre, que preveu el Pla anual i explicita el Projecte curricular. No són fruit de la improvisació, sinó que han de ser assumits i planificats pel claustre i requereixen l'aprovació per part del consell escolar de centre. La utilitat pràctica del que s'aprèn unit a la gratificació d'un servei on s'aplica el coneixement après és un recurs pedagògic tradicional a l'escola activa.

Abans de posar algun exemple pràctic, fóra bo remarcar dos punts forts de l'ApS en l'educació formal:

- El primer és el seu potencial en el desenvolupament dels continguts procedimentals del currículum per tal com es tracta d'un mètode on el «fer» és el més rellevant, unit a la utilitat que comporta.

- El segon es refereix al valor afegit que aporta l'aplicació dels coneixements adquirits en determinades àrees curriculars per mitjà de la realització d'un servei a la comunitat. Aquesta nova visió del currículum comporta que el professorat només ha d'afegir la projecció comunitària al treball de programació fet en cada àrea en què s'apliqui l'ApS. Tot i que hi ha un munt de possibilitats d'aplicació, es poden suggerir alguns exemples que vinculen una determinada àrea municipal amb el lideratge del projecte.

Coordinat per l'Àrea de Medi Ambient

Els temes curriculars sobre la conservació del medi són idonis si estan vinculats (com a producte final de l'aprenentatge) a fer un servei per a la comunitat. La conservació del medi pot ser un dels grans reptes de l'ApS en tots els àmbits de l'educació, especialment en l'espai formal, perquè permet vincular l'obligatorietat, el rigor i la sistematització dels continguts curriculars amb la significació d'una necessitat comunitària de primer ordre en l'actualitat: la conservació del medi. Mai com ara el reclam d'aprendre què està passant amb l'espai vital pot oferir un millor servei a la comunitat.

Exemple: vinculat amb l'àrea de Naturals i Llengua de 2n curs d'ESO.

Un grup d'alumnes, en contacte amb una entitat local sobre el medi, reforcen els procediments dels continguts apresos a l'aula fent un servei senzill per a la comunitat: ensenyar els veïns a seleccionar les deixalles i controlar-ne els resultats a partir d'una metodologia casolana i original proposada pels mateixos alumnes.

Coordinat per l'Àrea d'Educació i els mitjans de comunicació locals

Exemple: vinculat amb l'àrea de Llengua de 1r de Batxillerat.

Es preveu que un grup classe gravi una tertúlia de joves realitzada en la seu d'un mitjà de comunicació local (ràdio o TV) o en un espai públic. Amb l'ajuda del professor, es valora l'enregistrament d'acord amb l'ús correcte de la llengua (vocabulari, estructura gramatical, precisió del significat del que es vol dir, pronúncia, etc.). El grup aprèn a destriar entre el bon i el mal ús de la llengua. A partir dels errors més greus que es detectin, s'elabora un petit decàleg de regles gramaticals al·lusives. S'aporta aquest suport al grup i es repeteix la tertúlia al voltant d'un altre tema en format de joc (qui repeteixi els errors va perdent punts). Aquest decàleg també el poden difondre en espais de la localitat freqüentats per joves. Cal escollir temes de tertúlia engrescadors per als joves.

Coordinació entre les àrees d'Educació i de Serveis Socials de l'ajuntament

Exemple: vinculat amb l'àrea de Llengua i de Socials de 3r cicle de Primària.

Esbrinar la història i la significació de topònims del municipi, fer-ne una petita edició, en format molt senzill i domèstic (fulls, tríptics, cartells, etc.) per difondre i compartir amb la comunitat el que s'ha après a classe sobre un espai que tothom del poble o barri comparteix (botigues, entitats, centres cívics, etc.). En una segona fase, caldria fer una recerca de la història viva del municipi mitjançant el que les persones grans poden ensenyar a les generacions més joves sobre el que no està escrit de l'espai que comparteixen. En aquesta fase s'haurien d'adaptar els nivells d'aprofundiment del que expliquessin els grans a les edats dels infants.

Coordinat per diferents àrees:

Educació, Promoció Econòmica, Joventut i Benestar Social

En propostes alternatives (d'inserció laboral) a l'ESO per a alumnes que no superen els nivells mínims, fóra interessant que l'aprenentatge d'habilitats professionals de diferents especialitats tinguessin el suport de persones grans expertes en el tema. Aquesta podria ser una modalitat d'Aprenentatge Servei oberta a l'intercanvi intergeneracional.

Hi ha activitats d'ApS promogudes des dels ajuntaments i a cavall entre els àmbits formals i no formals especialment orientades a l'acompanyament entre iguals, en què els escolars ajuden els nouvinguts a interpretar i aplicar els codis nous per a ells del medi social i escolar.

En els àmbits no formals

L'educació no formal s'emmarca en la tasca bàsica d'aquestes entitats: la participació infantil i juvenil²⁶ i la metodologia utilitzada és la del treball per projectes, caracteritzada per l'educació en valors a partir de l'autogestió, la feina en equip i la finalitat d'utilitat social. L'associacionisme funciona com un petit laboratori de democràcia pel que representa quant a participació, presa de decisions, compromís i transformació: ser protagonistes i solidaris.

Un dels punts forts de l'ApS és que fomenta la socialització i la solidaritat. Es pot afirmar que normalment els àmbits no formals són escenaris que propicien la consecució d'aquests objectius. El caràcter lliure, obert i més en contacte amb l'entorn natural afavoreix una convivència solidària entre els alumnes i facilita que es generi una relació directament vinculada als sentiments i les emocions. Alhora, els aprenentatges solen ser més experimentals i units a l'àmbit relacional.

26. Aquesta tasca està avalada per la Direcció General d'Educació i Cultura de la Unió Europea a través de «Les iniciatives juvenils» dels programes de joventut.

Coordinació transversal entre àrees:

Educació, Benestar Social, Cultura, Medi Ambient i Joventut

Exemple: relatiu a la convivència amb les persones grans de la comunitat.

Programa intergeneracional. La gent gran del poble, a través del casal, s'ofereix per transmetre a les generacions més joves els seus coneixements sobre la història local. A més, volen que es difongui a través d'Internet perquè altres pobles i cultures més llunyanes la puguin arribar a conèixer. Un grup de joves del municipi que dominen les noves tecnologies recullen sistemàticament molta informació local per mitjà del testimoni dels grans (enregistrat en vídeo, cintes, fotografies, escrits, objectes). S'organitzen unes sessions en què els joves ensenyen als grans les funcions bàsiques de les noves tecnologies perquè puguin traslladar el que han aportat en aquest format. Un cop acabat el projecte, el grup de joves i la gent gran ofereixen una sessió interactiva d'exposició del treball per a tota la gent del poble. Posteriorment es penja a Internet.

Exemple: relatiu a la cura de les persones depenents.

Programa de coneixença i ajuda a la gent gran. L'ajuntament ofereix unes sessions informatives als joves referides a quines actituds i prestacions puntuals amb compromís d'acompanyament poden oferir a les persones grans de la localitat. Aquestes sessions, amb una metodologia didàctica clara i engrescadora, dirigides per personal competent (psicòleg, docent, expert en gent gran) tindrien una doble intenció: sensibilitzar els joves envers les dependències que comporta l'edat (una realitat que els ha d'arribar) i aportar un servei per a les persones grans de la seva localitat.

Exemple: relatiu al medi ambient.

Programa de preservació del medi. En la seu d'una entitat local destinada a la preservació del medi i amb el suport de l'ajuntament, s'ofereix una petita sessió per a nois i noies de 14 a 16 anys sobre per què i com cal preservar el medi mitjançant la selecció de les deixalles domèstiques. Un cop feta la sessió d'aprenentatge, s'ofereixen als joves diverses modalitats de servei a la comunitat per inculcar la selecció de deixalles. Les tres modalitats de servei proposades en el programa són: 1a. Ajudar a seleccionar i recollir les deixalles d'una comunitat de veïns, pis per pis, en grups de dos o tres nois o noies, amb una breu explicació dels beneficis de l'acció; 2a. Fer una deixalleria selectiva de contenidors com a suport al servei de neteja (tres caixes grans dels colors convin-

guts), estar-se una hora al carrer convidant la gent a portar les deixalles seleccionades i agrair-los la seva col·laboració; 3a. Els nois i les noies elaboren uns fulls informatius amb un contingut breu que animi a fer selecció de les deixalles, i els distribueixen per les cases.

En els àmbits informals

Tot i que ja s'han remarcat les grans possibilitats educatives de l'ApS en el municipi, l'àmbit informal és l'espai per excel·lència on els ajuntaments poden fer sorgir el potencial que ofereix l'ApS en la formació comunitària.

Si ens situem en l'àmbit informal de l'educació, caldria reconèixer que els referents quotidians amb potencial educatiu i cultural d'una localitat no solen ser ni entenedors ni suggeridors per a infants i joves, i fins i tot tampoc són fàcil de captar per als adults i grans. En parlar d'aquests espais, no ens referim només als més convencionals, vinculats a la cultura i l'educació, com són les biblioteques, museus, exposicions, etc., sinó també a d'altres de representatius de la cultura local, com són les entitats i el teixit associatiu, que comparteixen inquietuds, dificultats, aficions, etc.

És ben sabut que cultivar aficions al llarg de la vida (més especialment en les etapes difícils de l'adolescència) és un recurs educatiu immens. Tindria possibilitats en aquest espai la pràctica de l'ApS? Per exemple, oferir a una entitat de pescadors la filosofia i els recursos per a la pràctica de l'Aprenentatge Servei per aprendre a ensenyar als infants i joves els secrets de la pesca i compartir-los amb ells: entendre-hi de peixos, conèixer l'estat de la mar, les peculiaritats costaneres locals, etc., podria ser una proposta excel·lent d'aquesta pràctica educativa. En aquest cas, l'entitat, a més d'ensenyar continguts al voltant d'una afició, també aportaria un servei a la comunitat que afavoreix el coneixement de l'entorn proper així com la cohesió i la integració dels seus ciutadans.

En aquesta modalitat d'ApS es fomenten espais comunitaris de complicitat, solidaritat, participació i empatia. La significació personal del que es rep i es dona és un pas en la construcció de la responsabilitat social comunitària. La polivalència de l'ApS en aquest àmbit del territori ha de permetre que sigui una pràctica que s'escull, que satisfà amb immediatesa i que dona respostes a necessitats vitals i inquietuds personals i col·lectives.

Coordinació entre les àrees d'Educació i de Benestar Social

Exemple: entitat representativa de problemàtica social.

Entitat local en lluita contra l'anorèxia. És un referent de l'entorn que acostuma a estar creat per persones que han patit directament o indirectament vivències difícils relacionades amb aquesta malaltia i que volen donar suport a altres persones per solidaritat. Quan es viu des de la necessitat la utilitat d'un aprenentatge, aquest fet ja suscita interès en la persona per compartir-ho amb els altres. Només cal crear una infraestructura adient per tal que aquesta pràctica de comunicació solidà-

ria, sinònim d'Aprenentatge Servei, es produeixi. Si els aprenentatges que es volen transmetre es proveeixen de recursos didàctics, aquesta entitat pot fer la funció d'una petita escola social al voltant del problema de l'anorèxia, com a tema d'aprenentatge i de servei a la comunitat situada en l'entorn quotidià del ciutadà. Totes les entitats locals en aquesta línia tenen potencialment els requisits per desenvolupar l'ApS i no haurien de passar desapercebudes als adolescents. En aquest cas, el servei ajuda a descobrir que el fet de poder-se alliberar d'una problemàtica comporta la necessitat de comunicar-ho a les persones que pateixen la mateixa circumstància. Cal tenir ben definits els continguts de l'aprenentatge i acompanyar-los amb una bona didàctica. Alhora, es promou un tipus d'aprenentatge proper, escollit, vivencial, significatiu i no emmarcat dins l'academicisme.

Entitat local en lluita contra la droga, malalties diverses, etc. (amb la mateixa metodologia d'ApS).

En aquest espai informal, l'acció d'aprendre i aportar un servei s'hauria d'articular amb modalitats d'ApS més flexibles i menys academicistes. En determinats casos, quan el benefici d'allò que s'ha après recau sobre la mateixa persona (la superació de l'anorèxia mitjançant l'assoliment d'un seguit d'aprenentatges), afavoreix quasi de manera natural el servei de transmetre l'experiència a qui la pugui necessitar. Alhora, i el que és més important, propicia un intercanvi més igualitari, que defuig de possibles actuacions assistencialistes.

Coordinació entre les àrees d'Educació, Cultura i Joventut

Exemple: referents de la cultura local.

Un museu de la localitat que difon cultura i alhora fomenta actituds de respecte i valoració del que s'exposa; són valors que tenen a veure amb l'educació. El museu sovint disposa d'un guia o animador professional i en casos poc freqüents té un departament educatiu, la qual cosa el situaria com a referent d'educació no formal en tenir definida la intencionalitat educativa. No obstant això, aquest exemple s'ofereix per als museus que no tenen recursos pedagògics i, per tant, que treballen en l'espai informal. El projecte consisteix a oferir a un grup d'adolescents de la localitat unes sessions per conèixer el contingut del museu mitjançant una bona didàctica enriquida d'anècdotes significatives de la localitat. Un cop acabades les sessions, els alumnes es comprometen a oferir un determinat nombre de sessions com a guies del museu: han fet l'aprenentatge del museu i converteixen la pràctica del que han après en un servei a la comunitat i, a més, ho fan amb il·lusió i entusiasme. Aquesta pràctica faria que tant els habitants de la localitat com el turisme en general descobreixin el museu amb uns altres ulls.

Exemple: referents d'esbarjo locals.

Ludoteca de la localitat. Què manca avui en algunes ludoteques, que no són prou atractives per als infants i adolescents? El joc ofereix un gran ventall de possibilitats en el creixement personal. És un espai on la funció lúdica i l'educativa es conjuguen fàcilment en favor del desenvolupament dels infants i joves. És un marc privilegiat on la diversió i les emocions afavoreixen la capacitat de crear, imaginar, comunicar i compartir. El joc, entès com un recurs educatiu de desenvolupament personal i d'integració social, s'ha debilitat en les darreres dècades pels efectes del consumisme (falta de motivació, individualisme, etc.).

Cal pal·liar aquestes mancances impregnant les ludoteques i els espais de joc del component humà que podria aportar l'Aprenentatge Servei. El projecte consisteix a convidar un grup d'adolescents a aprendre la dinàmica dels jocs de la ludoteca adreçada a infants. Han de demostrar amb unes sessions pràctiques que han après els mecanismes i les normes de funcionament de tots els jocs. Posteriorment, han d'ensenyar a jugar als infants per mitjà d'unes sessions que es comprometen a oferir als qui no coneixen els jocs. També es pot desenvolupar entre joves de la mateixa edat. Aquest Aprenentatge Servei pot estar vinculat a l'escola, a un espai, a una associació i també a iniciatives personals.

Casal d'avis i ludoteca de la localitat: la recerca del joc tradicional. En el marc de la ludoteca, i en coordinació amb el casal d'avis, podria aplicar-se l'ApS en l'elaboració de joguines antigues de fabricació domèstica tal com feia la gent gran en la seva infantesa. És una proposta per recuperar la memòria històrica i que els infants, a més d'aprendre a fer-se les pròpies joguines, les comparteixin amb els altres.

Coordinació entre les àrees de Comunicació i Premsa

Mitjans de comunicació local

En el context local, els mitjans de comunicació (TV, ràdio i premsa) tenen un potencial educatiu immens. Cal també incloure Internet, com a mitjà imperant en l'actualitat. Afortunadament, les administracions locals han pres consciència d'aquest extraordinari recurs. Actualment en alguns municipis es desenvolupen programes d'educació en comunicació al voltant de dos eixos: conèixer qui són i què fan els mitjans de comunicació local i participar en el seu treball. En aquest àmbit, els ajuntaments tenen un paper molt important. Haurien de proporcionar recursos a aquests mitjans locals perquè puguin oferir breus sessions informatives als infants i joves sobre el funcionament d'aquest servei públic: què fan i com ho fan, explicat d'una manera clara, senzilla i didàctica (en la mateixa línia dels serveis públics que s'ha exposat abans). L'ideari i la pràctica de l'ApS en el context educatiu dels mitjans de comunicació local pot cobrir una mancança formativa dels infants i joves mentre reforça el civisme i la ciutadania.

La influència dels mitjans de comunicació és tan forta que cal abordar-la en tots els àmbits de l'educació. Tot i que les propostes de treball s'adapten a les diferents pràctiques educatives, es construeixen a partir de fer un aprenentatge sobre els mitjans i de contribuir amb un servei útil a la comunitat relacionat amb allò que s'ha après.

Exemple: en l'àmbit formal de l'educació: àrea de Llengua de 2n curs d'ESO.

L'escola connecta amb la ràdio local per tal que els alumnes puguin aprendre com es prepara i s'emet un programa de ràdio al voltant d'un tema que els interressi. Després de fer aquesta sessió, els alumnes es comprometen amb la ràdio local a realitzar un programa sobre un tema d'interès general que prepararan a classe. Preparen la sessió amb els aprenentatges que han fet a la ràdio i el suport del professor. Aquest treball implica de ple l'àrea de Llengua (interpretació de textos, expressió escrita, sintaxi, ortografia, vocalització, to de veu, etc.). També requereix un treball sobre la tipologia de programa: reportatge, noticiari, debat, entrevista, etc. Enregistren el programa i en fan una valoració crítica. Aquesta experiència és un aprenentatge important per ensenyar a escoltar i produir amb sentit crític. Un cop fet el treball, els alumnes ofereixen a la ràdio la realització del programa en directe. El grup de joves pot pertànyer a una escola, a un esplai, a una associació, etc.

Exemple: en l'àmbit informal de l'educació.

La TV local. Els tècnics de la TV local fan un intercanvi amb un grup de noies i nois que han fet de guies d'un museu local (amb la pràctica d'ApS). En l'intercanvi els tècnics de la TV local ensenyen al grup de guies com s'ha de filmar la sessió que ofereixen en el museu (fer-ne el muntatge, so, adaptació, etc.). A canvi, els guies presenten el museu a la TV local a través del seu treball i conviden la gent a veure'l amb una mirada diferent. Alhora, el grup participant deixa la porta oberta per aportar a la TV local altres informacions d'interès cultural i educatiu. Aquest exemple es pot realitzar en altres mitjans locals. També es poden donar a conèixer amb aquest format altres experiències d'ApS.

Exemple: en l'àmbit no formal de l'educació.

Prensa local. Un grup d'esplai d'estiu (amb nois i noies al voltant de 10 anys) prepara una estada rural on combinaran l'esbarjo amb activitats de preservació del medi natural. Volen que la gent del poble conegui el que aprendran i les activitats que realitzaran en aquesta estada. El grup visita prèviament la redacció de la premsa local, on faran un aprenentatge genèric del seu funcionament i rebran les instruccions sobre com han d'elaborar la informació que volen difondre. D'acord amb el que

hagin après, prepararan els treballs (redacció, dibuixos, fotografies, etc.). Un cop s'hagi fet la feina i surti la informació a la premsa local, la gent propera al grup (família, amics, etc.) s'interessarà per la revista. Alhora, el grup pot oferir aquest material a alguna associació interessada en el tema, i fins i tot el pot penjar en una pàgina web.

Coordinació entre els serveis locals d'urgències mèdiques, bombers, neteja i d'altres

Sovint passa que d'alguns serveis al ciutadà oferts des de les administracions o des d'algunes entitats no s'aconsegueix que se'n faci l'ús previst. La resposta sol ser que cal un altre llenguatge per donar-ne a conèixer la utilitat i els beneficis. La solució podria aportar-la l'ApS, com una metodologia que fomenta l'aprenentatge i la seva utilitat i condueix a la comunicació i la solidaritat.

L'ApS podria esdevenir la metodologia per excel·lència gràcies al seu potencial a fer entendre el context social en funció de la seva utilitat. És la resposta a una pregunta dels infants: què fan i per què serveixen?

Exemple: serveis locals; saber què fan, la utilitat que tenen i facilitar-ne l'ús.

- *Serveis d'assistència mèdica d'urgència. Tot i que aquest servei ciutadà funciona permanentment, no s'acostumen a conèixer els seus mecanismes de funcionament si no s'han necessitat personalment o per a algú proper. En aquest cas, caldria que el mateix servei oferís periòdicament (amb el suport de l'ajuntament) una breu sessió clara i didàctica a grups d'adolescents sobre què proporciona aquest servei en diferents situacions d'urgència i com s'aconsegueix la seva intervenció de la forma més ràpida i eficaç possible. Alhora, aquest departament de salut pública convida el grup a fer un servei d'ajuda eficient a algú que el pugui necessitar. Els nois i les noies rebran un petit diploma de reconeixement per l'aprenentatge i el servei ofert al ciutadà. Alhora, aquest grup pot pertànyer a l'escola i prendre el compromís de transmetre la informació a l'aula. També pot transmetre la informació a un casal d'avis, un centre cívic, etc., fins i tot pot il·lustrar la informació amb un simulacre. En relació amb el banc de sang, és un servei que comença a introduir l'ApS per mitjà d'alguns vehicles de recollida de sang que ofereixen informació als infants i adolescents sobre el benefici d'aquesta aportació. Alhora, aquests grups en fan la difusió mitjançant explicacions a les seves famílies, porten escrits propagandístics en diferents àmbits del poble, escola, casals, esplais, etc.*

- *Servei de bombers. El servei de bombers pot oferir una breu sessió informativa, didàctica i motivadora, i oberta a tothom. Informa sobre accions bàsiques de prevenció, d'intervenció en cas d'incendi i dels seus efectes físics i psicològics. Aquestes sessions, que de fet ja es fan,*

podrien incorporar el projecte d'un servei a la comunitat pels beneficis rebuts del que s'ha après: els assistents es comprometen a transmetre la informació de la manera que els sigui més fàcil de fer. Per exemple, poden trametre una carta a un mitjà de comunicació; resumir la informació, enviar-la als responsables d'una associació i demanar que la transmetin; fer-ne un dibuix representatiu i col·locar-lo en un lloc públic; fer una poesia i penjar-la en una pàgina web, etc.

- *Servei públic de neteja. El desenvolupament actual ha permès que els serveis de neteja disposin de molts aparells i vehicles específics per facilitar-los la feina. El departament de Medi Ambient podria oferir a nois i noies entre 10 i 15 anys una sessió informativa sobre els aparells, el recorregut i la tasca que fan. A canvi, els nois i les noies es comprometen a comprovar aquesta feina durant una hora en un itinerari concret de la neteja quotidiana de la localitat. Els participants han après com funciona el servei de neteja i reflexionen i fan un escrit en què expliquen quins comportaments canviaran després d'aquest aprenentatge.*
-

Potencialitats

L'ApS, com a metodologia d'**inclusió en i de l'entorn**, té possibilitats il·limitades. Caldrà posar l'èmfasi en el «com»: com fer parlar l'entorn per tal que allò que ja existeix esdevingui un focus d'aprenentatge i de servei, especialment per als infants i els adolescents.

La metodologia de l'ApS pren la persona com un tot (té en compte els coneixements, comportaments i emocions) i dóna relleu social al que s'aprèn.

L'activitat d'aquesta pràctica pedagògica la configuren un seguit d'elements i característiques:

- Fa permeable l'educació i la comunitat (la societat propera).
- Enforteix els vincles cívics a través de projectes comunitaris.
- Promou la reciprocitat (en comptes del paternalisme o la dependència).
- Proporciona significació als aprenentatges (adquisició i aplicació dels coneixements).
- Activa el compromís cívic i l'educació en valors d'una manera viscuda.
- Té present la globalitat de la persona en el procés d'ensenyament-aprenentatge (inclou els sentiments i les emocions).
- Posa en sintonia els agents educatius (institucions educatives, instàncies de l'entorn i organització social).

Per saber-ne més

Bibliografia

COBO SUERO, JUAN MANUEL (coord.). «Ciudadanía y educación». *Revista de educación*, núm. extraordinari (2003).

DEWEY, JOHN. *Democracia y educación: una introducción a la filosofía de la educación*. Madrid: Ed. Morata, 1995. ISBN 84-7112-391-6

«Educación para la ciudadanía» dins *Aula de innovació educativa*, núm.129 (gener 2004), p. 39-372.

«Experiències d'Aprenentatge Servei: monogràfic» dins *Perspectiva escolar* núm. 315 (maig 2007), p. 2-58.

MARTÍN, XUS; RUBIO, LAURA (coord.). *Experiències d'Aprenentatge Servei*. Barcelona: Ed. Octaedro-Fundació Jaume Bofill, 2006. ISBN 84-8063-815-X

Organización y gestión educativa, vol. 13, núm. 2 (març-abril, 2005), p. 13-35.

PUIG ROVIRA, JOSEP MARIA (coord.); [et al.]. «El aprendizaje servicio» dins *Cuadernos de pedagogía*, núm. 357 (maig 2006), p. 56-87.

PUIG ROVIRA, JOSEP MARIA [et al.]. *Aprenentatge servei: educar per a la ciutadania*. Barcelona: Ed. Octaedro-Fundació Jaume Bofill, 2006. ISBN 84-8063-802-8

ROCHE OLIVAR, ROBERT; SOL, NEUS. *Educación prosocial de las emociones, valores y actitudes positivas: para adolescentes en entornos familiares y escolares*. Barcelona: Ed. Blume, 1998. ISBN 84-89396-18-3

SCHANAPPER, DOMINIQUE. *Què és la ciutadania? Els drets i deures de la convivència cívica*. Barcelona: Ed. La Campana, 2003. ISBN 84-95616-28-2

SUBIRATS I HUMET, JOAN (coord.). *Gobierno local y educación: la importancia del territorio y de la comunidad en el papel de la escuela*. Barcelona: Ed. Ariel, 2002. ISBN 84-344-4243-4

TAPIA, MARÍA NIEVES. *La solidaridad como pedagogía*. Buenos Aires: Ciudad Nueva, 2000. ISBN 950-586-138-9

Recursos digitals

Catalunya

«L'Aprenentatge Servei com a pràctica en educació en valors» [Monogràfic]. *Senderi: educació en valors*, núm. 21 (abril 2005). <<http://www.senderi.org/butlleti.php?num=21>>

Centre Promotor d'Aprenentatge Servei de Catalunya. <<http://www.aprenentatgeservei.org>>

Amèrica Llatina

Fundación SES (Argentina). <<http://www.fundses.org.ar>>

Centro del voluntariado del Uruguay. *Aprendiendo juntos: aprendizaje servicio solidario*. <<http://www.aprendiendojuntos.edu.uy>>

Instituto de Educación Popular El Abrojo (Uruguai). <<http://www.elabrojo.org.uy>>

Fundación Puente al Sur (Uruguai). <<http://www.puenteal-sur.org.uy>>

Opción Venezuela. <<http://www.opcionvenezuela.org>>

Estats Units d'Amèrica

Service-Learning Research and Development Center. Berkeley, Universitat de Califòrnia (EUA). <<http://gse.berkeley.edu/research/slc/index.html>>

National Youth Leadership Council. Saint Paul MN (EUA). <<http://www.nylc.org/index.cfm>>

La Diputació de Barcelona és una institució de govern local que treballa conjuntament amb els ajuntaments per impulsar el progrés i el benestar de la ciutadania.

La col·lecció **Documents de Treball** facilita als agents del món local documentació actualitzada per contribuir a la millora de la gestió de les polítiques públiques locals.

La Guia metodològica de l'Aprenentatge Servei té per objectiu facilitar les eines conceptuals i sobretot pràctiques que permetin donar nous enfocaments al desenvolupament de les polítiques educatives locals.

Partint de la premissa que el medi proper és la millor plataforma per construir ciutadania, la necessitat de potenciar activitats que fomenten valors de participació i cooperació i, per tant, incideixen en la cohesió social donen sentit als projectes d'Aprenentatge Servei.

Aquests projectes, la repercussió educativa dels quals transcendeix l'àmbit formal, permeten vincular la pràctica útil dels aprenentatges experiencials amb el servei a la comunitat on es desenvolupen, de tal manera que el medi proper n'esdevé agent educatiu, protagonista i destinatari alhora.

Diputació de Barcelona
Àrea d'Educació
Recinte Escola Industrial
Edifici 25
Carrer del Comte d'Urgell, 187
08036 Barcelona
Tel. 934 022 475 • Fax 934 022 454
www.diba.cat/educació

